

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest

Diplomski rad

**Žene u sudskim spisima zagrebačkog Gradeca u
kasnom srednjem vijeku**

Mentor: doc. dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus

Diplomand: Petra Horvatinović

Zagreb, veljača 2013.

SADRŽAJ:

1. Uvod	4
2. Pregled historiografije	6
3. Položaj žena u slavonskim gradovima (s naglaskom na zagrebačkom Gradecu)	14
3.1 Politički okvir	14
3.2 Obiteljska i društvena uloga žena	15
3.3 Gospodarska (poslovna) uloga žena	16
3.4 Imovinskopravni položaj žena	17
4. Tretman žena na sudu	
21	
4.1 Zagrebački (gradečki) sud	21
4.2 Uloga žena u sudskim procesima	23
4.3 Kazne	26
4.4 Socijalna stratifikacija sudskih stranaka	29
5. Distribucija zločina unutar ženske populacije	31
5.1 Kaznena djela protiv osoba	31
5.1.1 Verbalni sukobi	31
5.1.2 Fizički sukobi	35
5.1.3 Ubojstvo	41
5.1.4 Čedomorstvo	42
5.2 Kaznena djela protiv imovine	43
5.2.1 Prijevara	44
5.2.2 Krađa	45
5.2.3 Palež	52
5.2.4 Druga materijalna oštećenja	53
5.3 Kaznena djela protiv ćudoređa i morala	54
5.3.1 Izvanbračne trudnoće	55
5.3.2 Obeščaćenje	56
5.3.3 Preljub	
57	
5.3.4 Prostitucija	59

5.3.5 Svodništvo	61
5.4 Kazneno djelo čaranja	62
6. Dinamika zločina	68
6.1 Prvo razdoblje (1450. – 1460.)	68
6.2 Drugo razdoblje (1461. – 1470.)	71
6.3 Treće razdoblje (1471. – 1480.)	74
7. Zaključak	79
8. Sažetak	81
9. Summary	82
10. Bibliografija	83

1. Uvod

Dok su starija medievistička istraživanja unutar hrvatske historiografije bila uglavnom posvećena „velikim“ temama, vezanima uz političku i crkvenu povijest, u novije se vrijeme podosta pozornosti posvećuje povijesti svakodnevnice i društvenim strukturama. Tako istraživanje uloge žena u srednjovjekovnome društvu, izbjegavano zbog relativno rijetkih spomena istih u vrelima, biva popularizirano, a proučavanje društveno i pravno neprihvatljivih ponašanja, kao i procesa marginalizacije krucijalno za stvaranje opće slike socijalnih odnosa u konkretnome razdoblju. Pritom značajan doprinos pružaju radovi Zdenke Janeković Römer, Marije Karbić, Marije Mogorović Crljenko, Zrinke Nikolić Jakus te Damira Karbića i Gordana Ravančića.¹

Ključna vrela za istraživanje pravne povijesti zagrebačkog Gradeca, u sklopu iste i njegovih stanovnica, za razdoblje od 1355. do 1526. godine jesu sudbeni pozivi i presude koje je, u sklopu serije *Povjestni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*, u pet svezaka (*Knjige sudbenih poziva i presuda*,

¹ Zdenka Janeković Römer, „Post tertiam campanam – dubrovački noćni život u srednjem vijeku“, *Otium* 1 (1993), 6-13; ista, *Rod i grad: dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća* (Dubrovnik – Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1994); ista, „Na margini ili u središtu društva? Razmišljanja o marginalnosti u srednjem vijeku u nekoliko primjera“, u: *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, ur. Tomislav Popić (Zagreb: Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić Lucius“, 2004), 21-40; Damir Karbić, „Koncept marginalnosti: društvena stvarnost ili sredstvo istraživanja na primjeru srednjovjekovnih komunalnih društava“, u: *Gradske marginalne skupine*, 9-19; Marija Karbić, „‘Illicit Love’ in Medieval Slavonian Cities“, u: *Love, Marriage, and Family Ties in the Later Middle Ages*, ur. Isabel Davis, Miriam Müller, Sarah Rees Jones (Turnhout: Brepols Publishers, 2003), 331-340; ista, „Nezakonita djeca i konkubine u gradskim naseljima srednjovjekovne Slavonije – marginalci ili ne?“, u: *Gradske marginalne skupine*, 75-88; ista, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca – položaj žene u gradskim naseljima međurječja Save i Drave u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“, u: *Žene u Hrvatskoj: Ženska i kulturna povijest*, ur. Andrea Feldamn (Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“ – Ženska infoteka, 2004), 57-76; ista, „Položaj plemkinja u Slavoniji tijekom srednjeg vijeka“, *Historijski zbornik* 59 (2006), 15-31; ista, „Žene s druge strane zakona. Nekoliko primjera iz srednjovjekovnih gradskih naselja u međurječju Save i Drave“, u: *Na rubu zakona: društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest*, ur. Suzana Miljan (Zagreb: Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“, 2009), 51-64; Marija Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena: položaj i uloga žena u istarskim komunalnim društvima – primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću* (Zagreb: Srednja Europa, 2006); Zrinke Nikolić Jakus, „Između vremenitih i vječnih dobara: žene u dalmatinskim gradovima u ranom srednjem vijeku“, u: *Žene u Hrvatskoj*, 33-56; Gordana Ravančić, „Prilog poznavanju prostitucije u Dubrovniku u kasnom srednjem vijeku“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 31 (1998), 123-130; isti, *Život u krčmama srednjovjekovnog Dubrovnika* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, 2001); isti, „Izvanbračna ljubav i ženska posluga u vlasteoskim obiteljima kasnosrednjovjekovnog Dubrovnika“, u: *Hereditas rerum Croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, ur. Alexander Buczynski, Milan Kruhek i Stjepan Matković (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003), 63-68; isti, „Prostitucija u kasnosrednjovjekovnom i renesansnom Dubrovniku“, u: *Gradske marginalne skupine*, 89-105.

sv. IV. – VIII.), sakupio i objavio Ivan Krstitelj Tkalčić krajem 19. i početkom 20. stoljeća.² Riječ je o građi pisanoj srednjovjekovnim latinskim jezikom, opsegom monumentalnoj, sadržajno fragmentarnoj i iscjepkanoj, s tipiziranim, ponavljajućim podacima; time na prvi pogled neprimamljivoj te nedovoljno istraženoj.

Cilj ovoga rada jest upoznati se s potencijalom kaznenopravnih izvora, konkretno sudskih zapisnika, i vidjeti kakve mogućnosti isti otvaraju za proučavanje oblika, ustroja i funkcioniranja društvenih grupa (time i položaja žena), kriminaliteta, institucionalnih i izvansudskih mehanizama rješavanja društvenog sukoba i slično.

Rad će se koncentrirati na sedmi svezak spomenutih Tkalčićevih izvora, na razdoblje od godine 1450. do 1480., a temeljna pitanja, na koja će se nastojati podrobnije odgovoriti, odnose se na distribuciju zločina unutar ženske populacije u konkretnome razdoblju, sudski tretman žena i dinamiku zločina. Putem kvantitativnoga i komparativnog pristupa analizirat će se zastupljenost žena kao žrtava i počinitelja zločina, moguća socijalna stratifikacija žrtava i zločinki, promjene u količini i vrstama zločina tijekom vremena. Dobiveni će rezultati biti komparirani sa situacijom u dalmatinskim i istarskim gradovima, ali i širem europskom kontekstu – mediteranskom i zapadnoeuropskom, s ciljem omogućavanja boljeg uvida u mentalitet srednjovjekovnih žena i njihov (ne)marginalizirani položaj na prostoru kraljevskoga grada. Pritom svakako valja imati na umu da rezultati ove analize neće predstavljati stvarnu sliku kriminala zagrebačkoga Gradeca u 15. stoljeću i ženskoga udjela u istome zbog vjerojatnosti nebilježenja svakoga pojedinog zločina, ali i šturosti zapisanih podataka. Dobivene vrijednosti, prema tome, ostaju nepotpunim, prosječnim pokazateljima počinjenih zločina unutar ženske populacije.

² *Povjestni spomenici slobodnog kraljevskoga grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*, sv. IV.-VIII., *Knjige sudbenih poziva i presuda*, prir. Ivan Krstitelj Tkalčić (Zagreb: Brzotiskom K. Albrechta, 1897-1902) (dalje: MCZ).

2. Pregled historiografije

Uz rodnu historiju, orijentiranu k doprinosima feminističke teorije, historija koja se bavi poviješću žena, često zanemarivana kao ozbiljna znanstvena disciplina zbog navodne političnosti i ideologiziranosti, u posljednjih je pedesetak godina postala veliko, popularno i uspješno područje istraživanja. Razvoj iste, kao dijela kulturne povijesti, nastaje iz namjere da se povijest propita iz nove, do tada zanemarene perspektive, pri čemu povijesna analiza uzima u obzir specifičnost rodni karakteristika, ali i način na koji se kroz povijest konstruira različitost. Povijest žena, dakle, podrazumijeva otkriće, razumijevanje i interpretaciju posebnih i jedinstvenih iskustava drugoga spola u svoj svojoj kompleksnosti.³

O povijesti žena u kasnosrednjovjekovnim gradskim naseljima napisano je podosta radova u svjetskoj historiografiji, pri čemu se ističu istraživanja Davida Herlihyja, Shulamith Shahar, Edith Ennen, Christiane Klapisch-Zuber, Barbare Hanawalt i Henriette Leyser.

Herlihyeva djela predstavljaju nezaobilazno štivo prilikom bavljenja srednjovjekovnim obiteljskim strukturama i položajem žena unutar istih. Tako u zborniku radova *Women, Family and Society in Medieval Europe: Historical Essays, 1978-1991*⁴ valja obratiti pozornost na članke „Women and the Sources of Medieval History: The Towns of Northern Italy“, „Did Women had a Renaissance?“, „The Natural History of Medieval Women“, „Women's Work in the Towns of Traditional Europe“ te „Making Sense of Incest: Women and the Marriage Rules of the Early Middle Ages“, u kojima autor, uz isticanje temeljnoga problema nedostatka izvora za proučavanje ženske povijesti, upozorava na varijacije u percepciji uloge žena u društvu i obitelji te na važnost njihova proučavanja za opće razumijevanje srednjovjekovnih odnosa.

Djelo *The Fourth Estate: A History of Women in the Middle Ages*,⁵ izraelske autorice Shulamith Shahar, pruža kohezijsku sliku položaja i uloge žena različitih društvenih klasa u zapadnoeuropskim državama između 12. i 15. stoljeća. Uz predgovor i uvod, knjiga je podijeljena na sedam poglavlja, pri čemu se ističu „Public and Legal Rights“ i „Townswomen“, u kojima je autorica analizirala javnu i privatnu sferu djelovanja žena,

³ Andrea Feldman, „Posljednjih dvije tisuće godina: povijest žena – ženska povijest – kulturna povijest“, u: *Žene u Hrvatskoj*, 10, 16-19.

⁴ David Herlihy, ur., *Women, Family and Society in Medieval Europe: Historical Essays, 1978-1991* (Providence – Oxford: Berghahn Books, 1995).

⁵ Shulamith Shahar, *The Fourth Estate: A History of Women in the Middle Ages* (Cambridge: University Press, 1983).

ekonomske i kulturne značajke njihove asimilacije unutar urbanoga društva te samu pravnu i statusnu pripadnost istih.

U djelu *Frauen im Mittelalter*,⁶ koje je uz uvod i zaključak kronološki podijeljeno na tri cjeline, posvećene ranom (500.-1050.), razvijenom (1050.-1250.) i kasnom srednjem vijeku (1250.-1500.), Edith Ennen rekonstruirala je političku, pravnu i gospodarsku problematiku položaja i uloge žena iz različitih slojeva srednjovjekovnoga društva, uglavnom na području njemačkih gradova između 6. i 16. stoljeća.

Poviješću pak žena u kasnosrednjovjekovnoj i renesansnoj Italiji intenzivno se bavila francuska povjesničarka Christiane Klapisch-Zuber. Ista je, polazeći od zapisa sadržanih u poznatome firentinskom katastru, obrađivanih u suradnji s Davidom Herlihyjem, u knjizi *Women, Family, and Ritual in Renaissance Italy*,⁷ podijeljenoj na četrnaest poglavlja, analizirala položaj i ulogu žena u braku i obitelji. Osim toga, valja napomenuti i autoričino uredništvo drugoga toma povijesti žena na Zapadu, posvećenog upravo srednjovjekovnome razdoblju.⁸

Pedantnom rekonstrukcijom sudskih zapisa u djelu *The Wealth of Wives: Women, Law, and Economy in Late Medieval London*,⁹ Barbara A. Hanawalt analizirala je utjecaj imovinskopravnoga i ekonomskog položaja žena na razvoj londonskoga društva 14. i 15. stoljeća, uspoređujući ga sa širim europskim kontekstom. Uz uvod i zaključak, knjiga se sastoji od devet poglavlja, pri čemu se ističu ona u kojima autorica razmatra ulogu žena u obitelji i njihova nasljedna prava („Inheritance, Dowry and Dower“), odnose među supružnicima („For Better or Worse: The Marital Experience“), ulogu žena u društvu („Standard of Living and Women as Consumers“) te gospodarsku djelatnost istih („Women as Entrepreneurs“ i „Servants, Causal Labor, and Vendors“).

U djelu *Medieval Women. A Social History of Women in England 450-1500*¹⁰ Henrietta Leyser slavi raznolikost i vitalnost srednjovjekovnih engleskih žena, prikazujući ih inteligentnima, utjecajnim i „vidljivima“, nasuprot neprijatnim portretima istih od strane devetnaestostoljetnih viktorijskih povjesničara. Knjiga se sastoji od četiri dijela („The

⁶ Edith Ennen, *Frauen im Mittelalter* (München: Beck, 1984), engleski prijevod: *The Medieval Woman* (Oxford: Basil Blackwell Ltd., 1989).

⁷ Christiane Klapisch-Zuber, *Women, Family, and Ritual in Renaissance Italy* (Chicago – London: University of Chicago Press, 1985).

⁸ *Storia delle Donne nel Occidente*, vol. II *Il Medioevo*, ed. Christiane Klapisch-Zuber (Roma – Bari: Laterza, 1990), engleski prijevod *A History of Women in the West*, vol. II *Silences of the Middle Ages*, ed. Christiane Klapisch-Zuber (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992).

⁹ Barbara A. Hanawalt, *The Wealth of Wives: Women, Law, and Economy in Late Medieval London* (New York: Oxford University Press, Inc. 2007).

¹⁰ Henrietta Leyser, *Medieval Women. A Social History of Women in England 450-1500* (London: Phoenix Giant Paperback, 1999).

Anglo-Saxons: Studies in Evidence“, „The Eleventh Century“, „The High and Later Middle Ages: Family Roles“, „Culture and Spirituality“), podijeljenih na dvanaest poglavlja i nekoliko manjih potpoglavlja, pri čemu pozornost plijene središnja, „Sex, Marriage and Motherhood“ i „Women at Work“, u kojima autorica razmatra položaj žena unutar obitelji i njihovu poslovnu djelatnost.

Nasuprot tome, poviješću su se žena u hrvatskoj historiografiji ponajviše bavile Zdenka Janeković Römer, Marija Karbić, Marija Mogorović Crljenko i Zrinka Nikolić Jakus.

U djelu *Rod i grad: dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*¹¹ Zdenka Janeković Römer rekonstruirala je pravni, ekonomski i politički aspekt kasnosrednjovjekovne dubrovačke obiteljske zajednice unutar totaliteta gradskoga društva, ali i širega mediteranskog konteksta. Knjiga je, uz uvod i zaključak, podijeljena na dvije osnovne cjeline, „Struktura obitelji i kućanstva“ i „Osobni odnosi u obitelji“, u okviru kojih je autorica analizirala utjecaj demografskih činitelja na prevladavajuće strukturalne tipove obiteljske zajednice i njihova glavna obilježja; te osnovne odrednice obiteljskih i rodbinskih veza, kao i samu ulogu žena unutar istih.

U djelu *Nepoznati svijet istarskih žena: položaj i uloga žena u istarskim komunalnim društvima – primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću*¹² Marija Mogorović Crljenko je, na temelju analize objavljene i neobjavljene arhivske građe istarskoga poluotoka (pravni i demografski spisi) i komparacije sa širim mediteranskim kontekstom, rekonstruirala različite aspekte života „običnih“ žena na novigradskome području na prijelazu stoljeća. Knjiga je podijeljena na dvije osnovne cjeline, „Položaj i uloga žene u obitelji“ i „Položaj i uloga žene u društvu“, u okviru kojih je autorica analizirala imovinske odnose u braku (regulirane institucijom „braka na istarski način“ – nepotpuna fuzija bračne imovine), osobne odnose između supružnika, majčinsku ulogu i položaj ženske djece u obitelji; te poslovnu sposobnost žena, njihovu javnu djelatnost, ali i zastupljenost u kojekakvim sudskim procesima.

U članku „Između vremenitih i vječnih dobara: žene u dalmatinskim gradovima u ranom srednjem vijeku“,¹³ objavljenom u zborniku radova *Žene u Hrvatskoj: Ženska i kulturna povijest*, Zrinka Nikolić Jakus je, usredotočivši se na razdoblje 10. i 11. stoljeća, analizirala značenje žena u strukturalnome shvaćanju obitelji, njihov imovinsko-pravni položaj te poslovnu i kulturnu djelatnost istih, zaključivši kako su pripadnice drugoga spola u

¹¹ Zdenka Janeković Römer, *Rod i grad: dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća* (Dubrovnik – Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1994).

¹² Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 15-167.

¹³ Nikolić Jakus, „Između vremenitih i vječnih dobara“, 33-56.

ranosrednjovjekovnom razdoblju bile manje ograničene u svojim pravima nego u kasnijim stoljećima.

Krucijalnima za nastanak moga vlastitog rada pokazali su se radovi Marije Karbić, budući da se ista, za razliku od triju prethodno spomenutih autorica, posvetila istraživanjima socijalnoga položaja žena na prostoru srednjovjekovne Slavonije. Tako je u članku „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca’ – položaj žene u gradskim naseljima međurječja Save i Drave u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“, ¹⁴ objavljenom u zborniku radova *Žene u Hrvatskoj: Ženska i kulturna povijest*, Karbić analizirala ulogu žena u društvu i gospodarskome životu, njihov imovinskopravni položaj i tretman u sudskim procesima, potvrdivši povoljan položaj istih u gradskim naseljima srednjovjekovne Slavonije. U članku pak „Položaj plemkinja u Slavoniji tijekom srednjeg vijeka“, ¹⁵ objavljenom u *Historijskom zborniku*, autorica je analizirala pravne norme, prije svega one sadržane u ugarskom *Tripartitu*, te ukazala na odstupanja od istih do kojih je dolazilo u konkretnim životnim situacijama, govoreći o nasljednim pravima plemkinja, njihovoj poslovnoj sposobnosti, položaju udovica, mirazu, skrbništvu nad djecom, posljedicama brakova s neplemićima. Nasuprot tome, u članku „Žene s druge strane zakona. Nekoliko primjera iz srednjovjekovnih gradskih naselja u međurječju Save i Drave“, ¹⁶ objavljenom u zborniku radova *Na rubu zakona: društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest*, Karbić se, analizirajući gradečke i varaždinske sudske i posjedovne knjige te Iločki statut, pozabavila načinima na koji su žene u srednjovjekovnim gradskim naseljima spomenutoga područja dolazile u sukob sa zakonom te različitim vrstama kriminalnih aktivnosti u kojima su sudjelovale, s naglaskom na krađe i prostituciju. Konačno, u članku „Illicit Love’ in Medieval Slavonian Cities“ ¹⁷ objavljenom u zborniku radova *Love, Marriage, and Family Ties in the Later Middle Ages*, autorica je analizirala zastupljenost gradečkih i varaždinskih žena kao preljubnica i konkubina između 14. i 16. stoljeća.

Također, ovdje je važno spomenuti i istraživanja dvoje pravnih povjesničara, Luje Margetića ¹⁸ i Magdalene Apostolove Maršavelski ¹⁹ koji su, baveći se općenito hrvatskim srednjovjekovnim pravom, podosta pažnje u svojim radovima posvetili i pripadnicama

¹⁴ Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 57-76.

¹⁵ Ista, „Položaj plemkinja u Slavoniji“, 15-31.

¹⁶ Ista, „Žene s druge strane zakona“, 51-64.

¹⁷ Ista, „Illicit Love“, 331-340.

¹⁸ Lujo Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo* (Zagreb: Narodne novine, 1996).

¹⁹ Magdalena Apostolova Maršavelski, „Kazneno i procesno pravo Zlatne bule“, u: *Zagrebački Gradec 1242-1850*, ur. Ivan Kampuš (Zagreb: Grad Zagreb, 1994), 75-84; ista, *Iz pravne prošlosti Zagreba (13. – 16. stoljeće)* (Zagreb: Školska knjiga, 1998).

drugoga spola – obiteljskom i nasljednom pravu istih, položaju žena u kontekstu kaznenoga i procesnog prava i slično.

Uz to, važni su i sami Tkalčićevi komentari u predgovorima *Knjiga sudbenih poziva i presuda*,²⁰ u kojima isti, osim razmatranja tadašnje političke situacije, dotiče i djelovanje gradečkoga suda i njegovih službenika, tijekom sudskih procesa i svrhu pojedinih kazni, čime u konačnici olakšava čitanje i razumijevanje samih sudskih zapisnika.

Nadalje, neizostavno je spomenuti i autore koji se bave procesima srednjovjekovne marginalizacije, budući da su pojedine žene, zbog zločina koje su (po)činile, živjele na „marginama društva“.

Bronislaw Geremek tako u članku „The Marginal Man“,²¹ objavljenom u zborniku radova *Medieval Callings*, ukazuje na psihološki i socijalni portret marginalaca kao grupe, ocrtavajući esencijalni kontekst nastupa procesa marginalizacije te definirajući temporalne varijable koje su uvjetovale dinamičnost istog.

U hrvatskoj se historiografiji, u sklopu bavljenja svakodnevnom poviješću srednjovjekovnoga Dubrovnika, istraživanjima (ne)marginaliziranog položaja žena na prostoru komunalnoga grada posvetio Gordan Ravančić. Isti je tako, na osnovi narativnih i legislativnih vrela te kaznenih spisa dubrovačke općine, analizirao odnos društvene zajednice spram problema prostitucije,²² te razmatrao i neke aspekte položaja i privatnoga života posluge u svakodnevnom životu patricijskih obitelji u kasnosrednjovjekovnom Dubrovniku.²³ Djelom pak *Život u krčmama srednjovjekovnog Dubrovnika*²⁴ autor je, analizirajući kaznene spise u razdoblju od polovice 14. do sredine 15. stoljeća, nastojao pokazati kako su krčme, kao mjesta frekventnih javnih okupljanja i sastajališta, bile dijelom društvene zbilje srednjovjekovnoga Dubrovnika, a katkada postajale i pozornicama nasilničkog ponašanja pojedinaca, što je utjecalo na javno mnijenje o ljudima koji su ondje provodili svoje slobodno, ali i radno vrijeme. Knjiga je, uz uvod i zaključak, podijeljena na dvanaest poglavlja, pri čemu se ističu dva posljednja, „Posjetitelji i gosti u dubrovačkoj krčmi“ i „Zbivanja u krčmi prema kaznenim spisima“, u kojima autor analizira i žensku posjećenost istih.

²⁰ MCZ, IV.-VIII.

²¹ Bronislaw Geremek, „The Marginal Man“, u: *Medieval Callings*, ed. Jacques Le Goff (Chicago: The University of Chicago Press, 1990).

²² Ravančić, „Prilog poznavanju prostitucije u Dubrovniku“, 123-130; isti, „Prostitucija u Dubrovniku“, 89-105.

²³ Isti, „Izvanbračna ljubav i ženska posluha“, 63-68.

²⁴ Isti, *Život u krčmama*, 85-96.

Također, značajan je i zbornik radova *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, u kojemu valja obratiti pozornost na članke Damira Karbića, „Koncept marginalnosti: društvena stvarnost ili sredstvo istraživanja na primjeru srednjovjekovnih komunalnih društava“,²⁵ u kojemu autor, na tragu svojih ranijih radova, analizira razvoj i adopciju koncepta marginalnosti u sociološkim i povijesnim istraživanjima; Zdenke Janeković Römer, „Na margini ili u središtu društva? Razmišljanja o marginalnosti u srednjem vijeku u nekoliko primjera“,²⁶ u kojemu se autorica bavi pitanjima marginalnosti pojedinaca i skupina, kriterijima kojima vrednujemo njihov položaj i proturječnostima istog; te Marije Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine u gradskim naseljima srednjovjekovne Slavonije – marginalci ili ne?“,²⁷ u kojemu autorica analizira socijalni položaj istih, naglašavajući njihovu uključenost u srednjovjekovno društvo, usprkos izloženosti određenim ograničenjima.

Osim toga, preostalo je reći i o povijesnim istraživanjima kriminala, kojima je znatan doprinos dala svjetska historiografija, odnosno radovi Trevora Deana, Guida Ruggiera i Karen Jones.

U djelu *Crime in Medieval Europe 1200 – 1550*²⁸ Trevor Dean, putem interdisciplinarnog pristupa i analize izvora (uglavnom) iz srednjovjekovne Engleske, Francuske i Italije, daje jasan pregled zločina u konkretnom razdoblju, uključujući društveni kontekst i uzroke njegova izbijanja, kao i način tretmana, suđenja i kažnjavanja istog. Knjiga je podijeljena na sedam poglavlja, od kojih je posebno zanimljivo ono posvećeno odnosu između žena i zločina („Women and Crime“), u kojemu nam autor, osim osnovnih statističkih podataka i analize zločina počinjenih od strane žena ili uperenih protiv njih, pruža zanimljivo shvaćanje povezanosti između društvenoga položaja pripadnica drugoga spola i njihove uključenosti u pojedine zločine. Konačno, autor analizira i tretman žena na sudovima, uspoređujući ga s tretmanom muškaraca.

U svojoj drugoj knjizi, *Crime and Justice in Late Medieval Italy*,²⁹ Trevor Dean daje jasan pregled povijesti kriminala i kaznenog pravosuđa u Italiji u razdoblju od sredine 13. do kraja 15. stoljeća. Autor pokazuje kako poznavanje povijesti kaznenog pravosuđa može rasvijetliti naše razumijevanje srednjega vijeka – omogućiti nam uvid u širok raspon

²⁵ Karbić, „Koncept marginalnosti“, 9-19.

²⁶ Janeković Römer, „Na margini ili u središtu društva?“, 21-40.

²⁷ Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 75-88.

²⁸ Trevor Dean, *Crime in Medieval Europe 1200 – 1550* (Harlow etc.: Longman, 2001).

²⁹ Isti, *Crime and Justice in Late Medieval Italy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).

društvenih situacija, od nasilja u obiteljima do ugnjetavanja nacionalnih manjina. Knjiga je podijeljena na dva dijela („Sources“ i „Description and Analysis“), a uz uvod i zaključak sastoji se od deset poglavlja, od kojih je posebno zanimljivo ono posvećeno seksualnim zločinima („Sex Crimes“), u kojemu autor, polazeći od djela Guida Ruggiera, *The Boundaries of Eros: Sex Crime and Sexuality in Renaissance Venice*, analizira tipične seksualne prijestupe i zločine.

U spomenutoj knjizi, *The Boundaries of Eros: Sex Crime and Sexuality in Renaissance Venice*,³⁰ podijeljenoj na sedam poglavlja, Guido Ruggiero, koristeći zapise venecijanskih sudova koji su se bavili seksualnim zločinima, istražuje evoluciju dopuštene i nedopuštene seksualnosti u Mletačkoj Republici tijekom 14. i 15. stoljeća, pružajući uvid u mletačko društvo i samu renesansu.

Karen Jones u djelu *Gender and Petty Crime in Late Medieval England: The Local Courts in Kent, 1460-1560*,³¹ prvoj cjelovitoj studiji o spolovima i kriminalitetu u kasnosrednjovjekovnoj Engleskoj, istražuje na koji su se način i u kojoj mjeri suvremeni stavovi o muževnosti i ženstvenosti odrazili na sudski tretman pripadnika obaju spolova. Uz uvod i zaključak, knjiga je podijeljena na pet poglavlja u kojima autorica nudi mnoštvo čvrstih statističkih dokaza u prilog rodnoj diskriminaciji.

Koristan pregled za istraživače povijesti kriminala i ženskih studija također predstavlja i zbornik radova *Violence against Women in Medieval Texts*,³² pod uredništvom Anne Roberts. Autori ovdje sakupljenih članaka analiziraju različite vrste izvora, od romantične književnosti i kronika preko hagiografskih djela i pravnih dokumenata, s ciljem stvaranja jasnije slike o stavovima i ponašanju prema srednjovjekovnim ženama.

Također, svakako je važno spomenuti i zbornik radova *Medieval Crime and Social Control*,³³ pod uredništvom Barbare A. Hanawalt i Davida Wallacea, koji obuhvaća temeljito istraživanje pomicanja definicija kriminala i mijenjanja stavova prema društvenoj kontroli u srednjovjekovnoj Europi. U istome valja obratiti pozornost na članke Louise Mirrer, „The 'Unfaithful Wife' in Medieval Spanish Literature and Law“; Christophera Cannona, „The Rights of Medieval English Women: Crime and the Issue of Representation“; te Waltera

³⁰ Guido Ruggiero, *The Boundaries of Eros: Sex Crime and Sexuality in Renaissance Venice* (New York – Oxford: Oxford University Press, 1985).

³¹ Karen Jones, *Gender and Petty Crime in Late Medieval England: The Local Courts in Kent, 1460-1560* (Woodbridge – New York: The Boydell Press, 2006).

³² Anna Roberts, ed., *Violence against Women in Medieval Texts* (Gainesville etc.: University Press of Florida, 1998).

³³ Barbara A. Hanawalt i David Wallace, eds., *Medieval Crime and Social Control* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998).

Preveniera, „Violence against Women in Fifteenth-Century France and the Burgundian State“.

Konačno, kao dobar komparativni, ali i dopunski materijal ističu se diplomski radovi Marije Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku. Sudski kriminalni spisi Gradeca 1450.-1455.“,³⁴ i Tee Đivanović, „Ritam zločina. Kriminal u Dubrovniku u 14. stoljeću“.³⁵ Filipović je najprije predstavila sociološka i povijesna istraživanja srednjovjekovnoga zločina, a potom kroz pilot-istraživanje (i s naglaskom na sedmi svezak) analizirala sadržaj Tkalčićevih knjiga sudbenih poziva i presuda, uočivši određene anomalije spram europskoga prosjeka; dok je Đivanović, prema vrstama krimena, staleškim odrednicama žrtava i počinitelja, mjestima i vremenu zločina, analizirala sadržaj dvaju sudskih registara, za razdoblje od godine 1312. do 1313. te 1371. do 1372., uočivši veću zastupljenost fizičkoga nasilja u prvome, a više zločina protiv imovine u drugom razdoblju. Također, valja upozoriti i na članak Borislava Grgina u novoj sintezi povijesti Zagreba, „Vrhunac srednjovjekovnog razvoja. 14. i 15. stoljeće“,³⁶ u kojemu autor donosi i sumarni prikaz podataka o gradečkom kriminalu, uključujući i načine kažnjavanja istog.

³⁴ Marija Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku. Sudski kriminalni spisi Gradeca 1450.-1455.“, u: *Lucius. Zbornik radova Društva studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“*, sv. 8.-9., ur. Marko Jerković (Zagreb: Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“, 2006), 47-88.

³⁵ Tea Đivanović, „Ritam zločina. Kriminal u Dubrovniku u 14. stoljeću“ (Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012), 1-69.

³⁶ *Povijest grada Zagreba. Knjiga 1. Od prethistorije do 1918.*, ur. Slavko i Ivo Goldstein (Zagreb: Novi Liber, 2012), 64-107.

3. Položaj žena u slavonskim gradovima (s naglaskom na zagrebačkom Gradecu)

Relativno šture i o pojedinim aspektima života nedovoljno precizne podatke za određivanje položaja i uloge žena u gradskim naseljima Savsko-dravskog međurječja s jedne nam strane pružaju normativni akti, poput pojedinih statutarних odredbi i onih zabilježenih u gradskim privilegijima, a s druge strane dokumenti nastali u svakodnevnoj praksi, poput sudskih i posjedovnih spisa, oporuka i propisa.³⁷ Riječ je ponajprije o zagrebačkim (gradečkim) i varaždinskim gradskim zapisnicima, Iločkom statutu i, dakako, samim gradskim privilegijima i njihovim potvrđama,³⁸ koji nam donekle pružaju uvid u onodobne socijalno-pravne odnose i proisteklu ulogu žena na obiteljskom i općedruštvenom planu.

3.1. Politički okvir

Od početka 13. stoljeća na području je srednjovjekovne Slavonije bila uspostavljena mreža slobodnih kraljevskih gradova, nastalih kao rezultat kolonizacijskoga pokreta i preobrazba u gospodarstvu, ali i samih vladarskih interesa. Za razliku od komunalnih društava na Jadranu, slavonski su gradovi, smješteni u nesigurni i često promjenljiv raspon kraljevske i velikaške premoći, bili mnogo osjetljiviji na promjene u sustavu vladanja nad njima, ali i ograničeni u osjećaju društvene zasebnosti. Kao rezultat navedenoga, do kraja srednjega vijeka oni nastoje očuvati svoj prvobitni položaj i zaštitno okrilje kraljevske vlasti.³⁹

Pritom se ističe zagrebački Gradec (Zlatna bula Bele IV. 1242. godine), koji u drugoj polovici 14. stoljeća dopire do razvojne razine nedostižne drugim slobodnim slavonskim gradovima. Međutim, nagovještaj društvene krize na prijelomu 14. i 15. stoljeća snažno je djelovao i na gradečki razvoj – Sigismundova usmjerenost na srednjoeuropsku politiku

³⁷ Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 57-58; ista, „Položaj plemkinja u Slavoniji“, 15-16.

³⁸ MCZ, I.-XVI.; *Poviestni spomenici slobodnoga i kraljevskoga grada Varaždina*, sv. I-II., prir. Zlatko Tanodi i Adolf Wissert (Varaždin: Svobodina Narodna tiskara, 1942-1944); *Statut grada Iloka iz godine 1525.*, prir. Rudolf Schmidt (Zagreb, 1938); *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. I.-XVIII., prir. Tadija Smičiklas (Zagreb: JAZU, 1904-1990).

³⁹ Neven Budak i Tomislav Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka* (Zagreb: Školska knjiga, 2006), 213-214.

uzrokovala je nagli pad vladarske djelotvornosti u Gradecu i konačno preuzimanje gradske uprave od strane velikaša. Ta je epoha izravne velikaške prevlasti trajala petnaest godina – od Ulrikova osvajanja grada 1441. do njegove pogibije i sloma grofova Celjskih godine 1456. – no pritom nije uzrokovala veće teškoće u daljnjem ekonomskom i društvenom razvoju Gradeca. Konačno, za vladavine je Matijaša Korvina (1458. – 1490.) ponovno bila uspostavljena neokrnjena kraljevska vlast nad gradom, koji otada nije dolazio u privatno vlasništvo.⁴⁰

3.2. Obiteljska i društvena uloga žena

Za razliku od ranosrednjovjekovnog razdoblja, kada se u kontekstu shvaćanja obiteljskoga srodstva javljaju i identifikacije po ženskoj i supružničkoj liniji (kognatski model obitelji organiziran na bilateralnim vezama – naglašavanje značenja obje linije srodstva), u kasnijim se razdobljima važnost pridaje muškim linijama porijekla (agnatsko ili patrilinearno shvaćanje obiteljske strukture),⁴¹ pri čemu se obično navodi očevo ime (...*Anastasya filia Georgii...*),⁴² a za udanu ženu ili udovicu ime supruga (...*Lucia uxor Gregorii Wychez...* ili ...*Elena relictā Vrbani agricole...*).⁴³ Međutim, postoje i primjeri koji svjedoče suprotnome; u kojima je (ne)zakonito potomstvo pobliže označeno majčinim, a ne očevim imenom (...*Martinus Kordinacz filius Lucie pistricis...*),⁴⁴ kao i slučajevi u kojima su muževi označeni ženama (...*Mathyas vir Clare mulieris...*).⁴⁵ Navedeni posredno svjedoče o ekonomskome položaju i emancipaciji žena u obitelji. Naime, budući da je gradsko društvo bilo određeno činjenicom da su njegovi pripadnici, poglavito obrtnici i trgovci, sredstva za život osiguravali vlastitim radom, isto je utjecalo i na odnose u obitelji; time i prema ženama, čiji je rad bio neobično važan ne samo za najuže pripadnike obiteljske zajednice, već i za cjelokupno društvo.⁴⁶

Iako su pojedine pripadnice drugoga spola odigrale važnu ulogu u određenim političkim zbivanjima (primjer udovice despota Ivana Berislavića Grabarskog, Jelene Jakšić, koja je u doba stalne osmanlijske opasnosti samostalno upravljala despotskim imanjima i

⁴⁰ Neven Budak, „Gradec u kasnom srednjem vijeku“, u: *Zagrebački Gradec 1242 – 1850*, ur. Ivan Kampuš (Zagreb: Grad Zagreb, 1994), 85-86; Budak i Raukar, *Hrvatska povijest*, 215.

⁴¹ Nikolić Jakus, „Između vremenitih i vječnih dobara“, 35.

⁴² MCZ VII., 23.

⁴³ MCZ VII., 3, 191.

⁴⁴ MCZ VII., 90.

⁴⁵ MCZ VII., 125.

⁴⁶ Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 59, 75.

trupama),⁴⁷ žene općenito nisu raspolagale pravom političkog odlučivanja, zbog čega nisu mogle birati gradsku upravu niti postati njezinim članom.⁴⁸ Međutim, nisu bile apsolutno marginalizirane u svojim građanskim pravima⁴⁹ jer su, mimo oca ili muža, mogle biti nositeljicama civiteta (...*Magda civis dicte civitatis*...),⁵⁰ što im je donosilo ugled u društvu i uključenost u onodobne organizacije i manifestacije. Žene su, naime, sudjelovale u nizu cehovskih, ali i religioznih događanja koji su, osim promicanja pobožnosti, pružali materijalnu pomoć i zaštitu svojim članovima.⁵¹ Konačno, valja napomenuti da su pripadnice drugoga spola mogle vršiti i dužnost izvršitelja testamenta⁵² (primjer Elizabete *Glazye*, izvršiteljice oporuke *Kwse Gwedeck*, njene sestre)⁵³ – pravo koje su uživale i žene na dalmatinskome komunalnom prostoru.⁵⁴

3.3. Gospodarska (poslovna) uloga žena

U europskim je gradovima bila uobičajena praksa da su žene nastavljale trgovačku ili obrtničku djelatnost svojih muževa,⁵⁵ pa je ista tako primjetna i na području Slavonije. Žene su se, osim rukovođenja kućanstvom, morale razumjeti i u posao svojih muževa kako bi im mogle pomoći i po potrebi ih zamijeniti, dok bi u izvanrednim situacijama, poput smrtne, same nastavljale njihovu djelatnost. Osim spomenutih, bilo je i obrnutih slučajeva – kada su žene bile majstorice i članice ceha koje su u slučaju smrti mogli naslijediti njihovi muževi.⁵⁶

S obzirom na punu i ničim ograničenu djelatnu sposobnost, postojanje poslovno aktivnih žena nije bilo neuobičajeno; štoviše, pridonosilo je povećanju obiteljskih prihoda, ali i osiguravalo egzistenciju u doba teškog življenja. Žene su, kao ravnopravni partneri, bile uključene u različite gospodarske aktivnosti, pa tako i njihova zanimanja nisu nužno morala

⁴⁷ Ista, „Položaj plemkinja u Slavoniji“, 30.

⁴⁸ Shahar, *The Fourth Estate*, 12, 175.

⁴⁹ Janeković Römer, „Na margini ili u središtu društva?“, 21.

⁵⁰ MCZ VII., 356.

⁵¹ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 140; Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 74-75.

⁵² MCZ VII., xxxi.; Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 74.

⁵³ MCZ VII., 155.

⁵⁴ Vilma Pezelj, „Naznake pravnog položaja žene u srednjovjekovnom Zadru“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 3-4 (2006), 546.

⁵⁵ Shahar, *The Fourth Estate*, 175; Ennen, *The Medieval Woman*, 150-151; Katalin Szende, „The Other Half of the Town: Women in Private, Professional and Public Life in Two Towns of Late Medieval Western Hungary, “ *East Central Europe: Women and Power in East Central Europe – Medieval and Modern* 21-23 (1991-1993), 182; Herlihy, *Women, Family and Society*, 69; Leyser, *A Social History of Women in England*, 162-164.

⁵⁶ Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 59-61.

biti povezana s muževljevima.⁵⁷ U ugarskim su gradovima žene bile uključene ne samo u lokalnu, već i u krupnu trgovinu, a također su se bavile i obrtničkim uslugama, prije svega tkanjem i pripremanjem hrane.⁵⁸ U slavonskim je gradovima veći dio zaposlenih žena otpadao na kuharice (*coca* Barbara)⁵⁹ i služavke (*servitrix* Agata, Agneza; *ancilla* Jelena, Jalža, Jelka, Margareta)⁶⁰ koje su, nezaštićene i manje nadzirane od strane vlastite obitelji, katkada postajale i priležnicama svojih poslodavaca.⁶¹ U izvorima su zabilježene i solarice, prodavačice mesa,⁶² ribe (*rybaricza* Margareta)⁶³ i kruha (*pistrix* Jelena, Lucija, Roza),⁶⁴ gostioničarke (*kerchmarycza* Elizabeta),⁶⁵ mlinarice (*mlynarycza* Jelka),⁶⁶ svjećarke (*candelatrix* Jelena, Maragreta, *Suska*),⁶⁷ piljarice i filarke (*filarka* Roza, Jelka).⁶⁸ Svakako valja spomenuti i isključivo ženska zanimanja – dojilje (*nutrix* Agata)⁶⁹ i primalje (*obstetrix* Elizabeta).⁷⁰

Konačno, valja naglasiti da važnu ulogu žena u gospodarskome životu slavonskih gradova dokazuju i sačuvani popisi poreznih obveznika, iz kojih je vidljivo da su žene činile oko 10 – 15% istih. U najstarijem gradečkom popisu parcela i vlasnika iz godine 1368. među 300 poznatih vlasnika nalazimo 33 žene (23 udovice). U 15. stoljeću sličnu situaciju nalazimo i u poreznim popisima Osijeka i Aljmaša, gdje od 218 i 168 upisanih osoba nalazimo 23 odnosno 17 žena. I u gradečkom poreznom popisu iz 1553. godine ponovno nalazimo 33 žene (17 udovica) od ukupno 214 upisanih poreznih obveznika.⁷¹

3.4. Imovinskopравни položaj žena

U razmatranju je ekonomskoga položaja žena u obitelji osnovno pitanje jesu li iste bile izjednačene u nasljeđivanju cjelokupne imovine s muškim nasljednicima ili su im prava bila

⁵⁷ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 138-139; Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 61, 63; ista, „Položaj plemkinja u Slavoniji“, 29.

⁵⁸ Szende, „The Other Half of the Town“, 184.

⁵⁹ MCZ VII., 413.

⁶⁰ MCZ VII., 51, 109, 307, 392, 486.

⁶¹ Ravančić, „Izvanbračna ljubav i ženska posluga“, 63-67; Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 62; Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 126; Dean, *Crime and Justice*, 189.

⁶² Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 61.

⁶³ MCZ VII., 175, 202, 206, 460.

⁶⁴ MCZ VII., 24, 90, 122.

⁶⁵ MCZ VII., 55, 56, 73.

⁶⁶ MCZ VII., 376.

⁶⁷ MCZ VII., 67, 151, 376.

⁶⁸ MCZ VII., 192, 262, 294, 334, 335; Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 62.

⁶⁹ MCZ VII., 30; Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 63.

⁷⁰ MCZ VII., 64; Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 63.

⁷¹ Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 64.

ograničena na određeni tip pokretnina ili nekretnina.⁷² Kako nam izvori bogato dokumentiraju, za gradečku je praksu, kao i onu zapadnoeuropskih i srednjoeuropskih gradova,⁷³ bila netipična diskriminacija žena i ženskih potomaka glede njihovih nasljednih prava – one bivaju izjednačene s muškarcima! Žene su, zajedno s descendentima ostavitelja oba spola, ulazile u prvi nasljedni red, a bile su i potpuno izjednačene u nasljednim pravima sa svojom braćom.⁷⁴ Čak je i primjena načela *paterna paternis-materna maternis* – vraćanje imovine preminuloga supružnika obitelji iz koje je potekla ako u braku nije bilo stvoreno potomstvo i ako se preminuli supružnik oporukom nije očitovao u korist živućeg – karakteristična za dalmatinske i sjeverno-kvarnerske pravne sustave,⁷⁵ u Gradecu naišla na negativni odjek, s tek nekoliko iznimaka.⁷⁶

Nadalje, udajom su žene zadržavale vlasništvo nad svojom dotadašnjom imovinom i njome nastavile samostalno raspolagati, prepuštajući muževima samo „plodouživanje“.⁷⁷ Novčani se miraz, redovito prakticiran u imućnijim obiteljima, uračunavao u ženin nasljedni dio,⁷⁸ što nije bio slučaj s aranžmanom darovanja nekretnina mužu prije ili neposredno nakon sklapanja braka – muževi su tako darovanom imovinom mogli raspolagati prema vlastitom nahodjenju, bez ženine suglasnosti.⁷⁹ Žene su mogle biti i suvlasnicama zajednički stečene imovine, kojom su raspolagale isključivo u dogovoru s bračnim partnerima. U slučaju smrti jednog od supružnika, drugi je, nakon podmirivanja vjerovnika, mogao slobodno raspolagati polovinom navedene imovine, s mogućnošću nasljeđivanja i supružnikova dijela. Nasuprot tome, imetkom koji su same stekle, žene su slobodno upravljale, što im je omogućilo da se javljaju i kao jamci za dugove svojih muževa.⁸⁰ Ovakva je nepotpuna fuzija bračne imovine karakterizirala i istarski pravni sustav (institucija „braka na istarski način“).⁸¹

⁷² Nikolić Jakus, „Između vremenitih i vječnih dobara“, 38.

⁷³ Lujo Margetić, Ivan Beuc i Dalibor Čepulo, *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu* (Zagreb: Sveučilišna tiskara d.o.o., 2006), 25-27; Hanawalt, *The Wealth of Wives*, 51, 68.

⁷⁴ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 53, 145-148; Karbić, „Položaj plemkinja u Slavoniji“, 20-21.

⁷⁵ Janeković Römer, *Rod i grad*, 133-136; Silvio Braica, „Tretman žene u srednjovjekovnim statutima i zakonima“, *Ethnologica Dalmatica* 4-5 (1995/1996), 8, 13, 14, 16, 17; Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno pravo*, 171; Pezelj, „Naznake pravnog položaja žene“, 526, 544-545; Zrinka Novak, „Neki aspekti pravnog položaja žena u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu“, *Historijski zbornik* 62 (2011), 340.

⁷⁶ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 53, 145-148; Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 67.

⁷⁷ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 140; Karbić, „Položaj plemkinja u Slavoniji“, 26, 28.

⁷⁸ Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno pravo*, 320.

⁷⁹ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 140-141.

⁸⁰ Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 65-66; ista, „Položaj plemkinja u Slavoniji“, 27-28.

⁸¹ Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno pravo*, 65-69; Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 20.

Iako su spomeni žena u izvorima znatno rjeđi nego oni muškaraca, neupitno je da su one igrale aktivnu društvenu ulogu i uživale relativno povoljan položaj u gradskim naseljima srednjovjekovne Slavonije. Žene su zauzimale i važno mjesto u ekonomskome životu gradova, a njihova gospodarska emancipacija, kao i privredna aktivnost bile su povezane i s ravnopravnim imovinskim položajem u braku i obitelji – žene su u gradovima Međurječja samostalno raspolagale imetkom, davale kredite, zaduživale i zalagale nekretnine, jamčile za dugove svojih muževa. Jedino pravo kojime nisu raspolagale bilo je pravo političkog odlučivanja, koje nije umanjilo njihov ugled u društvu.⁸²

Međutim, valja imati na umu da su teški uvjeti života, usprkos emancipaciji žena na poslovnom i imovinskom planu, prisilili pojedine pripadnice drugoga spola na kriminalne aktivnosti kako bi osigurale egzistenciju sebi i svojim obiteljima. Radilo se, prije svega, o sitnim krađama, ali i sveprisutnoj prostituciji i svodništvu – dodatnim izvorima zarade mnogim gradskim ženama, koje zbog „nemoralnih“ profesija bivaju marginalizirane, pa čak i isključene iz društva.⁸³ U slavonskim su gradovima nepoželjne, ali ipak tolerirane, bile i priležnice ili konkubine – uglavnom nesigurne i nezaštićene djevojke koje su se zbog neimaštine upuštale u nezakonite veze s boljestojećim muškarcima.⁸⁴ Naravno, s druge su se strane zakona našle i žene koje počinjene kriminalne radnje nisu mogle opravdati isključivo lošom gospodarskom situacijom, već i svojevrsnim antisocijalnim ponašanjem. Tako u najteže zločine počinjene od strane žena možemo ubrojiti ubojstva, pobačaje i čedomorstva, ali i čaranje. Ženama je suđeno i za bezazlene zločine poput uličnih svađa i lakših fizičkih sukoba, za koje su, osim pripadnica najnižih društvenih slojeva, bile optužene i pripadnice gradečke „elite“.⁸⁵ Dakako, žene su u sudskim spisima, osim u ulozi optuženica, prisutne i u ulozi žrtava – počevši od nerijetkih osporavanja njihovih imovinskih prava (primjer Uršule, čijem je mužu neki *Seboldus* na prijevazu oduzeo imanje, a kojoj je sud naknadno potvrdio pravo na spomenuto muževo nasljedstvo;⁸⁶ primjer Emerikove udovice Elizabete, kojoj je kovač Klement bezuspješno osporavao vlasništvo nad nekim vrtom⁸⁷), nasilnih i nenasilnih oskrvnuća časti i dostojanstava, pa sve do uskraćivanja i oduzimanja života.

⁸² Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 76.

⁸³ Geremek, „The Marginal Man“, 365; Karbić, „Koncept marginalnosti“, 15-16.

⁸⁴ Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 85.

⁸⁵ Ista, „Žene s druge strane zakona“, 53.

⁸⁶ MCZ VII., 136-137.

⁸⁷ MCZ VII., 157-158.

Pravne su institucije, prema tome, vrlo često morale intervenirati i u slučaju pripadnica drugoga spola, koje nalazimo u različitim vrstama parnica i s različitim ulogama u istima. U nastavku ovoga rada pažnja će stoga biti posvećena distribuciji i dinamici zločina unutar ženske populacije, sudskome tretmanu žena, kao i tijeku i ishodima takvih suđenja.

4. Tretman žena na sudu

4.1. Zagrebački (gradečki) sud

Za razliku od dalmatinskoga, čija se kodifikacija temeljila na dugostoljetnom razvoju običajnog prava, slavonski se pravni sustav prije svega oslanjao na gledišta kraljevske vlasti – pri čemu su gradski privilegiji, odnosno odredbe u njima zabilježene, bivali temeljnim dokumentima koji su određivali život svakog pojedinog naselja – razvijajući se dalje kroz sudsku praksu stapanjem postojećih i novopridošlih pravnih tradicija.⁸⁸ Proglasivši tako zagrebački Gradec slobodnim kraljevskim gradom 1242. godine, Bela IV. je gradskome sudu dao maksimalne ovlasti, određivši i najnužnije norme procesnoga i kaznenog prava.⁸⁹ Potonje je bilo izrazitije obilježeno formacijskim elementima te je uvelike odrazilo utjecajima Crkve.⁹⁰

Na čelu se gradečke gradske uprave, u osnovi ustrojene prema odredbama Zlatne bule, nalazio gradski starješina (*maior villae, villicus*), kasnije prozvan gradskim sucem (*iudex civitatis*), dok su gradsko poglavarstvo činili sudac i prisežnici, vršitelji sudačkih i upravnih poslova. Prema postupku „obnove“ ili „restauracije“ magistrata, članovi su se gradske uprave usmenim i poimeničnim glasovanjem birali svake godine (3. veljače, na blagdan sv. Blaža),⁹¹ s mogućnošću ponovnog izbora. Sredinom 14. stoljeća biva izvršena upravna reforma, kada se u upravljanje gradom, uz suca i prisežnike, uvode i vijećnici (*consilarii*). Međutim, nije poznato jesu li potonji bili sastavnim dijelom gradskoga poglavarstva ili su zajedno sa sucem i prisežnicima odlučivali samo o onim poslovima gdje nije trebalo okupiti sve građane na opću skupštinu (*generale consilium*). U razdoblju od 1377. do 1436. godine članovi su gradske uprave bili birani prema „načelu narodnosti“ – jedne je godine sucem mogao biti Hrvat, iduće Ugrin, treće Nijemac, četvrte Talijan itd., a isto su tako od svake narodnosti birana i po dva prisežnika i po pet vijećnika.⁹² Međutim, novom reformom gradske uprave iz godine 1437. spomenuto se načelo prestalo primjenjivati – osim u slučaju sudaca, koji su tako birani do

⁸⁸ Budak i Raukar, *Hrvatska povijest*, 216.

⁸⁹ Nada Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982), 230; Magdalena Apostolova Maršavelski, „Kazneno i procesno pravo Zlatne bule“, u: *Zagrebački Gradec*, 75-84.

⁹⁰ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 46.

⁹¹ MCZ VII., iv.

⁹² Bruno Škreblić, „Etničke i političke skupine u srednjovjekovnom gradu: primjer gradečkih *lingui*“, *Povijesni prilozi* 35 (2008), 91, 99-100

1441. godine⁹³ – a ustalili su se brojevi prisežnika (osam) i vijećnika (dvadeset i četiri).⁹⁴ Ovakvo se ustrojstvo gradske uprave održalo do početka 17. stoljeća.⁹⁵

Gradski je sud navodno sudio redovito svakoga utorka i petka, iako češće koncem tjedna,⁹⁶ no za obrađeni je period ročišta po godini bilo daleko manje.⁹⁷ Tako je za razdoblje od 1450. do 1460. godine zabilježeno 134 datuma,⁹⁸ od 1461. do 1470. godine 153 datuma,⁹⁹ a od 1471. do 1480. godine 96 datuma.¹⁰⁰ Prema Tkalčićevim riječima: „Da se tužba obrazloži i izreče presuda, sud bi označio rok, koji je i tužitelju i krivcu priopćio gradski pandur. Na prvi poziv rijetko se dolazilo, već obično na drugi, a tko na treći poziv ne bi došao, gubio je parnicu i plaćao globu za prkos.“¹⁰¹ Stranke je na sudu mogao zastupati odvjetnik (*procurator*), dok su „neporočni“ svjedoci bili nužni kako bi presuda bila valjana. Prisezalo se jutrom na oltaru sv. Križa u župnoj crkvi sv. Marka,¹⁰² a broj je svjedoka prisege, koja se uzimala kao nepobitan dokaz i učinkovit način utvrđivanja „istine“ (npr. slučaj Jelene, udovice tkalca Matije – morala se zakleti da njezin pokojni muž nije ostao dužan nikakve novce sucu Martinu i njegovom bratu Fabijanu, zbog čega je 1452. godine oslobođena plaćanja tražene 73 forinte),¹⁰³ ovisio o težini slučaja i statusnoj pripadnosti delinkventa.¹⁰⁴ Valja napomenuti kako u gradečkim spisima nisu zabilježene razlike u postupku davanja iskaza i polaganja prisege u sudscome procesu između muškaraca i žena, osim u slučaju kada je žena bila u babinjama – prisega se tada odgađala na osmi dan poslije uvođenja u crkvu,¹⁰⁵ što je predstavljalo svojevrsnu zaštitu žene u osjetljivom stanju.¹⁰⁶

Sudbene su se presude vrlo često odgađale sa svrhom prikupljanja čvršćih dokaza ili samog izmirenja stranaka (npr. slučaj Matije Pučića i neke Uršule, 1450. godine – presuda biva odgođenom nakon održanoga prvog suđenja zbog nepostignutog primirja između stranaka),¹⁰⁷ a ukoliko donesenom sudačkom odlukom stranke nisu bile zadovoljne, imale su pravo priziva na stare ili više suce (*judices seniores*) (npr. slučaj Petra *Kathana*, 1460. godine

⁹³ Vladimir Bedenko, „Društvo i prostor srednjovjekovnoga Gradeca“, u: *Zagrebački Gradec*, 38.

⁹⁴ MCZ VII., iv.

⁹⁵ Agneza Szabo, „Uređenje uprave na Zagrebačkom Gradecu od sredine 13. do sredine 19. stoljeća“, u: *Zlatna bula 1242-1992*, ur. Zlatko Stubić (Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1992), 39-40; Škrebilin, „Etničke i političke skupine“, 94-95.

⁹⁶ MCZ VII., vi.

⁹⁷ Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 60-61.

⁹⁸ MCZ VII., 1-198.

⁹⁹ MCZ VII., 199-381.

¹⁰⁰ MCZ VII., 382-502.

¹⁰¹ MCZ VII., vii.

¹⁰² MCZ VII., vii-viii.

¹⁰³ MCZ VII., 37.

¹⁰⁴ MCZ VII., viii.; Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 49.

¹⁰⁵ MCZ VII., viii-ix.

¹⁰⁶ Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 69.

¹⁰⁷ MCZ VII., 8, 10, 14.

– žalio se starim sucima zbog oslobađajuće odluke za šogoricu Margaretu, sestru svoje pokojne supruge, za koju je tvrdio da je otuđila njezine stvari),¹⁰⁸ pa čak i na sam kraljevski sud. Presude su, razumljivo, bile raznolike – ovisno o težini slučaja.¹⁰⁹ O tome više u nastavku rada.

4.2. Uloga žena u sudskim procesima

Na sudovima diljem europskih gradova žene su se javljale u svim ulogama procesa – kao tužitelji, optuženici i svjedoci – nastupajući ili samostalno ili zajedno s muževima, pa čak i kao njihove zastupnice.¹¹⁰ Iste trendove možemo pratiti i u gradskim naseljima srednjovjekovne Slavonije, time i u Gradecu.¹¹¹

Žene su tako svjedočile u različitim vrstama parnica, što potvrđuje nekoliko primjera. Godine 1452. supruga stolara Antonija i njihove dvije sluškinje morale su prisegnuti da rečeni Antonio nije ništa ukrao iz smočnice nekog Petrića, sluge suca Ivana Perovića;¹¹² dvije godine kasnije, 1454., primalja Elizabeta Skrobotić svjedočila je u korist svoga unuka, optuženog od strane svećenika Ilije za krađu dvije forinte i četrdeset denara;¹¹³ godine 1460. žena je nekog Rafaela potvrdila da je potonji primio devet funta posredstvom sugrađanina Dionizija Vodopije, nakon čega je otišao iz grada;¹¹⁴ dok je 1465. godine neka Agneza potvrdila iskaz Antonija *Chaykina*, da je sluga Petra *Dragynog* obrađivao zemlju na blagdan Tijelova.¹¹⁵ Osim toga, žene su svjedočile i u slučajevima teških zločina, o čemu svjedoči primjer Jurja, gradskog izrađivača štitova, koji je 1465. godine bio optužen za ubojstvo svoje žene – zahvaljujući iskazu sedam poštenih svjedokinja, dokazana je njegova nevinost.¹¹⁶ Usporedbe radi, iako su u dalmatinskim i sjeverno-kvarnerskim komunama žene načelno mogle svjedočiti i u građanskim i u krivičnim parnicama, iste su smatrane tek drugorazrednim svjedocima.¹¹⁷

¹⁰⁸ MCZ VII., 190, 197.

¹⁰⁹ MCZ VII., ix-x.

¹¹⁰ Dean, *Crime in Medieval Europe*, 73.

¹¹¹ Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 68.

¹¹² MCZ VII., 37.

¹¹³ MCZ VII., 64.

¹¹⁴ MCZ VII., 192.

¹¹⁵ MCZ VII., 262.

¹¹⁶ MCZ VII., 268; Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 69.

¹¹⁷ Braica, „Tretman žene“, 7; Pezelj, „Naznake pravnog položaja žene“, 547; Novak, „Neki aspekti pravnog položaja žena“, 336.

Nadalje, žene nalazimo i u ulozi optuženika u različitim vrstama postupaka. Od relativno lakih djela za koje se ženama sudilo možemo spomenuti verbalne obračune poput svađa i vrijeđanja. Tako je potkraj ljeta 1451. godine došlo do svađe između Klare, kćeri Nikole Trubeča, i Jelene, žene postolara Adrijana iz Opatovine (*Abbacia*) – Jelena je obećala oprost Klari ukoliko je ova pusti na miru;¹¹⁸ a godine 1458. žena Klementa *Bwhwetha* oklevetala je Jelenu, udovicu Pavla Kerpanića, i njezinu kćer Doru, koje su se morale zakleti da su nevine.¹¹⁹

Međutim, verbalni su sukobi katkada prerastali i u fizičke obračune. O tome svjedoči slučaj iz 1453. godine, kada je žena uzdara Klementa udarila svoju kumu, ženu Grgura, nasljednika Mihaela Bdudića – isto je dokazano upravo Klementovim svjedočenjem, zbog čega je potonji, kao zastupnik svoje žene pred sudom, morao platiti kaznu od šest maraka.¹²⁰ Godine pak 1463. Dora *Kwhynaschych* istukla je udovicu nekog Stanka, a budući da isto nije zanijekala, morala je platiti kaznu propisanu statutom.¹²¹

Nadalje, žene su često vršile i kazneno djelo krađe. Tako je 1452. godine Jelena, udovica postolara Matije, ukrala postolaru Petru osam bečkih pensa, zbog čega je bila protjerana iz grada.¹²² S druge strane, istu su sudbinu godinu dana ranije, 1451., izbjegle Skolastika, žena seljaka Franje, i Doroteja, žena suca Martina, koje su se samo morale zakleti da nisu ukrade sedam pensa i dva prstena, za što ih je teretila Agata, dojilja zlatara Filipa.¹²³ Osim krađa novaca, zabilježene su i krađe odjavnih predmeta ili tkanina.¹²⁴ Tako je 1457. godine Elizabeta, kći Pavla Kokotačića, ukrala Petru *Dragynu* ogrtač, košulju i dva ručnika, zbog čega je bila protjerana iz grada.¹²⁵ Uršula Jagatić je 1461. godine, zajedno s Janšom, sinom Janše Boletinca, ukrala četiri lakta neke tkanine, zbog čega su oboje bili osuđeni na odsijecanje uha i protjerivanje iz grada.¹²⁶ Nasuprot tome, 1453. je godine Agata, sluškinja Grgura, sina *Ozyasovog*, optužena za navodnu krađu platnene toge Jeleni zvanoj *Trombeta*, bila oslobođena rečene krivnje.¹²⁷

Ozbiljnijim se zločinom smatralo čaranje,¹²⁸ za koje je bilo optuženo nekoliko žena. Primjerice, godine se 1452. Kuzmina žena Elizabeta morala zakleti da nije vraćala Nikoli

¹¹⁸ MCZ VII., 25; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 78.

¹¹⁹ MCZ VII., 151-152.

¹²⁰ MCZ VII., 49; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 82.

¹²¹ MCZ VII., 244.

¹²² MCZ VII., 34; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 79; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 55.

¹²³ MCZ VII., 26, 30; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 79.

¹²⁴ Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 55.

¹²⁵ MCZ VII., 128-129; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 55-56.

¹²⁶ MCZ VII., 208; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 56.

¹²⁷ MCZ VII., 51; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 82.

¹²⁸ Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 54.

Chehku;¹²⁹ dok je 1475. godine Margareta, kod koje je navodno bilo pronađeno mnogo zlih stvari poput čarolija i napitaka, bila išibana iz grada pod prijetnjom smrću.¹³⁰

Prostitucija je također smatrana velikim zlom.¹³¹ Tako je 1454. godine zbog prostituiranja bila kažnjena cijela grupa udanih žena – Jalžica, žena postolara Kuzme; *Mayhena*, žena postolara Stjepana; Margareta, žena kolara Lacka; Elizabeta i Katarina, žena i kći Jurja Kerčmarića. Iste su trebale biti kažnjene smrtnom kaznom jer su, baveći se prostitucijom, počinile i preljub, no u konačnici su bile pomilovane i kažnjene samo izgonom iz grada.¹³² Sličan je slučaj zabilježen i 1465. godine kada su zbog bludničenja, pod prijetnjom smrću, iz grada bile protjerane već spomenuta Dora *Kwhynachych*,¹³³ šepava Barbara, Elizabeta Matejčić, Jalžica Tančec, Jelena Mezonošić i Margareta, udovica Jurja Zvonara.¹³⁴

Konačno, kao najteži zločini počinjeni od strane žena ističu se čedomorstva i pobačaji. Tako je 1466. godine Jelena, pastorka postolara Fabijana *Wewerycze*, bacila dijete u bunar u Mesarskoj ulici – prvotnom je osudom trebala biti spaljena na lomači, no u konačnici je samo bila izbatinana i protjerana iz grada.¹³⁵ Istu je sudbinu dvije godine kasnije doživjela i udovica Elizabeta *Kerzowaych* koja je, ostavši trudna s Mihaelom, slugom suca Blaža *Ztenychkog*, počinila pobačaj.¹³⁶

Nadalje, u gradečkim se sudskim zapisnicima žene nerijetko javljaju i kao tužitelji odnosno žrtve. Uz gore navedene slučajeve verbalnog i fizičkog obračunavanja, u kojima su akteri bile žene, možemo spomenuti i slučaj iz 1454. godine, kada je postolar Franjo vrijeđao ženu jurata Tome, zbog čega mu je bila određena uobičajena kazna od deset pensa.¹³⁷ Na istoj je sjednici suda bilo određeno i da stolar Ulrik mora platiti kaznu od dvanaest pensa jer je omalovažavao i tukao Jelenu Kušić i njezinu kćer *Susku*.¹³⁸ S druge strane, nepoznatu je novčanu kaznu morao podmiriti i Stjepan, sin pokojnoga zlatara Nikole, koji je 1465. godine pretukao neku ženu *Croacu*.¹³⁹

¹²⁹ MCZ VII., 41, 43.

¹³⁰ MCZ VII., 443; Vladimir Bayer, *Ugovor s đavlom: procesi protiv čarobnjaka u Evropi a napose u Hrvatskoj* (Zagreb: Zora, 1953), 519.

¹³¹ Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 58.

¹³² MCZ VII., 73; Klaić, *Zagreb*, 236; Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 52; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 60.

¹³³ Vidi podatke na str. 24.

¹³⁴ MCZ VII., 270; Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 52.

¹³⁵ MCZ VII., 310-311; Klaić, *Zagreb*, 235; Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 83.

¹³⁶ MCZ VII., 334; Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 83.

¹³⁷ MCZ VII., 81; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 86.

¹³⁸ MCZ VII., 81; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 86.

¹³⁹ MCZ VII., 285.

Kao što je rečeno, žene su nerijetko bile i žrtvama krađa i financijskih prijevara. Tako je primjerice 1452. godine Jelenu, ženu trgovca Ivana *Bolsaka*, prevario trgovac Petrić za tri zlatne forinte.¹⁴⁰

Konačno, pripadnice su drugoga spola bile i žrtvama najtežih zločina, o čemu svjedoči slučaj iz 1450. godine, kada je Pavlov sin Mihael, postolar i građanin, bijesno i zlobno ubio Margaretu, kći Grgura Krušljevića iz Moravčana, pravnu zastupnicu gradske ubožnice, nakon čega je pobjegao s gradskog teritorija. Tužba je bila podignuta po službenoj dužnosti i po zahtjevu rođaka pokojne¹⁴¹ – budući da se optuženik nije odazvao na suđenje nakon tri javna proziva, bila su mu zaplijenjena sva dobra.¹⁴²

Potpuna distribucija zločina unutar ženske populacije u razdoblju od 1450. do 1480. godine u sljedećem će poglavlju biti detaljnije obrađena.

4.3. Kazne

Prema mišljenju Apostolove Maršavelski, u odlukama se gradečkoga suda u 15. stoljeću „izmjenjuju elastičnost s nepopustljivošću, svirepe kazne s neočekivanim oprostima, traganja za materijalnom istinom sa zadovoljavanjem gole forme dokazivanja, što sve zajedno otkriva široke granice dispozicije suda da postavljenim granicama običajnog prava, 'pravdu' određuje prema konkretnim okolnostima slučaja, trenutačnim interesima zajednice, ugrožene zločinom, ali i prema vlastitu nahodaženju i, sasvim očito, prema ličnosti delinkventa“.¹⁴³

Spolna diskriminacija izgleda nije uvjetovala određivanje kazni,¹⁴⁴ no određene su razlike pritom ipak postojale – uglavnom u korist muškaraca. Primjerice, iako je u slučaju preljuba za oba sudionika bila predviđena ista kazna, najčešće smrtna,¹⁴⁵ preljubnice su mogle biti i dodatno kažnjene – oduzimanjem imetaka u korist muževa.¹⁴⁶ Sankcije ove vrste bile su propisane i u istarskim i dalmatinskim statutima.¹⁴⁷

S druge strane, nepostojanje je odlučnog i ujednačenog mjerila prilikom kažnjavanja svih prijestupnika ponekad bilo izraženo u slučaju „uglednih“ počinitelja krimena, kojima je moćno zaleđe (kralj, biskup, velikaši), bez obzira na težinu zločina, moglo osigurati

¹⁴⁰ MCZ VII., 37-38.

¹⁴¹ MCZ VII., 5; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 71-72, 77.

¹⁴² Vidi podatke na str. 22.

¹⁴³ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 48.

¹⁴⁴ Apostolova Maršavelski, „Kazneno i procesno pravo“, 83.

¹⁴⁵ MCZ VII., xxi.

¹⁴⁶ Karbić, „Illicit Love“, 333-334, 337; ista, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 71-72.

¹⁴⁷ Braica, „Tretman žene“, 11; Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 121.

oslobađajuću presudu.¹⁴⁸ O istome svjedoči slučaj iz 1462. godine, kada su na zahtjev gospodina zagorskog grofa Jana, gospođe Doroteje, udovice Hennynga iz Samobora, i mnoge druge gospode pomilovani za sve počinjene zločine postolar Šimun *Sterk* iz Samobora i njegova žena Jelena (1460. godine Jelena je počinila preljub zbog čega je bila protjerana iz grada; Šimun ju je dodatno kaznio rezanjem nosa, zbog čega i sam biva kažnjen zabranom ulaska u grad), pod prijetnjom stvarne kazne ukoliko ponovno podlegnu kriminalu.¹⁴⁹

Međutim, do ublažavanja je rigoroznih kazni i samih pomilovanja nerijetko dolazilo i zbog nedostatka službenih osoba koje su obavljale dužnost krvnika (*tortor huius civitatis*) pa su članovi suda, prema riječima Nade Klaić, „jedva čekali da za osuđenike netko moli milost, a često su i sami, potaknuti Božjim milosrđem, spašavali glavu osuđenika“.¹⁵⁰ Tako je 1452. godine Lucija, žena Vrbana Petrenića, izbjegla smrt vješanjem, na koju je bila osuđena zbog dokazanih krađa – u konačnici je samo bila protjerana iz grada.¹⁵¹ Osim toga, zbog nedostatka je službenih osoba dužnost krvnika, u obliku kazne ili iskupljenja, nerijetko bila stavljana i na teret drugog delinkventa (primjer Jelene Lacandić iz Stubice, koja je 1454. godine bila uhvaćena u krađi – umjesto smrti vješanjem na sudu su joj ponudili mogućnost izvršenja kazne nad Jurjom, sinom Martina iz Novaka, koji je nekom čovjeku ukrao dvije košulje i sjekiru. Nakon što mu je odrezala uši, bila je protjerana iz grada).¹⁵² Osim toga, krvnička je dužnost katkada bila stavljana i na teret oštećene stranke (primjer prisežnika *Galla*, kome je 1478. godine neka Katarina ukrala tri snopa prosa – sam joj je odrezao uši, izjavivši da pravdu treba odmah izvršavati).¹⁵³

Novčane (*bisargium*) i tjelesne kazne, konfiskacije imovine i sramotni izgoni iz grada bili su sredstva kojima je grad učinkovito eliminirao sve one osobe koje su se ogriježile o pravila zajednice ili se u istu nisu uspjele uklopiti.¹⁵⁴ Kao i u većini europskih pravnih sustava, navedene su se kazne primjenjivale međusobno (ne)ovisno i na različite načine. Za najteže su se tako zločine, poput teških krađa, bavljenja vradžbinama, ubojstava i čedomorstava, primjenjivale dugotrajne i okrutne torture, spaljivanja i utapanja¹⁵⁵ (primjer Jelene Rogačić, koju su 1475. godine podvrgli torturi zbog sumnji da je vještica – tijekom mučenja je priznala da je na zdencu u zlom korijenju kupala ženu svoga rođaka Luke, kako bi

¹⁴⁸ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 48.

¹⁴⁹ MCZ VII., 192, 225.

¹⁵⁰ Klaić, *Zagreb*, 235.

¹⁵¹ MCZ VII., 46; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 82.

¹⁵² MCZ VII., 82; Klaić, *Zagreb*, 234; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 86.

¹⁵³ MCZ VII., 478-479; Klaić, *Zagreb*, 234.

¹⁵⁴ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 52; ista, „Kazneno i procesno pravo“, 79-80.

¹⁵⁵ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 50; Dean, *Crime in Medieval Europe*, 124; Margetić, Beuc i Čepulo, *Hrvatska pravna povijest*, 24.

je isti prestao zlostavljati),¹⁵⁶ dok su se za manje teške, pa čak i bezazlene delikte određivale kazne u obliku vješanja i teškog tjelesnog ranjavanja.¹⁵⁷ Kazna „pranja jezika“ u obliku novčane globe bila je predviđena za lakše prekršaje, poput psovki i uvreda, dok su počinitelji krađa niske vrijednosti uglavnom kažnjavani rezanjem uha (jednoga ili oba) i sramotnim protjerivanjem iz grada¹⁵⁸ (primjer seljaka Emerika i njegove konkubine Jelene Zatrepčić, koji su na spomenute kazne bili osuđeni 1470. godine).¹⁵⁹ Izgonom su kažnjavani i počinitelji/ce bluda i preljuba¹⁶⁰ (primjer Margarete, konkubine pokojnoga Jurja, koja je 1454. godine bila protjerana iz grada zbog svodništva),¹⁶¹ a klevetnici i sudionici tučnjava novčanim iznosom¹⁶² (primjer fizičkog obračuna između Belke iz Pobrešja i neke Gerdinine kćeri – potonja je 1463. godine bila osuđena na plaćanje deset pensa oštećenoj i sto denara troškova zajednici).¹⁶³

Valja napomenuti da je u 15. stoljeću bila primjenjivana i ustanova *homagium vivum*, u značenju alternativne tjelesne kazne ako se novčana ne bi isplatila.¹⁶⁴ Isto tako, ukoliko su zločini bili počinjeni za vrijeme trajanja tzv. „božjeg mira“ (*treuga dei*) – šest dana prije i šest dana poslije blagdana Sv. Margarete (13. srpnja) – novčane su kazne bile ili udvostručene ili zamijenjene tjelesnim ranjavanjem.¹⁶⁵ Sličnu su politiku provodile i vlasti u Dubrovniku, gdje se statutom propisana novčana svota višestruko uvećavala za prekršaje počinjene poslije trećega zvona (ljeti oko 23h, zimi oko 22h).¹⁶⁶

Konačno, zanimljivo je da su, osim spomenutih sudskih presuda i popraćenih kazna, postojali i slučajevi u kojima su krivci bili prepušteni volji svojih tužitelja. Tako su primjerice 1451. godine prisežnici predali Elizabetu, ženu Dionizija *Zernche*, Stjepanu, sinu Pavla iz Rovišća, budući da mu je ista ostala dužna tri zlatne forinte i sedamdeset šilinga za ženske pojaseve koje je kod njega kupila.¹⁶⁷ Iako ne posjedujemo podatke koji bi nam rasvijetlili krajnji ishod slučaja, valja napomenuti da se okrivljenica ponovno spominje u sudskim zapisima iz 1458. i 1459. godine, u kontekstu slučaja krađe odnosno verbalnog krimena.¹⁶⁸

¹⁵⁶ MCZ VII., 443; Bayer, *Ugovor s đavlom*, 519.

¹⁵⁷ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 51; Dean, *Crime in Medieval Europe*, 124.

¹⁵⁸ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 49.

¹⁵⁹ MCZ VII., 366-367; Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 86.

¹⁶⁰ Dean, *Crime in Medieval Europe*, 129.

¹⁶¹ MCZ VII., 72; Klaić, *Zagreb*, 236; Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 86; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 72; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 61.

¹⁶² Dean, *Crime in Medieval Europe*, 130-133; Margetić, Beuc i Čepulo, *Hrvatska pravna povijest*, 24.

¹⁶³ MCZ VII., 242.

¹⁶⁴ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 52.

¹⁶⁵ MCZ VII., xi-xii.

¹⁶⁶ Janeković Römer, „Post tertiam campanam“, 6, 7.

¹⁶⁷ MCZ VII., 20.

¹⁶⁸ Vidi podatke na str. 32 i 48.

Prema tome, „iz šarenila je gradečke sudske prakse moguće zaključiti da je mehanizam sudstva na razini grada, bez upletanja viših instancija sa strane, funkcionirao na način koji je uspješno udovoljavao zadaći zaštite javnog poretka i interesa zajednice“,¹⁶⁹ zaključuje Apostolova Maršavelski.

4.4. Socijalna stratifikacija sudskih stranaka

Kao što je rečeno, žene su u gradskim naseljima Savsko-dravskog međurječja bile umiješane u vrlo različite oblike kršenja zakona, s time da počiniteljice tih kaznenih djela nisu nužno bile osobe s dna društvene ljestvice – štoviše, s druge su se strane zakona našle pripadnice različitih slojeva gradskoga društva, čak i onog najvišeg. Primjerice, kazneno su djelo krađe činile uglavnom žene lošeg imovinskog statusa (slučaj prostitutke Ane koja je 1460. godine ukrala ručnik i jastuk Tančecovoj ženi, zbog čega joj je bilo odsječeno uho),¹⁷⁰ ali i one koje su uživale povoljniju socijalnu rolu, a koje je pogoršanje materijalnoga položaja moglo navesti na krimen (slučaj Jelene, žene postolara Šimuna, koja je 1454. godine bila optužena za krađu vina, slanine i sličnih stvari postolaru Klementu).¹⁷¹ Sličnu situaciju možemo pratiti i u slučaju prostitucije – iako su se istom bavile pripadnice najnižega, marginaliziranog sloja društva (slučaj Grande kojoj je 1467. godine za seksualne usluge plaćao svećenik Martin iz Ivanića),¹⁷² zabilježeni su i slučajevi prostituiranja udanih žena i udovica (slučaj grupnoga uhićenja iz 1454. godine).¹⁷³ Potonje su često bile uključene i u organiziranje prostitucije, što se može objasniti potrebom osiguravanja sredstava za život zbog novostečenoga udovičkog statusa i financijskih komplikacija koje isti donosi.¹⁷⁴

Osim toga, žrtve su, kao i prekršiteljice zakona, također bile pripadnice različitih društvenih slojeva. Primjerice, godine 1456. suprugu je trgovca Dionizija do krvi pretukao trgovac Stjepan;¹⁷⁵ tri je godine kasnije, 1459., neka djevojka bila žrtvom silovanja;¹⁷⁶ dok je godine 1464. udovica nekog Mateja bila pokradena od strane Stjepana *Decaryna*.¹⁷⁷

¹⁶⁹ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 52.

¹⁷⁰ MCZ VII., 192; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 57.

¹⁷¹ MCZ VII., 68; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 85.

¹⁷² MCZ VII., 325-326; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 63.

¹⁷³ Vidi podatke na str. 25.

¹⁷⁴ Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 62.

¹⁷⁵ MCZ VII., 112, 113, 115.

¹⁷⁶ MCZ VII., 171.

¹⁷⁷ MCZ VII., 260.

Isto tako, čini se da nije bio izgledan ni drukčiji sudski tretman žena različitoga društvenog položaja, bez obzira na razloge njihova dolaženja na sud i samu težinu zločina – presude su ovisile o vrstama počinjenih krimena, a ne o statusnoj pripadnosti njihovih počiniljica! Osim provedenih kazni, o istome svjedoče i slučajevi pomilovanja osuđenica iz različitih društvenih slojeva, za čiju su milost molili „mnogi dobri, mudri i poštjeni ljudi“. Primjerice, 1458. godine potpuno biva pomilovana preljubnica Elizabeta, koja je prvotno trebala biti kažnjena žigosanjem lica užarenim pečatom i sramotnim protjerivanjem iz grada.¹⁷⁸ Osim toga, desetak je godina kasnije, 1469., izrečena kazna izgnanstva bila opozvana i u slučaju gore spomenute prostitutke Grande, pripadnice najnižega sloja društva.¹⁷⁹

Prema tome, sudski nam zapisnici svjedoče da se gradečki sud (uglavnom) nediskriminirano odnosio prema sudskim strankama – bilo da se radilo o tužiteljicama, bilo o optuženicama – i bez obzira na njihovu statusnu pripadnost. Ukoliko su slučajevi socijalne diskriminacije žena uistinu postojali, isti su bili rijetke iznimke.

Vidjeli smo, dakle, da su gradečke žene bile ravnopravne muškarcima na sudu, gdje su se javljale u različitim vrstama parnica i u trima ulogama procesa – kao tužitelji, optuženici i svjedoci.¹⁸⁰ Sudske su stranke bile tretirane u skladu s razlozima dolaženja na sud; bez obzira na spolnu, imovinsku i statusnu pripadnost – znatnija diskriminacija žena i njihovih prava nije zabilježena! Presude su (uglavnom) ovisile o vrstama počinjenih krimena, a odgovarajućim vrstama kazni – novčanima i tjelesnima, konfiskacijama imovine, sramotnim izgonima iz grada, torturama i pogubljenjima – grad je učinkovito eliminirao sve one delinkvente, bilo muškoga, bilo ženskog roda, koji su se ogriješili o pravila zajednice ili se u istu nisu uspjeli uklopiti. Time je bila uspostavljena čvršća kontrola nad javnim redom i mirom.¹⁸¹

¹⁷⁸ MCZ VII., 146. Vidi više na str. 57.

¹⁷⁹ MCZ VII., 358; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 63. Vidi više na str. 59.

¹⁸⁰ Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 68.

¹⁸¹ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 52; ista, „Kazneno i procesno pravo“, 79-80.

5. Distribucija zločina unutar ženske populacije

5.1. Kaznena djela protiv osoba

U kaznena djela protiv osoba ubrajamo nenasilne i nasilne zločine, koji se dijele na nekoliko dodatnih potkategorija. Pod nenasilnim krimenima podrazumijevamo tako verbalne sukobe poput svađe (*jurgium, rixa*) i klevete (*diffamatio, vituperatio*), dok se fizički sukobi – napad (*percussio*), premlaćivanje (*verberatio*) i ranjavanje (*effusio sanguinis, vulneratio*) – ubojstvo (*interfectio*) i čedomorstvo (*infanticida*) nalaze u kategoriji nasilnih kaznenih djela.

U promatranome je razdoblju zabilježeno 78 (45.35%)¹⁸² slučajeva krimena ove vrste, u kojima je različitu ulogu odigralo ukupno 105 (43.03%)¹⁸³ žena. Osudama je rezultiralo 45 (57.69%) postupaka, njih šesnaest (20.51%) oslobođenjem, a dvije (2.56%) su parnice okončane pomilovanjem. Uz to, jedno (1.28%) je suđenje bilo obustavljeno zbog nedostatka svjedoka, dok za njih četrnaest (17.96%) ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima istih.

5.1.1. Verbalni sukobi

Prema Tkalčičevim riječima: „Na zagrebačkom Gradecu nije bilo nestašice zlobnih jezika“.¹⁸⁴ U promatranome je razdoblju zabilježeno ukupno 26 (33.34%)¹⁸⁵ slučajeva svađa i kleveta u kojima se pripadnice drugoga spola (37 od 105 žena = 35.24%) javljaju u objema ulogama procesa. Četrnaest je parnica u konačnici rezultiralo osudama, s ravnopravnom ulogom žena u istima u odnosu na muškarce.

Prvi takav slučaj datiramo u rujan 1451. godine, kada se dogodila zla svađa između Jelene, žene postolara Adrijana iz Opatovine, i Klare, kćeri Nikole Trubeča, kojoj su poštenu ljudi željeli stati na kraj – sud je odredio da Klara mora pustiti Jelenu na miru jer će u protivnome biti kažnjena.¹⁸⁶

¹⁸² Napomena: 78 slučajeva kaznenih djela protiv osoba od ukupno 172 obrađene kaznene parnice = 45.35%.

¹⁸³ Napomena: 105 optuženih žena za činjenje kaznenih djela protiv osoba od ukupno 244 okrivljenice = 43.03%.

¹⁸⁴ MCZ VII., xiv.

¹⁸⁵ Napomena: 26 slučajeva verbalnih sukoba od ukupno 78 kaznenih djela protiv osoba = 33.34%.

¹⁸⁶ MCZ VII., 25; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 78.

U ožujku 1454. godine u zločinu je klevetanja bila uhvaćena Katarina, kći pokojnoga Jurja, potomka pokojnoga peharnika Stjepana – prisežnici su odlučili da će ista, ukoliko bude ponovno uhvaćena u sličnim lošim djelima, biti kažnjena izgonom iz grada.¹⁸⁷ U lipnju je postolar Stjepan iz Opatovine tužio Bartolomeja, slugu Antonija Termšića, zbog premlaćivanja. Sud je presudio u korist tuženika, uz napomenu da je tužitelj zaslužio dobivene batine – tijekom suđenja je, naime, bilo otkriveno da je do tučnjave između dvojice muškaraca došlo zbog vrijeđanja i postolarovog nedoličnog ponašanja prema sluginoj gospodarici, ženi rečenoga Antonija – i pod prijetnjom kazne ukoliko ponovi prijestup.¹⁸⁸ Krajem je iste godine i postolar Franjo vrijeđao ženu jurata Tome, zbog čega mu je bila određena kazna u iznosu od deset pensa.¹⁸⁹

Početkom 1457. godine lončar Juraj je besramno ponizio Jelenu, udovicu Petra Kerpanića, rekavši joj da je stara deva – zbog nanesene mu je uvrede bila određena kazna u iznosu od pet pensa sudskih troškova i deset pensa isplate oštećenju.¹⁹⁰ Na istome je ročištu bilo određeno i da Tomo, odvjetnik trgovca Pavla u tužbi protiv Margarete i Doroteje, zbog neopravdanog nazivanja jedne od spomenutih djevojaka devom i svodnicom, mora platiti oštećenju odštetu u iznosu od dvadeset pensa, a sucu i prisežnicima pet denara.¹⁹¹ U travnju iste godine došlo je i do sukoba između Jelene, žene krojača Mihaela, i neimenovane kćeri postolara Tome, iz obitelji pokojnoga Nikole Hrvoja. Krojačeva je žena prijetila postolarovoj kćeri ubodom trnja u petu, zbog čega je, i niza drugih otkrivenih zločina, bila kažnjena izgonom iz grada.¹⁹²

Godinu dana kasnije, 1458., žena Klementa *Bwhwetha* oklevetala je gore spomenutu Jelenu Kerpanić, Pavlovu udovicu, i njezinu kćer Doru, koje su se morale zakleti da su nevine.¹⁹³

Zanimljiv je slučaj zabilježen 1459. godine, kada je zbog klevetanja prisežnika cijela općina sudila Dioniziju *Zernchi* i njegovoj već spomenutoj ženi Elizabeti¹⁹⁴ – međutim, zbog nedostatka su svjedoka optuženici bili kažnjeni globom u iznosu od svega deset maraka, od čega su dvije trećine pripale Crkvi, a ostatak sucu.¹⁹⁵

¹⁸⁷ MCZ VII., 72; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 86.

¹⁸⁸ MCZ VII., 75; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 68, 87.

¹⁸⁹ MCZ VII., 81; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 86.

¹⁹⁰ MCZ VII., 116.

¹⁹¹ MCZ VII., 116.

¹⁹² MCZ VII., 125.

¹⁹³ MCZ VII., 151-152.

¹⁹⁴ Vidi podatke na str. 28.

¹⁹⁵ MCZ VII., 165-166.

Krajem 1465. godine Elizabeta, supruga Ladislava *Charanthowycha*, optužila je Antonija Oprasnića i njegovu suprugu da su vrijeđali nju i njezine sinove – optuženi su se morali zakleti u svoju nevinost.¹⁹⁶

Iduće je godine, 1466., supruga platnara Stjepana tužila postolara Luku Talijana zbog omalovažavanja.¹⁹⁷ Međutim, suđenje biva obustavljeno zbog nedostatka svjedoka.

Početkom se 1469. godine neka *Makek* žena morala zakleti da nije namjeravala nauditi supruzi mesara Petra, čime joj je prijetila.¹⁹⁸ Zanimljiv je slučaj zabilježen i u kolovozu iste godine, kada su se međusobno izvrijeđali žena postolara Antonija i Nikola Vrečarić – budući da nisu uspjele pronaći svjedoke u svoju korist, obje su stranke morale platiti zadovoljštinu sucu i prisežnicima.¹⁹⁹ Krajem je istoga mjeseca i Pangracijeva supruga Elizabeta navodno riječima obeščastila *Physterovu* suprugu Doroteju²⁰⁰ – detalji i krajnji ishod suđenja nisu nam poznati.

U kolovozu 1471. godine postolar Tomo oklevetao je Đuru *Laheka* i njegovu ženu optuživši ih za krađu pilića. Međutim, tuženici su uspjeli dokazati da je sam tužitelj pojeo „ukradenu“ perad, zbog čega rečeni Tomo biva kažnjen isplatom dvadeset denara oštećenima i pet denara sudskih troškova.²⁰¹ U studenome je iste godine žena postolara Grgura vrijeđala postolara Stjepana i prijetila mu smrću, zbog čega je bila osuđena na plaćanje odštete u iznosu od 25 denara oštećenome i pet pensa troškova zajednici.²⁰²

U veljači 1472. godine supruga stolara Franje morala je prisegnuti da nije prijetila smrću postolaru Jurju;²⁰³ u travnju su se dvojica slugu postolara Antonija *Stryfasta* morali zakleti da nisu uvrijedili ženu Turčina Matije;²⁰⁴ u kolovozu je žena seljaka Jurše morala prisegnuti da nije klevetala ženu Nikole, zeta Zmoličića;²⁰⁵ dok se sluškinja Martina, izrađivača lukova, u listopadu morala zakleti da nije klevetom obeščastila ženu nekog Pavla.²⁰⁶

Godine 1473. žena je postolara Ilije, zbog vrijeđanja neke Agate u prisutnosti prisežnika Stjepana, bila osuđena na isplatu dvije marke oštećenju.²⁰⁷

¹⁹⁶ MCZ VII., 281, 285.

¹⁹⁷ MCZ VII., 295.

¹⁹⁸ MCZ VII., 345.

¹⁹⁹ MCZ VII., 358.

²⁰⁰ MCZ VII., 359-360.

²⁰¹ MCZ VII., 389.

²⁰² MCZ VII., 394.

²⁰³ MCZ VII., 400, 401.

²⁰⁴ MCZ VII., 402.

²⁰⁵ MCZ VII., 410.

²⁰⁶ MCZ VII., 411-412.

²⁰⁷ MCZ VII., 430.

Četiri godine kasnije, 1477., na sudu su se, zbog međusobnoga vrijeđanja, našle i Lucija Ribarić i supruga krojača Blaža²⁰⁸ – detalji i krajnji ishod parnice nisu poznati.

Nadalje, prema Tkalčičevim riječima: „Najteže klevete bijahu po djevojku, kad bi se o njoj pronosile vijesti, da s mladići ulazi u nedopuštene sveze“.²⁰⁹ Takav je slučaj zabilježen 1472. godine, kada je žena *Gylian* optužila sluškinju Jalžu za izvanbračne veze s „lošim muževima i mladim dečkima“. Međutim, zahvaljujući svjedočanstvima poštenih žena koje su stale u Jalžinu obranu, u konačnici sama klevetnica *Gylian* biva kažnjena zatvorom i upozorenjem da će, u slučaju ponovljenoga zločina, biti strože kažnjena – nošenjem kamenja kroz grad.²¹⁰

Konačno, valja napomenuti da u sudskim spisima često nalazimo i tužbe zbog uvredljivog nazivanja muškaraca sinovima prostitutki (npr. slučaj iz 1466. godine, kada je zbog dokazanog nazivanja Ivana Perovića „kurvinim sinom“ (*filium meretricis*) Tomo Čeden morao oštećenome platiti odštetu od deset pensa, a zajednici sto denara)²¹¹ ili samih žena bludnicama.²¹² Potonji je slučaj zabilježen 1466. godine, kada je neki *Phister*²¹³ tužio trgovca Peru zbog vrijeđanja njegove žene.²¹⁴ Tri je godine kasnije, 1469., iz istoga razloga na sudu završio i kožar Mihael Naspičić Mlađi – isti je, u nazočnosti bana, nazvao bludnicom ženu krojača Tome, zbog čega mu je bila određena kazna u iznosu od dvadeset pensa isplate oštećenoj i dvjesto denara isplate zajednici. Nezadovoljan presudom, optuženi je kožar uložio žalbu višem sudu – međutim, zbog u međuvremenu postignutoga primirja s tužiteljem, 1470. godine biva osuđen na isplatu odštete žrtvi u iznosu od svega šest pensa.²¹⁵ Iste je godine, zbog nazivanja Jelke Mlinarić bludnicom, sud kaznio i Iliju Bordulića – optuženi je morao platiti deset pensa oštećenoj i sto denara troškova zajednici.²¹⁶ Usporedbe radi, i u dalmatinskim su i istarskim društvima verbalne uvrede ove vrste bile najučestalijima.²¹⁷ Konačno, valja naglasiti da seksualno etiketiranje i vrijeđanje žena nije predstavljalo iznimku ni u drugim europskim državama, o čemu svjedoče talijanski primjeri.²¹⁸

²⁰⁸ MCZ VII., 466.

²⁰⁹ MCZ VII., xiv.

²¹⁰ MCZ VII., 392.

²¹¹ MCZ VII., 301.

²¹² Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 59.

²¹³ Vidi podatke na str. 33.

²¹⁴ MCZ VII., 309.

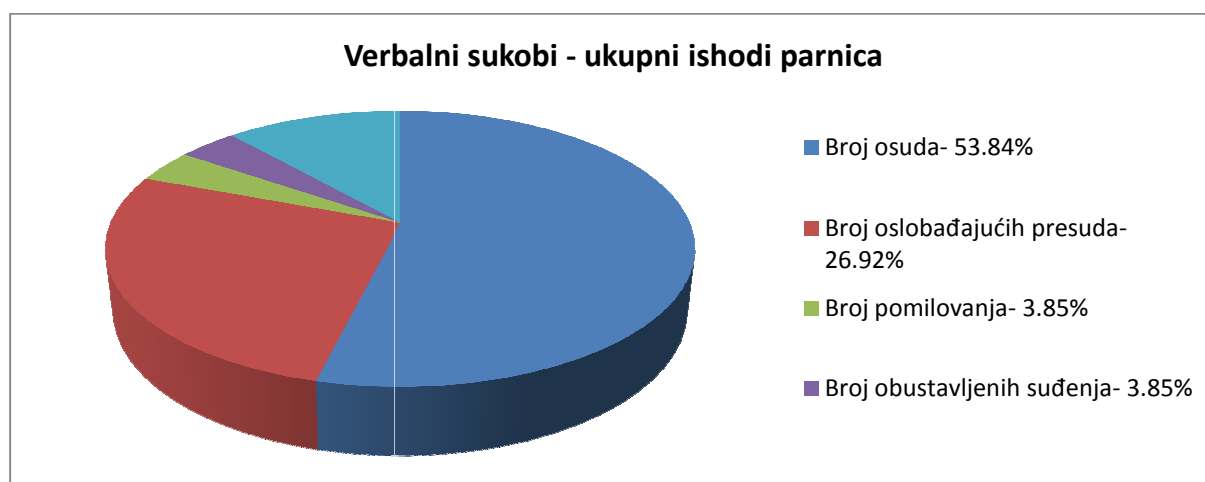
²¹⁵ MCZ VII., 356-357, 363, 369.

²¹⁶ MCZ VII., 376.

²¹⁷ Ravančić, „Prilog poznavanju prostitucije u Dubrovniku“, 127; isti, *Život u krčmama*, 88, 92; isti, *Prostitucija*, 99; Slavica Stojan, „Ženomrstvo i obrana žene u Dubrovniku“, *Otium* 7-8 (1999-2000), 46; Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 161; Đivanović, „Ritam zločina“, 15.

²¹⁸ Dean, *Crime and Justice*, 114.

Prema tome, vidjeli smo da se u verbalnim zločinima žene javljaju i u ulozi optuženica i u ulozi tužiteljica; neovisno o tome je li se radilo o istospolnim sukobima ili suprotno, i bez obzira na društvenu pripadnost stranaka. Motive ovih kaznenih djela moguće je interpretirati na različite načine – uglavnom se radilo o zločinima iz ljubomore, zavisti, pa i čiste pakosti. Prijestupnike se u velikoj mjeri kažnjavalo novčanim putem – plaćanjem odštete žrtvama i sudskih troškova; ovisno o težini zločina – a zabilježeni su i slučajevi izгона iz grada, pritvaranja i, dakako, samih pomilovanja.

5.1.2. Fizički sukobi

Žene su nerijetko bile uvučene i u kojekakve fizičke sukobe, zbog čega se na sudu ponovno javljaju kao akteri obiju uloga procesa. U promatranome je razdoblju zabilježeno 44 (56.41%)²¹⁹ primjera takvoga neverbalnog nasilja. (60 od 105 žena = 57.14%).

²¹⁹ Napomena: 44 slučaja fizičkih sukoba od ukupno 78 kaznenih djela protiv osoba = 56.41%.

U siječnju 1453. godine do fizičkog je obračuna došlo između žene uzdara Klementa i njene kume, žene Grgura, nasljednika Mihaela Bdudića. Isto je bilo dokazano upravo Klementovim svjedočenjem, zbog čega je potonji, kao zastupnik svoje žene pred sudom, morao platiti kaznu od šest maraka.²²⁰ U svibnju je iste godine i Elizabetu zvanu *Kussa*, udovicu Pavla Doklenića, fizički zlostavljao literat Grgur, tukući je po licu do krvoprolića,²²¹ a u mjesecu je studenome lončar Grgur zvan *Zayko* istukao ženu *Barnabe*, zeta *Turkovog*.²²²

Godine 1454. stolar Ulrik je, u prisutnosti jurata Tome, omalovažavao i tukao Jelenu Kušić i njezinu kćer *Susku*, zbog čega je morao platiti kaznu od dvanaest pensa.²²³

Dvije godine kasnije, 1456., trgovac je Stjepan do krvi pretukao suprugu trgovca Dionizija, zbog čega je, u roku od osam dana, morao platiti odštetu od 25 maraka oštećenoj i pet maraka sudskih troškova.²²⁴

Godine 1457. mesar *Steflin* morao se zakleti da ga je ozlijedila udovica postolara *Endreyja*. Međutim, nije poznato kako je ista bila kažnjena.²²⁵

Godinu dana kasnije, 1458., Margareta Babičević morala se zakleti da joj je postolar Pavao učinio neki ožiljak, bez ikakve njezine krivnje.²²⁶

Početkom 1459. godine kovač Stanko ozlijedio je ženu literata Nikole, zbog čega je bio osuđen na plaćanje liječenja i odštete u iznosu od 25 denara oštećenoj i pet pensa sudskih troškova.²²⁷ U kolovozu je iste godine i neka Pivarić žena morala položiti zakletvu da nije istukla (maloljetnoga) sina Marka Sidovčića.²²⁸ Novi slučaj zlostavljanja žene zabilježen je krajem iste godine, kada je neki *Jansek* udario Jurjevu ženu – optuženik je morao platiti 25 denara odštete žrtvinom mužu i pet pensa sudskih troškova.²²⁹ S druge strane, na istome se ročištu Franjo Jiručić morao zakleti da nije ozlijedio suprugu Šimuna Kuhara.²³⁰

Početkom 1461. godine Jelena, udovica Jurše Rihtara, morala se zakleti da joj je Matija *Gaychech* načinio neku ozljedu.²³¹ U srpnju je iste godine neka udovica Jelena tužila *Brumnu* (*Brwmpnu*), suprugu *Ztoykonisa*, zbog premlaćivanja²³² – optuženica je, ne odazvavši

²²⁰ MCZ VII., xvi., 49; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 82.

²²¹ MCZ VII., 54; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 83.

²²² MCZ VII., 60; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 84.

²²³ MCZ VII., 81; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 86.

²²⁴ MCZ VII., 112, 113, 115.

²²⁵ MCZ VII., 132.

²²⁶ MCZ VII., 159, 161, 164-165.

²²⁷ MCZ VII., 161, 166.

²²⁸ MCZ VII., 176.

²²⁹ MCZ VII., 182.

²³⁰ MCZ VII., 182.

²³¹ MCZ VII., 196.

²³² MCZ VII., 204, 206.

se na pozive suda, sama priznala krivnju.²³³ Mjesec se pak dana kasnije Jelica, udovica Šimuna *Kwsara*, morala zakleti da su je do krvi pretukli mlinar Franjo i njegov sin *Gall*.²³⁴

Godinu dana kasnije, 1462., na sudu su se našle i supruga mlinara Andreja i supruga mlinara Petra – potonja je do krvi pretukla Andrejevu ženu, zbog čega je morala platiti odštetu u iznosu od dvadeset i pol denara oštećenju i sto denara sudskih troškova.²³⁵ Iste je godine zabilježen i slučaj obiteljskoga nasilja – naime, učitelj Mihael, nezadovoljan očevom oporukom (nije poznat sadržaj iste!), premlatio je svoju majku, udovicu suca Blaža. Prišežnici su optuženika kaznili potvrđivanjem spomenutoga testamenta.²³⁶

U lipnju 1463. godine do fizičkog je obračuna došlo i između *Belke* iz Pobrešja i neke Gerdinine kćeri, s kojom je bila rodbinski povezana – potonja je bila osuđena na plaćanje deset pensa oštećenju i sto denara troškova zajednici.²³⁷ Mjesec je dana kasnije supruga postolara Benedikta morala prisegnuti da su je premlatili postolari Stjepan i Luka, zbog čega su tuženici žrtvinome mužu morali platiti odštetu propisanu statutom.²³⁸ U rujnu je iste godine i Dora *Kwhynaschych* istukla udovicu nekoga Stanka, a budući da nije zanijekala svoj zločin, morala je platiti kaznu propisanu statutom.²³⁹

Godinu dana kasnije, 1464., supruga Petra Pintara premlatila je kćer nekog Ovčara, zbog čega je bila osuđena na isplatu dvanaest i pol denara oštećenju i sto denara troškova sudu.²⁴⁰ Potkraj iste godine sukobile su se i supruga Matije Tergoveca i supruga Matije *Kerzowaycha* – potonja je premlatila trgovčevu ženu, zbog čega je bila osuđena na isplatu nepoznate novčane kazne.²⁴¹

U siječnju 1465. godine zabilježena je pomalo nejasna parnica – na sudu su se tada našli postolar Tomo i Ivan *Gaan* zbog premlaćivanja neke djevojke,²⁴² s time da nije poznato kakva je bila njihova uloga u slučaju, kao ni krajnji ishod suđenja. Krajem je iste godine nepoznatu novčanu kaznu morao podmiriti i Stjepan, sin pokojnoga zlatara Nikole, koji je pretukao neku ženu *Croacu*.²⁴³ Presudom nije bio zadovoljan Stjepanov brat Tomo, koji je 1467. godine tužio nadležnoga suca Antonija i njegove prisežnike zbog navodnoga primanja

²³³ Vidi podatke na str. 22.

²³⁴ MCZ VII., 208-209.

²³⁵ MCZ VII., 221.

²³⁶ MCZ VII., 226.

²³⁷ MCZ VII., 242.

²³⁸ MCZ VII., 241, 243.

²³⁹ MCZ VII., 244.

²⁴⁰ MCZ VII., 251.

²⁴¹ MCZ VII., 261.

²⁴² MCZ VII., 263.

²⁴³ MCZ VII., 285.

mita u obliku dva vola – sud je presudio u korist optuženika, zbog čega je Tomo uložio žalbu višim sucima.²⁴⁴ Daljnji ishod slučaja nije nam poznat.

Godine 1466. Doroteju, suprugu puškara Leonarda, premlatio je Žigmund *Selar*, zbog čega je bio kažnjen plaćanjem deset pensa oštećenoj i stotinom denara sudskih troškova.²⁴⁵

Godinu dana kasnije, 1467., za premlaćivanje je žene Emerika Sidovčića bila optužena žena trgovca Benedikta.²⁴⁶

Godine 1468. supruga Ivana *Gwrthlera* morala se zakleti da nije pljusnula već spomenutu suprugu platnara Stjepana, trenutnoga prisežnika.²⁴⁷

Zanimljiv je slučaj zabilježen krajem 1469. godine, kada je ljubomorna i sumnjičava supruga ključara Petra, za vrijeme berbe grožđa u njihovom vinogradu, htjela odrezati nos sluškinji zlatara Pavla, koja je ondje došla na Petrov poziv. Potonju je uspjela neznatno ozlijediti, zbog čega je bila kažnjena plaćanjem 25 denara oštećenoj i pet pensa sucu i prisežnicima.²⁴⁸

Za trajanja su sajmenih dana u srpnju 1470. godine, zbog međusobnoga čupanja kose, na sudu završile i već spomenuta supruga pokojnoga Matije Tergoveca²⁴⁹ i supruga zvonara Petra. Potonja je trgovčevoj udovici morala platiti odštetu u iznosu od dvije marke, a jednu marku troškova zajednici.²⁵⁰ U prosincu je iste godine i Ivan, sin Marka Đurakovića, premlatio neku ženu Jelenu, zbog čega je morao platiti odštetu u iznosu od deset pensa oštećenoj i stotinu denara sudskih troškova.²⁵¹

U siječnju je 1471. godine istom kaznom bio osuđen i zemljoradnik Pavao, koji je pretukao suprugu brijača Lovre.²⁵²

Godinu dana kasnije, 1472., na sudu su se, zbog nanošenja ozljeda postolaru Stjepanu, našli i postolar Grgur, nasljednik postolara Jurja, i njegova supruga – optuženici bivaju upozoreni provođenjem stvarne kazne u slučaju ponovljenih krimena.²⁵³ Na istome su se ročištu, ali na suprotnim stranama procesa, zatekli i majka i sin – žena Ilije *Gayzkyja* tužila je sina Petra zbog premlaćivanja malodobnoga brata, zbog čega je tuženik morao platiti deset pensa oštećenoj i stotinu denara zajednici.²⁵⁴ U veljači je iste godine i postolar Đurko

²⁴⁴ MCZ VII., 312-313.

²⁴⁵ MCZ VII., 300.

²⁴⁶ MCZ VII., 317.

²⁴⁷ MCZ VII., 339. Također vidi podatke na str. 33.

²⁴⁸ MCZ VII., xviii., 361.

²⁴⁹ Vidi podatke na str. 37.

²⁵⁰ MCZ VII., 371.

²⁵¹ MCZ VII., 377.

²⁵² MCZ VII., 381.

²⁵³ MCZ VII., 396.

²⁵⁴ MCZ VII., 396.

premlatio ženu Jakova Jakčića²⁵⁵ – međutim, daljnji ishod slučaja i sama presuda nisu zabilježeni. S druge strane, samo je dan kasnije, zbog premlaćivanja supruge postolara *Galla*, Petar *Koncz* bio kažnjen plaćanjem odštete u iznosu od deset pensa oštećenoj i stotinu denara prisežnicima.²⁵⁶ Sredinom su se godine na sudu našli i rodbinski povezani brijač Petar i Katarina, sestra njegove supruge – zbog nanesenih je ozljeda šogorici optuženik također bio kažnjen plaćanjem deset pensa oštećenoj i stotinom denara sudskih troškova.²⁵⁷ Na istome je srpanjskom ročištu i neka *Suska*, zbog nanošenja ozljeda nekoj Katarini, morala isplatiti deset pensa oštećenoj i stotinu denara prisežnicima.²⁵⁸ Konačno, krajem su se godine na sudu našli i Agata, majka pokojnoga prezbitera Mihaela, i Egidije, mesar iz Mlake, koji su se potukli.²⁵⁹

Godine 1473. žena postolara Ilije premlatila je neku Agatu, zbog čega je bila osuđena na plaćanje odštete u iznosu od deset pensa oštećenoj i stotinu denara sudskih troškova.²⁶⁰

Godinu je dana kasnije, 1474., postolar Matija morao položiti zakletvu da nije nasrnuo na pokojnu Agatu, sluškinju Ivana Perovića, za što ga je potonji teretio.²⁶¹

Godine 1476. Jelena Rihtarić tužila je literata Ivana *Kelemichciza* zbog okrutnog premlaćivanja, što isti nije porekao. Međutim, sklapanjem međusobnoga primirja pred gospodinom Brckom i gradskim prebendarom Stjepanom, optuženik je, umjesto predviđenom novčanom globom, bio kažnjen gubitkom slobode i mira.²⁶²

Godine 1478. Katarina zvana *Beda*, zbog tužbe Filipa *Dwedeyja*, morala je položiti zakletvu da nije udarila neku ženu u njezinoj kući, već da ju je samo gurnula.²⁶³ U rujnu je iste godine, zbog premlaćivanja gradečke stanovnice Margarete, Nikola Horvat morao platiti deset pensa oštećenoj i sto denara sudu,²⁶⁴ dok je supruga Luke Ribarića, zbog nanesenih ozljeda ženi krojača Blaža, bila kažnjena plaćanjem dvadeset pensa oštećenoj i pet denara sudskih troškova.²⁶⁵ Konačno, krajem je godine Elizabeta Belčić optužila Jurja Drempića za premlaćivanje i krađu dva florena na javnoj ulici, zbog čega je isti bio kažnjen mučenjem na kotaču.²⁶⁶ Strogu je kaznu u ovome slučaju možda moguće objasniti krimenom razbojstva.

²⁵⁵ MCZ VII., 399.

²⁵⁶ MCZ VII., 392, 401.

²⁵⁷ MCZ VII., 407.

²⁵⁸ MCZ VII., 407.

²⁵⁹ MCZ VII., 419.

²⁶⁰ MCZ VII., 429. Također vidi podatke na str. 33.

²⁶¹ MCZ VII., 434.

²⁶² MCZ VII., 455-456.

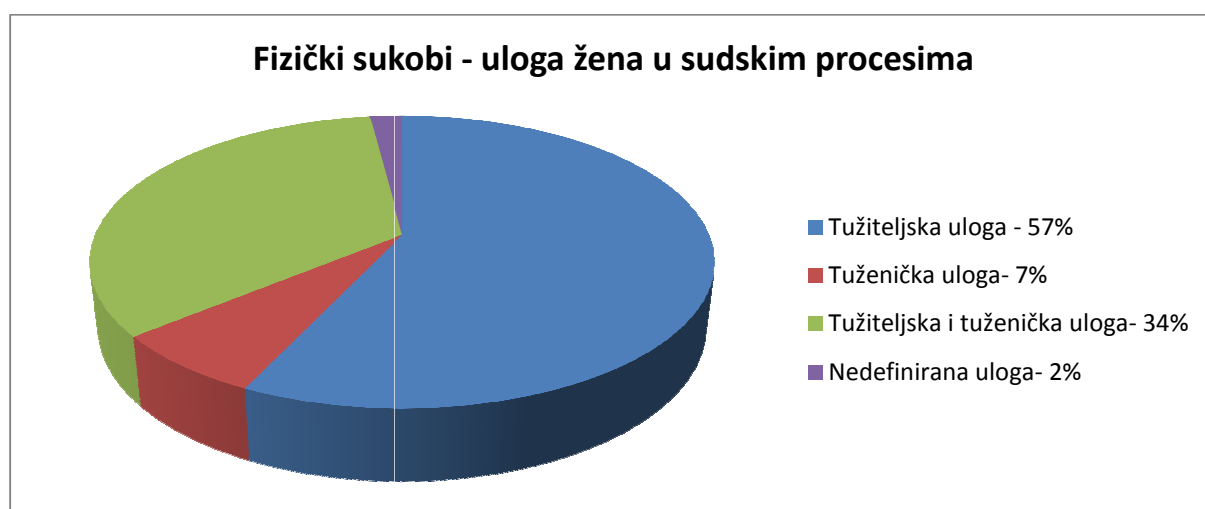
²⁶³ MCZ VII., 472.

²⁶⁴ MCZ VII., 475.

²⁶⁵ MCZ VII., 475.

²⁶⁶ MCZ VII., 479-480.

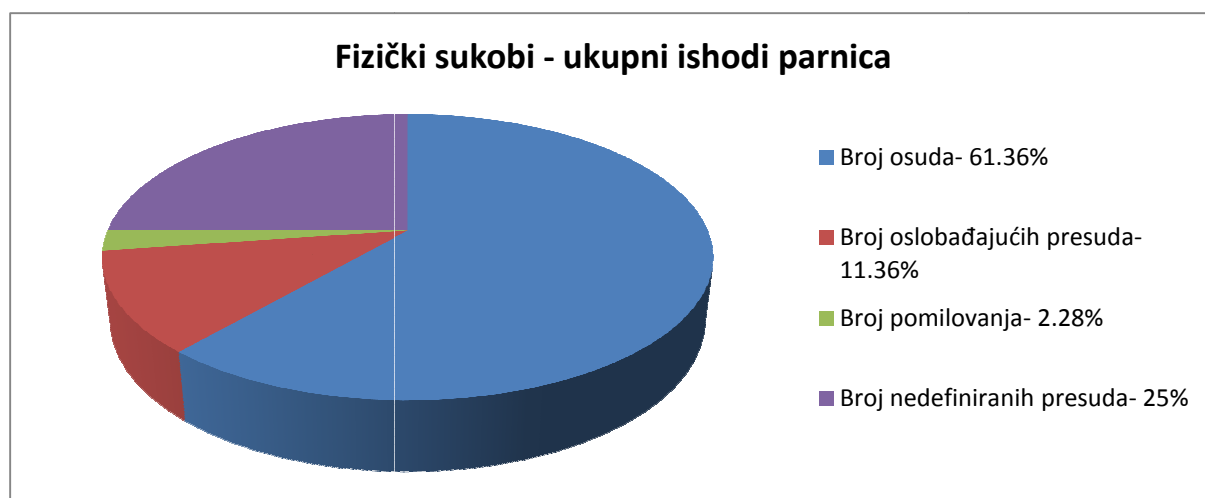
Kao što navedeni primjeri svjedoče, u kategoriji su se fizičkih zločina pripadnice drugoga spola također javljale i u ulozi tuženica i u ulozi žrtava; neovisno o tome je li se radilo o istospolnim sukobima (gradečke su se žene međusobno više sukobljavale nego, primjerice, žene u Engleskoj)²⁶⁷ ili suprotno, i bez obzira na imovinsko porijeklo stranaka i njihove odnosne veze. Međutim, valja imati na umu da su slučajevi obiteljskoga nasilja ipak rijetko završavali na sudu, osim u slučaju kobnih posljedica za žrtve.²⁶⁸ Nadalje, do tjelesnih je sukoba u pravilu dolazilo afektivno i neplanirano, najčešće zbog izazvanosti trenutno izrečenom uvredom, optuživanjem ili, pak, ponašanjem.²⁶⁹ Iako su neki od okrivljenika, zahvaljujući polaganju zakletava, proglašeni nedužnima, preostala je većina bila kažnjavana novčano – plaćanjem odštete žrtvama i sudskih troškova; ovisno o težini zločina. Pritom je zanimljivo primijetiti da među konačno osuđenima nema nijedne od triju žena optuženih za nanošenje kojekakvih ozljeda pripadnicima suprotnoga spola. Isto je moguće objasniti vjerojatnim predrasudama o muškarcima žrtvama takvoga nasilja ili jednostavno percepcijom žena kao pripadnica slabijega spola, koje stoga ne mogu predstavljati fizičku prijetnju muškim osobama. Žene su, naime, bile osuđivane isključivo u kontekstu istospolnih parnica (10 od ukupno 27 osuda).

²⁶⁷ Jones, *Gender and Petty Crime*, 64, 75.

²⁶⁸ Vidi podatke na str. 41.

²⁶⁹ Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 164.

5.1.3. Ubojstvo

U promatranome je razdoblju održano šest (7.69%)²⁷⁰ suđenja za ubojstvo žena, od čega su tek dva rezultirala osudama. Pripadnice se drugoga spola u svakome od istih javljaju u ulozi žrtava (6 od 105 žena = 5.71%).

Godine 1450. postolar Mihael, Pavlov sin, bijesno je i zlobno ubio Margaretu Krušljević, kći Grgura iz Moravčana, pravnu zastupnicu gradske ubožnice, i potom napustio gradsko područje. Tužba je bila podignuta po službenoj dužnosti i po zahtjevu rođaka pokojne, a budući da se optuženik nije odazvao na suđenje nakon tri javna proziva, bila su mu zaplijenjena sva dobra.²⁷¹

Devetnaest godina kasnije, 1469., ubojstvo je vlastite žene Margarete dobrovoljno priznao i krojač Blaž iz Kamengrada. Isti je zbog navedenog i niza drugih zločina bio osuđen na smrt mučenjem – na vezanje za rep konja i vuču do mjesta smaknuća, lomljenje nogu i mučenje na kotaču te konačno pogubljenje vješanjem.²⁷²

Nasuprot tome, 1465. je godine Juraj, gradski izrađivač štitova, bio proglašen nevinim za ubojstvo svoje žene zahvaljujući svjedočenju šogora Matije, brata preminule, i sedam neimenovanih žena, koje su ustvrdile da žrtva nije bila usmrćena premlaćivanjem.²⁷³ U suđenju koje je trajalo od 1466. do 1467. godine nevinim je, za nanošenje smrtnih ozljeda Doroteji Hervojević, bio proglašen i postolar Tomo, nasljednik postolara Franje.²⁷⁴ Godine

²⁷⁰ Napomena: 6 slučajeva ubojstava od ukupno 78 kaznenih djela protiv osoba = 7.69%.

²⁷¹ MCZ VII., 5; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 71-72, 77.

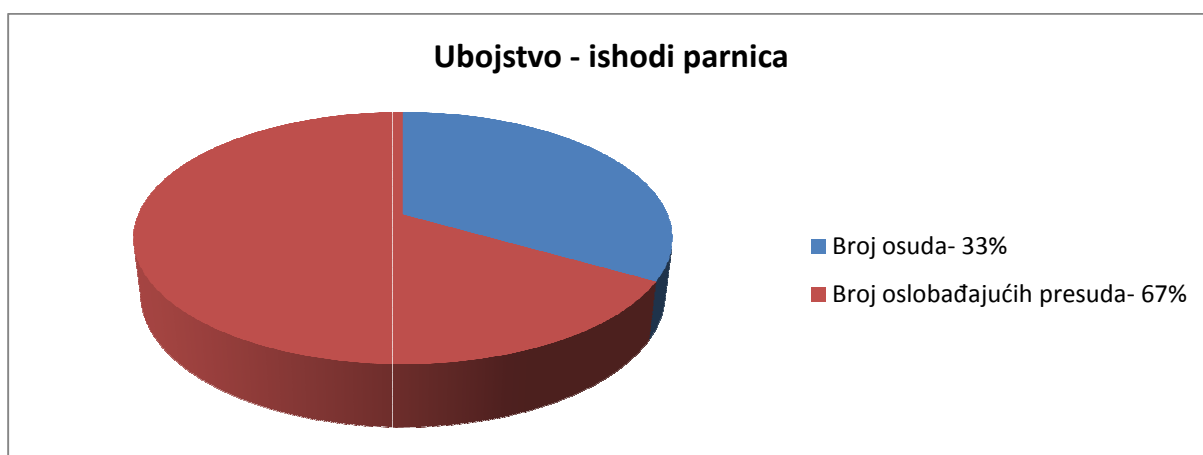
²⁷² MCZ VII., 349-350.

²⁷³ MCZ VII., 268; Karbić, „Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca“, 69.

²⁷⁴ MCZ VII., 308, 316.

1475. prisegu da nije kriv za smrt svoje supruge morao je položiti i Tomo *Ztrozkowicz*,²⁷⁵ a dvije godine kasnije, 1477., i Nikola Halić.²⁷⁶

Prema tome, vidjeli smo da su žrtvama ubojstava bile žene srednjega društvenog položaja, čije imovinske mogućnosti najvjerojatnije nisu uvjetovale same krimene. U slučaju supružnika možemo pretpostaviti da se radilo o zločinu iz strasti, možda potaknutome ljubomorom ili samim preljubom, dok je u prvome slučaju svaka interpretacija izgledna, budući da sadržaj samoga zapisa ne odaje nikakve odnosne detalje. Što se sustava kažnjavanja tiče, raniji nam primjer otkriva uobičajenu sudsku praksu u slučaju indirektnoga priznanja zločina, dok u drugome slučaju možemo pratiti primjer recidivista koji biva kažnjen u skladu s brojem i težinom počinjenih kaznenih djela. Same usporedbe dvaju zločina nažalost nisu moguće.

5.1.4. Čedomorstvo

U promatranome su razdoblju zabilježena i dva (2.56%)²⁷⁷ slučaja čedomorstva, od čega jedno ubojstvo novorođenčeta i jedan nespontani pobačaj (*abortivum*) (2 od 105 žena = 1.91%).

Godine 1466. Jelena, pastorka postolara Fabijana *Wewerycze*, ubila je vlastito dijete bacivši ga u bunar u Mesarskoj ulici. Iako je prvotnom osudom trebala biti spaljena na lomači, u konačnici je bila kažnjena batinanjem i zabranom ulaska u grad.²⁷⁸

²⁷⁵ MCZ VII., 436.

²⁷⁶ MCZ VII., 460.

²⁷⁷ Napomena: 2 slučaja čedomorstava od ukupno 78 kaznenih djela protiv osoba = 2.56%.

Dvije godine kasnije, 1468., iz grada je bila izbatinana i Elizabeta, udovica Matije *Kerzowaycha*²⁷⁹ koja je, ostavši trudna s Mihaelom, slugom suca Blaža *Ztenychkog*, počinila abortus.²⁸⁰ Iako metoda izazivanja istog ostaje nepoznatom, možemo pretpostaviti da se radilo ili o skakanju s visine, ili o tijesnome podvezivanju trbuha, ili pak o konzumaciji preparata od pojedinih trava i biljaka te arsenika i žive.²⁸¹

Po svemu sudeći, počiniteljice su ovih zločina najvjerojatnije bile pripadnicama nižega sloja društva, koje je upravo slabiji imovinski status, odnosno nemogućnost pružanja potrebne, adekvatne skrbi novome članu obitelji, mogao potaknuti na činjenje kaznenih djela. Uz to, drugi je krimen moguće objasniti i strahom od izglednoga društvenog izopćenja.²⁸² Nadalje, iako se čedomorstvo u pravilu vrlo oštro kažnjavalo, najčešće smrtnom kaznom (Iločki je statut tako predviđao kaznu spaljivanja na lomači, a dosuđivana su i pogubljenja u obliku utapanja, živog zakapanja i slično),²⁸³ navedeni nam primjeri svjedoče da su i ovdje postojala neka odstupanja u praksi. Tako je svojevrsno pomilovanje prve prijestupnice (smrtna kazna zamijenjena batinanjem i izgonom iz grada) moguće, između ostaloga, objasniti i nedostatkom službene osobe koja bi izvršila čin smaknuća ili pak suosjećanjem zbog shvaćanja teških okolnosti u kojima se čedomorka našla.²⁸⁴ Na osnovi je dostupnoga materijala zasada teško reći jesu li zločini ove vrste u drugim regijama bili strože sankcionirani.

5.2. Kaznena djela protiv imovine

U kaznena djela protiv imovine ubrajamo prijevaru (*deceptio*), krađu (*furticinium*, *furtum*), palež (inf. *comburere*) i druga materijalna oštećenja (*damnum*, *dampnum*).

U promatranome je razdoblju zabilježeno 68 (39.53%)²⁸⁵ slučajeva zločina ove vrste, u kojima je ulogu odigralo ukupno 97 (39.75%)²⁸⁶ žena. Osudama je rezultiralo 29 (42.65%)

²⁷⁸ MCZ VII., 310-311; Klaić, *Zagreb*, 235; Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 83.

²⁷⁹ Vidi podatke na str. 37.

²⁸⁰ MCZ VII., 334; Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 83.

²⁸¹ Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 150.

²⁸² Nella Lonza, „Dvije izgubljene duše: čedomorstva u Dubrovačkoj Republici (1667-1808)“, *Analitički Dubrovnik* 39 (2001), 274-276.

²⁸³ Isto 298-301; Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 82-83; Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 156.

²⁸⁴ Dean, *Crime in Medieval Europe*, 79, 81.

²⁸⁵ Napomena: 68 slučajeva kaznenih djela protiv imovine od ukupno 172 obrađene kaznene parnice = 39.53%.

postupaka, njih 28 (41.18%) oslobođenjem, a jedna (1.47%) je parnica okončana pomilovanjem. Uz to, za deset (14.70%) suđenja ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima istih.²⁸⁷

5.2.1. Prijevarena

U promatranome su razdoblju zabilježena četiri (5.88%)²⁸⁸ suđenja za slučaj prijevare, od kojih je samo jedan rezultirao osudom (6 od 97 žena = 6.19%).

Godine 1451. Jelena, žena *Iwanyja* Rumenića, morala se zakleti da nije u novcu i drugoj robi oštetila služavku lončara Grgura zvanog *Zayko*,²⁸⁹ dok je dvije godine kasnije, 1453., Jelena Zukalović, *Gallova* žena, morala prisegnuti da nije na prijevaru primila osam pensa od žene nekog Klementa.²⁹⁰

Nasuprot tome, 1452. je godine Jelenu, ženu trgovca Ivana *Bolsaka*, trgovac Petrić uistinu prevario za tri zlatne forinte.²⁹¹ Međutim, nije nam poznata optuženikova kazna.

Također, valja spomenuti i slučaj iz svibnja 1455. godine, kada je Matija iz Susedgrada (*Zomzed*) tužio Uršulu, udovicu postolara Ladisalava Fudričevića, zbog deset zlatnih forinti. Suđenje tada biva odgođeno zbog optuženičina putovanja u Rim²⁹² i, po svemu sudeći, time i obustavljeno – detaljniji podaci o tužbi i sama presuda nisu nam poznati.

Prema tome, neupitno je da su motivi za činjenje kaznenih djela ove vrste, s ravnopravnim udjelom žena u istima, bili isključivo financijske naravi, potaknuti općenito teškim ekonomskim okolnostima. S druge strane, zbog šturosti samih zapisa i nemogućnosti komparacije, ostaje tek za pretpostaviti da su počinitelji ovih krimena bili kažnjavani slično onima optuženima za krađu.

²⁸⁶ Napomena: 97 optuženih žena za činjenje kaznenih djela protiv imovine od ukupno 244 okrivljenice = 39.75%.

²⁸⁷ Napomena: u izračune nisu uključena kaznena djela drugih materijalnih oštećenja!

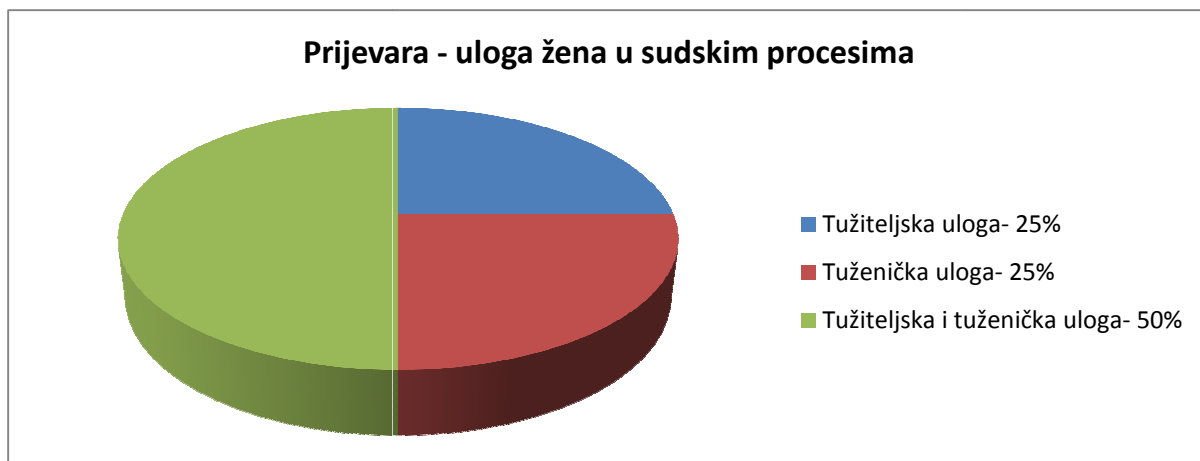
²⁸⁸ Napomena: 4 slučaja prijevare od ukupno 68 kaznenih djela protiv imovine = 5.88%.

²⁸⁹ MCZ VII., 21; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 78. Također vidi podatke na str. 36.

²⁹⁰ MCZ VII., 58; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 83.

²⁹¹ MCZ VII., 37-38.

²⁹² MCZ VII., 89-90.

5.2.2. Krađa

Od ukupno 63 (92.65%)²⁹³ održana suđenja za kazneno djelo krađe, u kojima se 90 (92.78%)²⁹⁴ žena javlja u objema ulogama procesa, njih 28 rezultiralo je osudama. Pritom valja naglasiti da su u većini (85.71%) istih među osuđenima bile pripadnice drugoga spola.

Prvo suđenje za krađu održano je u kolovozu odnosno rujnu 1450. godine, kada je kabaničar Petar bio optužen da je za vrijeme proslave blagdana Sv. Margarete²⁹⁵ pokrao Janka, sina Ivana *Bolyja*, i njegovu ženu – optuženik se morao zakleti u svoju nevinost.²⁹⁶ U studenome se mjesecu iste godine i Lucija, udovica uzdara Mihaela, morala zakleti da nije ukrala juratu Emeriku pčelinje košnice.²⁹⁷

Godinu dana kasnije, 1451., Skolastika, žena seljaka Franje, i Doroteja, žena suca Martina, morale su se zakleti da nisu ukrale sedam pensa i dva prstena, za što ih je teretila Agata, dojilja zlatara Filipa.²⁹⁸

U travnju 1452. godine suđeno je Jeleni, udovici postolara Matije, koja je postolaru Petru ukrala osam bečkih pensa – optuženica je, pod prijetnjom kazne, bila protjerana iz grada.²⁹⁹ Slično je bila kažnjena i Elizabeta, kći Valentina iz Svete Helene, koja je u kolovozu iste godine pokrala Stanka zvanog *Bertun*, cehovskog starješinu – osim sramotnim izgonom iz grada, optuženica je bila kažnjena i odsijecanjem desnoga uha.³⁰⁰ Krajem je godine bilo

²⁹³ Napomena: 63 slučaja krađe od ukupno 68 kaznenih djela protiv imovine = 92.65%.

²⁹⁴ Napomena: 90 optuženih kradljivica od ukupno 97 žena optuženih za činjenje kaznenih djela protiv imovine = 92.78%.

²⁹⁵ Vidi podatke na str. 28.

²⁹⁶ MCZ VII., 4, 5; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 77.

²⁹⁷ MCZ VII., 8, 12; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 77.

²⁹⁸ MCZ VII., 26, 30; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 79.

²⁹⁹ MCZ VII., 34; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 79; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 55.

³⁰⁰ MCZ VII., 42; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 81.

dokazano i da je Lucija, supruga *Vrbana* Petrenića, počinila krađu – iako je prvotno bila osuđena na smrt vješanjem, u konačnici je pomilovana i, pod prijetnjom rečene kazne, protjerana s gradskog teritorija.³⁰¹

Početkom 1453. godine Katarina, kći Brcka Mejnošeca iz Svete Helene, i Lucija, kći šepave Ane i Pavlova udovica, bez mučenja su priznale da su odnijele i razbile škrinju sa stvarima Grgura Iprića iz Jamnice, koju je u svome domu čuvao Sebastijan *Lubak* – kradljivice su bile kažnjene odsijecanjem uha i sramotnim izgonom iz grada.³⁰² Na istome je ročištu bila osuđena i Jelena, kći Andrije Zedmerića iz Svetoga Trojstva, koja je spomenutu Katarinu i Luciju informirala o Grgurovim stvarima, savjetovala ih na krađu, i k tome ukradenu robu prodala Židovima – optuženica je bila kažnjena odsijecanjem uha, pribijanjem na drvenoga konja i protjerivanjem iz grada.³⁰³ U travnju je iste godine i Agata, sluškinja Grgura, sina *Ozyasovog*, bila optužena za krađu platnene toge Jeleni zvanj *Trombeta* – međutim, ista biva oslobođena krivnje nakon polaganja zakletve.³⁰⁴ Nekoliko se dana kasnije i Margareta, sluškinja pokojnoga kovača Valentina, morala zakleti da nije ukrala 110 solida svome poslodavcu.³⁰⁵ U svibnju su se na sudu našle i Agneza, sluškinja Tome Čedena; Katarina Mađarica, žena Grgura Valentina; Margareta, žena Filipa Zvečara; i Skolastika, žena trenutnoga jurata Blaža. Naime, Agnezin je poslodavac Tomo optužio svoju sluškinju i Katarinu da su nakon smrti njegove supruge nedozvoljeno odnijele njezinu haljinu i dale je na čuvanje Margareti i Skolastici, ne htjevši je više vratiti. Sud je odlučio da optuženice moraju građaninu Tomi nadoknaditi štetu jer će u protivnome biti kažnjene smrtnom kaznom.³⁰⁶ U studenome se mjesecu i udovica Stjepana, predsjednika ceha postolara, morala zakleti da nije ukrala drva supruzi Stjepana Bošnjaka.³⁰⁷

Valja napomenuti da je i u srpnju 1453. godine započelo suđenje Klementu iz Požege i njegovoj ženi Margareti, optuženih od strane susjeda Grgura Jagićića za krađu novaca. Presuda tada biva odgođenom za rujan iste godine radi boljeg ispitivanja slučaja, kada jurati donose odluku o individualnom prisezanju okrivljenika u vlastitu nevinost. Konačnim polaganjem zakletve u siječnju 1454. godine optuženici bivaju oslobođeni krivnje.³⁰⁸

³⁰¹ MCZ VII., 46; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 82.

³⁰² MCZ VII., 48-49; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 82; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 57.

³⁰³ MCZ VII., 49; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 82.

³⁰⁴ MCZ VII., 51; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 82.

³⁰⁵ MCZ VII., 51-52; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 82.

³⁰⁶ MCZ VII., 55; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 83.

³⁰⁷ MCZ VII., 59.

³⁰⁸ MCZ VII., 57, 58, 63; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 83.

U ožujku se iste godine i Jelena, žena postolara Šimuna i nasljednica Ivana zvanog *Baryl*, morala zakleti da nije ukrala vino, slaninu i slične stvari postolaru Klementu;³⁰⁹ u svibnju je supruga Pavla Kusarenčića morala prisegnuti da nije ukrala nikakvu imovinu postolaru Stjepanu;³¹⁰ a u studenome se sedlar *Gall*, sin Mike iz *Kaproncza*, morao zakleti da nije ukrao plašt Barbari, udovici Pavla Tolvaja.³¹¹ S druge strane, u ožujku iste godine uistinu osuđeni i izbatinani iz grada bivaju kradljivci Katarina, kći Jančeca iz Novaka, njezin suprug Andrija *Repesa* i njihove kćeri Barbara i Doroteja;³¹² a tri mjeseca kasnije i Elizabeta, kći Martina iz *Rabocha*, jer je Jeleni, supruzi Valentina, kmeta gospodina Vita, prelata zagrebačke biskupije, ukrala ručnike, košulje i drugu odjeću.³¹³ Zanimljiv je slučaj zabilježen i krajem 1454. godine, kada su Jeleni, kćeri Tome Lacandića iz Stubice, umjesto smrti vješanjem zbog dokazane krađe, na sudu ponudili mogućnost izvršenja kazne nad Jurjom, sinom Martina iz Novaka, koji je nekom čovjeku ukrao dvije košulje i sjekiru. Nakon što mu je odrezala uši, optuženica je bila protjerana iz grada.³¹⁴

Sličan je slučaj zabilježen i godinu dana kasnije, 1455., kada su jurati kradljivici Elizabeti, kćeri Blaža Kičevića, poštjednili život i samo je protjerali iz grada jer je odrezala uho kradljivcu Valentinu, sinu Antonija iz *Dombra*.³¹⁵

Godine 1456. morale su se Ferenčevićeva žena Klara i supruga nekog Lovre, klijenta sluge Jakova iz *Zerdahela*, zakleti da nisu ukrale 44 zlatne forinte pokojnoj Margareti, ženi nekog Petra, za što ih je potonji teretio.³¹⁶

U ožujku se 1457. godine Margareta, udovica suca Benedikta, morala zakleti da nije ukrala srebrni pehar Jeleni, sestri pokojnoga brijača Nikole;³¹⁷ u svibnju je Agata, supruga Stjepana iz Kustošije (*Gorymlya*), morala prisegnuti da nije ukrala žensku košulju nekoj Margareti;³¹⁸ dok je Kuzmin sin Benedikt u srpnju položio zakletvu da nije ukrao sijeno udovici suca Blaža.³¹⁹ U travnju je iste godine suđeno i ženama rodbinski povezanim sa zločincem Matijom – majci Agnezi, sestri Elizabeti i supruzi Klari – zbog sudioništva u krađi svete imovine u crkvi Sv. Lovre. Iako su optuženice trebale biti osuđene smrtnom kaznom, u konačnici su bile kažnjene tek sramotnim protjerivanjem iz grada i zabranom povratka u

³⁰⁹ MCZ VII., 68; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 85.

³¹⁰ MCZ VII., 73; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 86.

³¹¹ MCZ VII., 79; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 86.

³¹² MCZ VII., 70, 71; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 70, 85.

³¹³ MCZ VII., 75; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 86.

³¹⁴ MCZ VII., 82; Klaić, *Zagreb*, 234; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 86.

³¹⁵ MCZ VII., 98; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 86.

³¹⁶ MCZ VII., 108-109.

³¹⁷ MCZ VII., 121.

³¹⁸ MCZ VII., 127, 128.

³¹⁹ MCZ VII., 129.

isti.³²⁰ U lipnju je 1457. godine iz grada bila protjerana i Elizabeta, kći Pavla Kokotačića, jer je Petru *Dragynu* ukrala ogrtač, košulju i dva ručnika.³²¹ Konačno, tjedan je dana kasnije, zbog krađe stvari nekoj Margareti, nepoznatom kaznom bila osuđena i sestra neke Agate,³²² koja je priznala krivnju izostajanjem sa sva tri zakazana ročišta.³²³

Godinu dana kasnije, 1458., Martinova se žena Lucija morala zakleti da joj je neki Petar ukrao ogrjevna drva.³²⁴ Iste su se godine na sudu našli i Lovro iz *Kalecza* i već spomenuta Elizabeta *Zernche*,³²⁵ optužena od strane rečenoga Lovre za otuđenje novaca i drugih stvari iz škrinje njegovoga pokojnog brata Jurja. Nezadovoljna presudom jurata o nadoknađivanju štete, optuženica se žalila višim sucima i tavernikalnom sudu³²⁶ – konačna presuda, nažalost, nije poznata.

U veljači se 1459. godine neka žena Margareta morala zakleti da nije ukrala pojas puškaru Krsti,³²⁷ dok je u studenome iste godine udovica Granda morala prisegnuti da nekom *Wezthoyku* nije uzela žensku košulju.³²⁸

U ožujku se 1460. godine žena postolara Stjepana i kći ribara Dionizija morala zakleti da nije ukrala nikakve košulje iz doma Ruže *penesticam*.³²⁹ U srpnju iste godine prisegu da nije otuđila nikakva dobra svoje pokojne sestre, za što ju je teretio šogor Petar *Kathana*, morala je položiti i djevojka Margareta.³³⁰ Osim potonje, zakleti se morala i Margaretina poznanica Jelena, koju je rečeni Petar također optužio za krađu.³³¹ S druge strane, u studenome je iste godine, zbog krađe ručnika i jastuka Tančecovoj ženi, prostitutki Ani bilo odsječeno uho.³³²

Godine 1461. Uršula Jagatić je, zajedno s Janšom, sinom Janše Boletinća, ukrala četiri lakta neke tkanine, zbog čega su oboje bili osuđeni na odsijecanje uha i protjerivanje iz grada.³³³

Godinu dana kasnije, 1462., na sudu se je našla i Doroteja, žena postolara Franje i kći pokojnoga Hervojevića,³³⁴ jer je čuvala odjeću koju je ukrao Demetrije, sin ribara Dionizija,

³²⁰ MCZ VII., 124-125.

³²¹ MCZ VII., 128-129; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 55-56.

³²² MCZ VII., 128, 129.

³²³ Vidi podatke na str. 22.

³²⁴ MCZ VII., 149.

³²⁵ Vidi podatke na str. 28 i 32.

³²⁶ MCZ VII., 159, 160.

³²⁷ MCZ VII., 170.

³²⁸ MCZ VII., 179, 182.

³²⁹ MCZ VII., 187-188.

³³⁰ MCZ VII., 190, 197.

³³¹ MCZ VII., 190.

³³² MCZ VII., 192; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 57.

³³³ MCZ VII., 208; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 56.

čime je postala sudionicom u krađi. Međutim, ista je bila pomilovana zbog molbe mnogih poštenih ljudi, uz upozorenje da će, ukoliko u budućnosti bude uhvaćena u takvom zločinu, momentalno biti kažnjena u skladu s odredbama privilegija.³³⁵

Sličan je slučaj zabilježen i 1463. godine, kada se Jelena, udovica kradljivca *Janseka* Dionizija, morala zakleti da nije znala da su određena dobra u njezinome vlasništvu zapravo ukradena.³³⁶

U ožujku 1464. godine neki je Jakov morao vratiti vrata koja je otuđio gospođi Uršuli, udovici *Chwthkonisa*.³³⁷ Potonja se ponovno našla na sudu i dva mjeseca kasnije, kada se morala zakleti da joj je sluškinja ukrala dvije zlatne forinte.³³⁸ Krajem je iste godine i udovica nekog Mateja optužila Stjepana *Decaryna*, rođaka i zaposlenika, za krađu vina i sjekire – priznavši zločin, optuženik biva kažnjen odsijecanjem uha od strane svoje žrtve i izgonom iz grada.³³⁹

U rujnu je 1466. godine Katarina, supruga sedlara Petra, morala položiti zakletvu da joj je Antonio Oprasnić³⁴⁰ otuđio gnojivo,³⁴¹ dok su pak neki Urban i njegova snaha morali prisegnuti da nisu ukrali neko proso.³⁴²

Iduće su godine, 1467., u krađi uhvaćeni Valentin Tergovčić i njegova supruga Granda, no do suđenja istima nije došlo zbog navodnoga bijega iz grada. Tek je naknadno bilo utvrđeno da Granda nije napustila gradski teritorij, već da se skrivala u kući krojača Tomaška i njegove žene, zbog čega svi troje bivaju osuđeni nepoznatim kaznama.³⁴³

Početkom je 1469. godine, zbog krađe novaca liječniku Jakovu *Tyweru*, iz grada bila protjerana neka Dora, ali bez šibanja.³⁴⁴ U svibnju je iste godine i seljak Matija *Spylwsych* ukrao proso Jeleni, udovici *Chehkonija*, nakon čega je pobjegao iz grada – u konačnici, međutim, biva kažnjen nadoknađivanjem štete žrtvi, pod prijetnjom strože kazne ukoliko ponovi sličan zločin.³⁴⁵ U srpnju je, zbog sumnje da je ukrala košulju Marku, slugi Ivana,

³³⁴ Vidi podatke na str. 41.

³³⁵ MCZ VII., 224.

³³⁶ MCZ VII., 240, 241.

³³⁷ MCZ VII., 250.

³³⁸ MCZ VII., 253.

³³⁹ MCZ VII., 260.

³⁴⁰ Vidi podatke na str. 33.

³⁴¹ MCZ VII., 295, 298, 301.

³⁴² MCZ VII., 299, 301.

³⁴³ MCZ VII., 316, 323.

³⁴⁴ MCZ VII., 344, 345.

³⁴⁵ MCZ VII., 353.

kanonika Zagrebačke crkve, žena Tančetica bila podvrgnuta torturi – tako priznavši zločin, optuženica biva protjerana iz grada.³⁴⁶

U svibnju su 1470. godine, zbog uhvaćenosti u krađi, na odsijecanje uha i protjerivanje iz grada bili osuđeni seljak Emerik i njegova konkubina Jelena.³⁴⁷ Krajem je iste godine svjećarica *Suska* morala prisegnuti da nije otuđila plašt i tuniku pokojnoj supruzi postolara Jakova, za što ju je potonji teretio.³⁴⁸

U kolovozu se 1472. godine Elizabeta, udovica mesara Steplinića, morala zakleti da joj je neki *Gywan* ukrao piliće;³⁴⁹ dok je Barbara, sluškinja Luke Ribarića, krajem iste godine morala prisegnuti da nije ukrala tuniku i druge stvari supruzi *Galla* Kodelića.³⁵⁰

U siječnju 1473. godine Katarini, supruzi prisežnika Marka Đurakovića,³⁵¹ biva vraćena ukradena košulja, zahvaljujući svjedočenju *Galla*, svećenika Zbora prebendara Zagrebačke crkve.³⁵²

Godine 1475. zabranu je ulaska u grad dobila Agata jer je, zajedno s mužem Blažom, sudjelovala u više krađa.³⁵³

Godinu dana kasnije, 1476., Dominik Perović, Ivanov sin, tužio je Jelku, Emerikovu suprugu, za krađu 51 forinte – odlukom i prisežnika i viših sudaca, okrivljenica se samo morala zakleti da je nevina.³⁵⁴

Godine 1477., zbog krađe luka u vrtu uglednoga *Bradacza*, iz grada je bila išibana neka žena Jelena.³⁵⁵

U veljači 1478. godine na sudu su se našli i *Wal* Trešić i majka suca Ivana Soldinarića – potonja je od nepoznate osobe kupila neke *Walove* stvari, ne znajući da su iste ukradene. Konačnom je presudom okrivljeničin sin morao novčano podmiriti nenamjerno izazvanu štetu.³⁵⁶ U rujnu je iste godine Doroteja, supruga Ivana Poljaka, morala prisegnuti da nije ukrala grede Katarini, Stjepanovoj ženi.³⁵⁷ Konačno, krajem je iste godine neka Katarina

³⁴⁶ MCZ VII., 357-358.

³⁴⁷ MCZ VII., 366-367; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 57.

³⁴⁸ MCZ VII., 372, 376-377.

³⁴⁹ MCZ VII., 407, 408.

³⁵⁰ MCZ VII., 413-414.

³⁵¹ Vidi podatke na str. 38.

³⁵² MCZ VII., 419, 421.

³⁵³ MCZ VII., 442; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 57.

³⁵⁴ MCZ VII., 454, 456, 456-457.

³⁵⁵ MCZ VII., 462.

³⁵⁶ MCZ VII., 470, 471.

³⁵⁷ MCZ VII., 475, 476.

ukrala tri snopa prosa prisežniku *Gallu*, zbog čega joj je potonji, pod izgovorom vršenja pravde, sam odrezao uši.³⁵⁸ Na istome je ročištu bio osuđen i kradljivac Juraj Drempić.³⁵⁹

Godinu dana kasnije, 1479., Margareta *Festa* je, zbog priznanja da je udovici *Orsoli* ukrala sedamdeset pensa i 25 velikih groševa, bila kažnjena odsijecanjem ušiju i protjerivanjem iz grada.³⁶⁰ Nešto je blaže tada bila kažnjena Lucija, žena Nikole Horvata, kojoj je, uz izgon iz grada, zbog krađe pšenice i soli nekom Vitkoviću, za što ju je teretila Jelka, sluškinja Ivana *Passara*, bilo odsječeno „samo“ jedno uho.³⁶¹ Na istome je ročištu i Stjepan *Horuoieuicz* priznao da je njegova žena gore spomenutome Ivanu *Passaru* ukrala dvadeset forinti, a da mu je sestra pokrala neku ženu Uršulu.³⁶²

Godine 1480. postolar Stjepan optužio je neku Katu, rođakinju *Berczkowycha*, za otuđenje trideset zlatnika – okrivljenica se morala zakleti u svoju nevinost.³⁶³

Kao što smo vidjeli, žene se u parnicama vođenima zbog kaznenoga djela krađe javljaju u najvećem broju – od ukupnoga broja žena sudionica u kaznenim djelima – i to uglavnom u ulozi okrivljenica. Činjenje krimena ove vrste nije bilo uvjetovano društvenim položajem stranaka – s druge su se strane zakona, kao i u slučaju žrtava, našle pripadnice svih društvenih slojeva. Motivi su ovih zločina nesumnjivo bili potaknuti lošom ekonomskom situacijom, postojećom ili novonastalom, koja je većinu okrivljenika primorala na traženje novih, unosnih načina zarade. Tužbe su tako bile podizane zbog krađa novaca i nakita, ali i odjevnih predmeta, živežnih namirnica, i slično. Veliki raspon tužbi za krađu zabilježen je i u Dubrovniku,³⁶⁴ ali i u engleskim³⁶⁵ i talijanskim gradovima.³⁶⁶ Nadalje, što se sustava kažnjavanja tiče, isti je ovisio o težini počinjenih krimena – za krađu predmeta niske vrijednosti, koje su ujedno bile i najbrojnije, bilo je predviđeno rezanje uha (jednoga ili oba) i (sramotno) protjerivanje iz grada, a zabilježene su i presude o nadoknadi štete i slučajevi mučenja. Dakako, nije nedostajalo ni pomilovanja optuženih osoba. U usporedbi s istarskima, gradečki su kradljivci bile puno strože sankcionirani.³⁶⁷

³⁵⁸ MCZ VII., 478-479; Klaić, *Zagreb*, 234.

³⁵⁹ Vidi podatke na str. 39.

³⁶⁰ MCZ VII., 486.

³⁶¹ MCZ VII., 486-487.

³⁶² MCZ VII., 488.

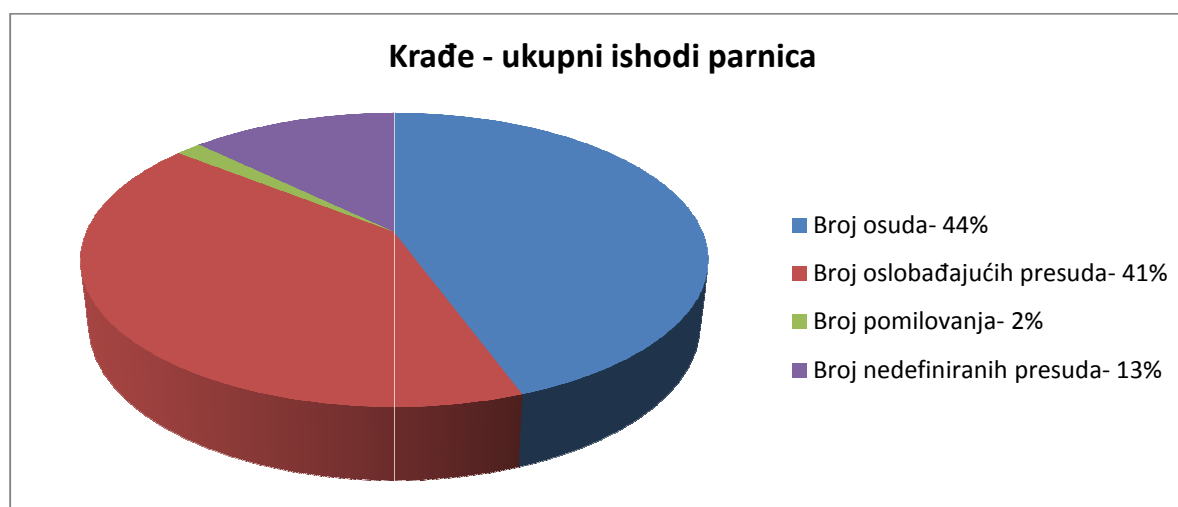
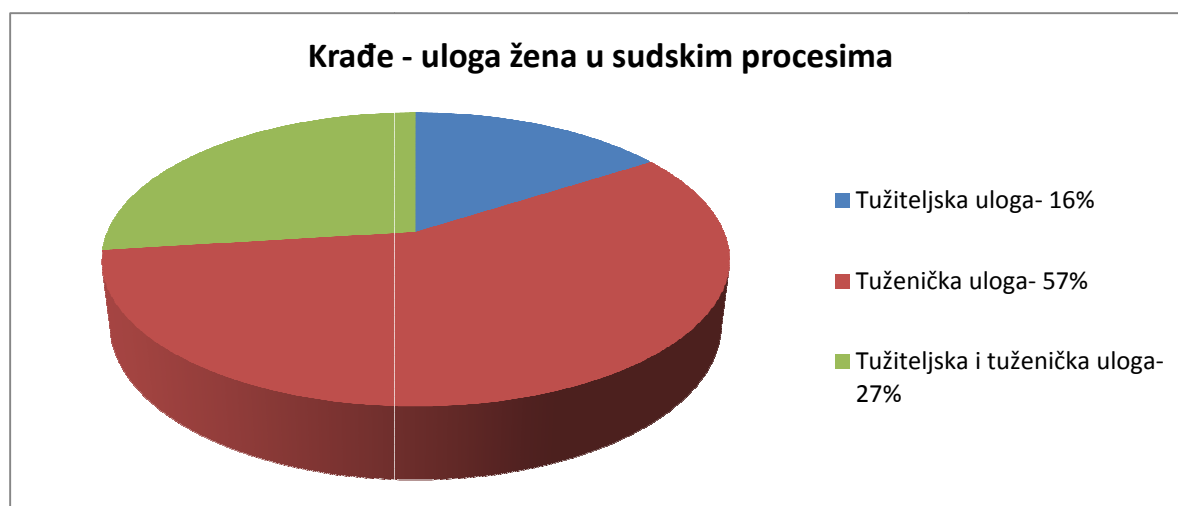
³⁶³ MCZ VII., 495.

³⁶⁴ Đivanović, „Ritam zločina“, 18.

³⁶⁵ Jones, *Gender and Petty Crime*, 42-45.

³⁶⁶ Dean, *Crime and Justice*, 184.

³⁶⁷ Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 167.

5.2.3. Palež

Jedini (1.47%)³⁶⁸ zabilježeni slučaj paleža, počinjen od strane žene (1.03%),³⁶⁹ datira u 1460. godinu.

Tada je već spomenuta prostitutka Ana³⁷⁰ za jedan zlatni floren, koji joj je platila Elizabeta, žena stolara Stjepana zvanog *Chyk*, zapalila kuću postolara *Kelecza* i njegovog susjeda Klementa, zbog čega je bila izbatinana iz grada.³⁷¹ Kako je kažnjena sama naručiteljica zločina, nije poznato.

Spomenuta nam parnica može poslužiti kao reprezentativni primjer odnošenja sudskih vlasti prema ženskim recidivistima – naime, tuženica, deklarirana kao prostitutka i kradljivica,

³⁶⁸ Napomena: 1 slučaj paleža od ukupno 68 kaznenih djela protiv imovine = 1.47%.

³⁶⁹ Napomena: 1 optužena piromanka od ukupno 97 žena optuženih za činjenje kaznenih djela protiv imovine = 1.03%.

³⁷⁰ Vidi podatke na str. 48.

³⁷¹ MCZ VII., 192; Klaić, *Zagreb*, 236; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 57.

i sukladno tome sankcionirana, zbog piromanstva sada biva kažnjena i sramotnim izgonom iz grada. Razlozi zbog kojih je tuženica pristala na činjenje ovoga kaznenog djela vjerojatno su bili ekonomske naravi, s obzirom da se radilo o pripadnici nižega društvenog položaja; dok nam motivi same naručiteljice krimena ostaju nepoznatima.

5.2.4. Druga materijalna oštećenja

U promatranim sudskim zapisnicima vrlo često nailazimo i na kojekakve tužbe zbog raznih materijalnih oštećenja, u kojima se žene također javljaju i kao tužiteljice i kao tuženice. Ovdje su izdvojene samo neke od istih.

U travnju se 1457. godine Agneza, žena krojača Mihaela, morala zakleti da nasljedniku Tome Čukovića nije nanijela nikakvu štetu u kontekstu njegove odjeće;³⁷² dok je Ana, udovica pokojnoga prisežnika Petra *Crispa*, u svibnju morala položiti prisegu da Dioniziju Vodopiji nije napravila nikakvu štetu u njegovoj šumi ili vinogradu.³⁷³ Krajem je iste godine zabilježen i slučaj plemićkoga sukoba – naime, plemeniti je Marko, sin pokojnoga Ivana iz *Chawa*, tužio grofa Ulrika Celjskog i suprugu mu Katarinu zbog nasilnog zauzimanja posjeda i pritom nastale štete u iznosu većem od petsto zlatnih forinti – posredstvom kralja Ladislava V., tužitelju Marku u konačnici bivaju vraćena njegova imanja.³⁷⁴

Godine 1458., žena seljaka Andrije morala se zakleti da prisežniku Demetriju nije nanijela nikakvu štetu u kontekstu njegovih pilića.³⁷⁵

Godinu dana kasnije, 1459., krojač Demetrije i mesar Ivan morali su se zakleti da nisu nekoj Ani napravili štetu na ogradi u njezinome vinogradu.³⁷⁶

Zanimljiv je slučaj zabilježen 1460. godine kada je, ignoriranjem upozorenja o popravljajući vlastite kuće, udovica Benedikta *Gywana* neposrednu štetu nanijela i kući svoje susjede Elizabete, Lovrine udovice. Budući da je potonjoj odbila nadoknaditi gubitak, prisežnici su tuženicu odlučili kazniti ovrhom, prema kojoj je tužiteljica Elizabeta stekla pravo kupnje susjedine kuće.³⁷⁷

U travnju je 1461. godine Elizabeta, udovica mlinara Jurja, morala prisegnuti da nije bila kriva za stjecanje dobara njegove žene, za što ju je isti teretio.³⁷⁸ Na istome je ročištu i

³⁷² MCZ VII., 125.

³⁷³ MCZ VII., 124, 126.

³⁷⁴ MCZ VII., 140, 141.

³⁷⁵ MCZ VII., 159-160.

³⁷⁶ MCZ VII., 174.

³⁷⁷ MCZ VII., 189.

³⁷⁸ MCZ VII., 203.

Mikula, sin *Gallo*, morao prisegnuti da nije nanio nikakvu štetu udovici Luciji u kontekstu njezine kokoši.³⁷⁹ U lipnju je pak iste godine sluga Jelene Rihtarić usmrtio vola svoje gospodarice, zbog čega mu je bilo uskraćeno deset plaća i određena isplata u iznosu od stotinu denara prisežnicima.³⁸⁰

U lipnju se 1465. godine Matija *Kerzowaych* morao zakleti da krava gore spomenute Rihtarić žene nije uginula zato što ju je on istukao;³⁸¹ dok je supruga Jurja *Dragawyna* četiri mjeseca kasnije morala prisegnuti da je nedozvoljeno zaklala samo jednoga pijetla Valentina Tergovčiča.³⁸²

Godinu se dana kasnije, 1466., Katarina, udovica trgovca Blaža, morala zakleti da joj je neki Mihovil ostao dužan jednu zlatnu forintu za smokve.³⁸³

Godine 1472. Margareta, udovica trgovca Petra Zajeca i sadašnja supruga Krste, izrađivača mačeva, morala se zakleti da su joj udovica literata Gašpara i njegova rođakinja Elizabeta učinile štetu u njezinoj (izgleda nenastanjenoj) kući – optuženice bivaju kažnjene nadoknadom gubitka oštećenoj.³⁸⁴

Prema tome, u objema su se ulogama procesa žene javljale i u krimenima ove vrste, neovisno o tome je li se radilo o istospolnim sukobima ili suprotno, i bez obzira na društvenu pripadnost stranaka. Osim očitih ekonomskih razloga, motive je ovih zločina moguće objasniti i asocijalnim ponašanjem – zavisti i zlobom. Sustav je kažnjavanja optuženih delinkvenata bio znatno blaži u usporedbi s inim počiniteljima kaznenih djela protiv imovine – uobičajena je presuda podrazumijevala (samo) nadoknadu štete tužiteljskoj stranci. Slučajevi pomilovanja u ovome kontekstu nisu zabilježeni.

5.3. Kaznena djela protiv ćudoređa i morala

U kaznena djela protiv ćudoređa i morala ubrajamo izvanbračne trudnoće, obeščašćenje (*defloratio*, *dehonestatio*), preljub (*adulterium*), prostituciju (*meretricium*) i svodništvo (*conductio*).

³⁷⁹ MCZ VII., 202, 203.

³⁸⁰ MCZ VII., 205. Također vidi podatke na str. 39.

³⁸¹ MCZ VII., 269, 270, 271.

³⁸² MCZ VII., 286. Također vidi podatke na str. 49.

³⁸³ MCZ VII., 293.

³⁸⁴ MCZ VII., 410, 410-411.

U promatranome je razdoblju zabilježeno osamnaest slučajeva (10.47%)³⁸⁵ krmena ove vrste, u kojima je ulogu odigralo ukupno 27 (11.07%)³⁸⁶ žena; od čega 23 okrivljenice i tri (navodne) žrtve zločina. Osudama je rezultiralo devet (50%) postupaka, njih šest (33.33%) pomilovanjem, dok za tri (16.67%) suđenja ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima istih.

5.3.1. Izvanbračne trudnoće

U promatranome su razdoblju zabilježena dva slučaja (11.11%)³⁸⁷ izvanbračnih trudnoća (2 od 27 žena = 7.41%), održana 1466. godine.

Najprije je bilo suđeno Jeleni iz sela *Cherkowcza*, sluškinji postolara Luke, koja je zatrudnjela s njegovim rođakom Fabijanom iz Varaždina – međutim, zbog obećanja da će dobrovoljno sklopiti brak, tuženici bivaju pomilovani i nekažnjeni izgonom iz grada.³⁸⁸ Na istome se je ročištu raspravljalo i o slučaju nezakonito rođenoga djeteta, čija majka Jelica, rođakinja Klementa, magistra hospitala Blažene Djevice Marije, zbog izvanbračne trudnoće najprije biva osuđena, a potom i pomilovana zbog djetetove dobrobiti, što je bila uobičajena praksa u slučaju tajenja očevog identiteta.³⁸⁹ Sud je također odredio da osuđenica nikako ne smije nauditi svome djetetu niti da se može nositi na djevojački način, a kako bi poštivala navedene sučeve odluke, bio joj je određen jamac.³⁹⁰

Iako zbog crkvenih svjetonazora u promatranome razdoblju izvanbračne veze nisu bile ni poželjne ni tolerirane,³⁹¹ navedeni nam primjeri ipak svjedoče o njihovom postojanju i uglavnom bezinteresnom sklapanju. Neželjene su trudnoće, kao (ne)rijetki plodovi istih, bile rjeđe predbacivane muškarcima, premda se u pravilu znalo tko je bio s kime – u očima su javnosti pripadnice drugoga spola tako same bile krive za svoju sramotu.³⁹² Međutim, moguće je zaključiti da su presude bile relativno blagonaklone prema ženama koje su tako zanijele, s obzirom da u oba slučaja okrivljenice bivaju pomilovane – najvjerojatnije zbog dobrobiti same novorođenčadi i suzbijanja čedomorstava.

³⁸⁵ Napomena: 18 slučajeva kaznenih djela protiv čudoređa i morala od ukupno 172 obrađene kaznene parnice = 10.47%.

³⁸⁶ Napomena: 27 optuženih žena za činjenje kaznenih djela protiv čudoređa i morala od ukupno 244 okrivljenice = 11.07%.

³⁸⁷ Napomena: 2 slučaja izvanbračnih trudnoća od ukupno 18 kaznenih djela protiv čudoređa i morala = 11.11%.

³⁸⁸ MCZ VII., 307-308.

³⁸⁹ MCZ VII., xxi.

³⁹⁰ MCZ VII., 308; Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 30.

³⁹¹ Karbić, „Illicit Love“, 331; ista, „Žene s druge strane zakona“, 58.

³⁹² Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 154.

5.3.2. Obeščašćenje

U promatranome su razdoblju zabilježena tri (16.67%)³⁹³ suđenja za zločin obeščašćenja (3 od 27 žena = 11.11%).

Godine 1459., u slučaju pokrenutome od strane nekog Ludovika, a zbog nanošenja sramote i oduzimanja nevinosti nekoj djevojci, Stjepan Jagićić morao je platiti *homagium vivum*.³⁹⁴

Zanimljiv, ali pomalo nejasan slučaj zabilježen je dvije godine kasnije, 1461., kada je krojač Tomo bio optužen od strane krojača Dionizija da je u kući nekog *Barnabe* obeščastio djevojke Plačanić i Barberić. Iako je nekoliko žena i muškaraca svjedočilo u korist obiju stranaka, prisežnici su u konačnici, zbog nedostatka dokaza, presudili u korist tuženoga Tome, zbog čega su navodne žrtve i njihov zastupnik Dionizije morali platiti *homagium vivum*.³⁹⁵

Godine 1468., brijač Petar tužio je Petra *Dragina* zbog obeščašćivanja njegove žene. Međutim, budući da tužitelj rečeni zločin nije mogao dokazati, morao je platiti *homagium vivum*.³⁹⁶

Prema tome, žrtve su obeščašćenja – kaznenoga djela koje možemo kategorizirati kao zločin iz strasti, možda potaknutoga srdžbom zbog odbijanja ili drugih neopravdanih razloga – bile pripadnicama različitih slojeva društva, baš kao i njihovi krvnici. Noću žene u pravilu nisu izlazile – uz iznimku krčmarica i bludnica – pa su se i silovanja uglavnom događala danju, osim u slučaju provaljivanja skupina muškaraca u kuće nezaštićenih pripadnica drugoga spola.³⁹⁷ Prvi nam primjer svjedoči da su krimeni ove vrste bili strogo sankcionirani, obično institucijom *homagium vivum* – u značenju alternativne tjelesne kazne ako se novčana ne bi isplatila – dok preostala dva slučaja potvrđuju strogo kažnjavanje (navodno) lažnih optužbi za obeščašćenje. Usporedbe radi, dok su mediteranski statuti rangirali kazne za silovanja ovisno o bračnome statusu žrtava i o njihovom ugledu s obzirom na seksualnu reputaciju,³⁹⁸ Iločkim je statutom za silovanje prostitutki bila predviđena smrtna kazna jednako kao i u slučaju žena nesumnjiva morala.³⁹⁹ Međutim, valja imati na umu da je loša seksualna reputacija pojedinih žena mogla utjecati i na nemogućnost dokazivanja ovih

³⁹³ Napomena: 3 slučaja obeščašćenja od ukupno 18 kaznenih djela protiv čudoređa i morala = 16.67%.

³⁹⁴ MCZ VII., 171.

³⁹⁵ MCZ VII., 213-214, 215.

³⁹⁶ MCZ VII., 338.

³⁹⁷ Janeković Römer, „Post tertiam campanam“, 10; Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 137.

³⁹⁸ Ruggiero, *The Boundaries of Eros*, 96; Braica, „Tretman žene“, 11, 12-13, 15, 16, 17, 20; Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 137, 139.

³⁹⁹ Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 58-59.

krimena, zbog čega ostaje za pretpostaviti da je obeščašćenja bilo više nego što izvori sugeriraju. Uz to, valja napomenuti da su u kontekstu ovih kaznenih djela možda bile prakticirane i kojekakve izvansudske nagodbe; prije svega one tičuće se sklapanja brakova između žrtava i njihovih krvnika, sa svrhom „obnove“ tako oskvrnjenoga dostojanstva.⁴⁰⁰

5.3.3. Preljub

U promatranome je razdoblju zabilježeno osam (44.44%)⁴⁰¹ slučajeva preljuba (12 od 27 žena = 44.44%).

Godine 1458. na zatvorsku je kaznu bio osuđen uzdar Gal jer je u nekoliko navrata počinio preljub sa suprugom uzdara Ivana Baptista. Nasuprot tome, spomenuta je žena uspjela izbjeći sankcije bijegom iz grada.⁴⁰² Na istome je ročištu bilo suđeno i višestrukoj preljubnici Elizabeti, kćeri Blaža iz *Zetcha*. Ista je najprije zanijekala zaručnika Antonija, sina Antonija iz San Demetrija, udavši se u Gradecu za drugoga muškarca, čime je prekršila dano predbračno obećanje. Potom se nakon muževljeve smrti ponovno udala i za vrijeme trajanja drugoga braka počinila preljub. Zbog otkrivenih je zločina optuženica trebala biti kažnjena žigosanjem lica užarenim pečatom i sramotnim protjerivanjem iz grada, da bi joj u konačnici, zbog molbe poštenih ljudi, bilo udijeljeno pomilovanje.⁴⁰³

Dvije godine kasnije, 1460., postolar Šimun *Sterk* iz Samobora uhvatio je u preljubu svoju suprugu Jelenu. Iako je nevjernica od strane suda bila osuđena na protjerivanje iz grada, suprug ju je dodatno kaznio i rezanjem nosa, zbog čega je u konačnici i sam bio protjeran s gradskog teritorija. Međutim, oboje bivaju pomilovani već 1462. godine.⁴⁰⁴ Ovaj slučaj, prema tome, svjedoči da kazne izgnanstva nisu nužno bile trajnima. Na istome su ročištu iz 1460. godine bili kažnjeni i postolar *Kelec*, Antonio Termšić, stolar Valentin, Skrobotićev zet Marko te postolari Ivko, Sega i Tomo, koji su već spomenutu Elizabetu, suprugu stolara Stjepana *Chyka*,⁴⁰⁵ uhvatili s nekim svećenikom. Naime, grješnike su na svoju ruku odmah predali duhovnome sudu, čime su povrijedili pravo magistrata i zato morali platiti *homagium vivum*.⁴⁰⁶ Kako su bili kažnjeni sami preljubnici, nije poznato.

⁴⁰⁰ Guido Ruggiero, „Marriage, Love, Sex, and Renaissance Civic Morality”, u: *Sexuality and Gender in Early Modern Europe: Institutions, Texts, Images*, ur. James Grantham Turner (Cambridge: University Press, 1995), 17; Dean, *Crime in Medieval Europe*, 82-85.

⁴⁰¹ Napomena: 8 slučajeva preljuba od ukupno 18 kaznenih djela protiv čudoređa i morala = 44.44%.

⁴⁰² MCZ VII., 146; Karbić, „Illicit Love“, 334.

⁴⁰³ MCZ VII., 146.

⁴⁰⁴ MCZ VII., 192, 225; Karbić, „Illicit Love“, 334.

⁴⁰⁵ Vidi podatke na str. 52.

⁴⁰⁶ MCZ VII., 192; Klaić, *Zagreb*, 236.

Godine 1466. u preljubu su bili uhvaćeni i postolar Toma iz gradečkog predgrađa i supruga nekog Blaža iz Opatovine. Iz zapisa proizlazi da je rečeni Toma, sklapanjem primirja s ljubavničnim mužem i prisezanjem u apstinenciju od bludnih radnja, u konačnici bio pomilovan.⁴⁰⁷ Sudbina pak njegove ljubavnice ostaje, nažalost, nepoznatom.

Godine 1468. izgonom iz grada bila je kažnjena Elizabeta Matejčić jer je supruga Matiju prevarila s gore spomenutim postolarom Šimunom *Sterkom*. Osramoćeni je muž u konačnici pogubio ženinog ljubavnika i potom pobjegao iz grada, zbog čega je bio kažnjen konfiskacijom imovine u korist zajednice, ali i Šimunove udovice Jelene.⁴⁰⁸ Supružnici *Sterk* očito su prakticirali „otvoreni tip“ bračne zajednice.

Petnaest godina ranije, 1453., Jeleni zvanoj *Mayczena*, ženi postolara Stjepana, i Agati zvanoj *Agycza*, ženi krojača Ivana, bilo je suđeno za preljub odnosno svodništvo jer je svjedočenjem poštenih ljudi bilo otkriveno da je Agata podvodila Jelenu nekom svećeniku. Međutim, odgodom sudske presude i na molbu čitave komune, spomenutim prijestupnicama bivaju oproštena počinjena zlodjela, pod prijetnjom stvarne kazne ukoliko ponovno podlegnu amorlnim radnjama.⁴⁰⁹

Spomenuta *Mayczena* (*Mayhena*) uistinu biva kažnjena 1454. godine, kada je zbog ponovnog prostituiranja bila uhićena zajedno s nekoliko udanih žena – Jalžicom, ženom postolara Kuzme; Margaretom, ženom kolara Lacka; Elizabetom i Katarinom, ženom i kćeri Jurja Kerčmarića. Iste su prvotno trebale biti osuđene na smrtnu kaznu jer su, baveći se prostitucijom, počinile i preljub, no u konačnici bivaju pomilovane i kažnjene samo izgonom iz grada.⁴¹⁰ Usporedbe radi, prvi je poznati progon dubrovačkih prostitutki zabilježen tek dvije godine kasnije, 1456.⁴¹¹

Vidjeli smo, dakle, da su za kazneno djelo preljuba na gradečkome sudu odgovarali pripadnici obaju spolova, što predstavlja svojevrsnu iznimku u odnosu na zapadnoeuropske i mediteranske gradove.⁴¹² Naime, ženina je nevjera ondje smatrana težim grijehom od muževljeve jer je o njoj ovisila zakonitost djece, pa stoga nije bila ni tolerirana. Muški su pak preljubnici diljem europskih sudova prolazili uglavnom nekažnjeno.⁴¹³ Nadalje, motive ovih

⁴⁰⁷ MCZ VII., 304; Karbić, „Illicit Love”, 336.

⁴⁰⁸ MCZ VII., 330, 334, 337; Karbić, „Illicit Love”, 335.

⁴⁰⁹ MCZ VII., 56-57; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 71-72, 83.

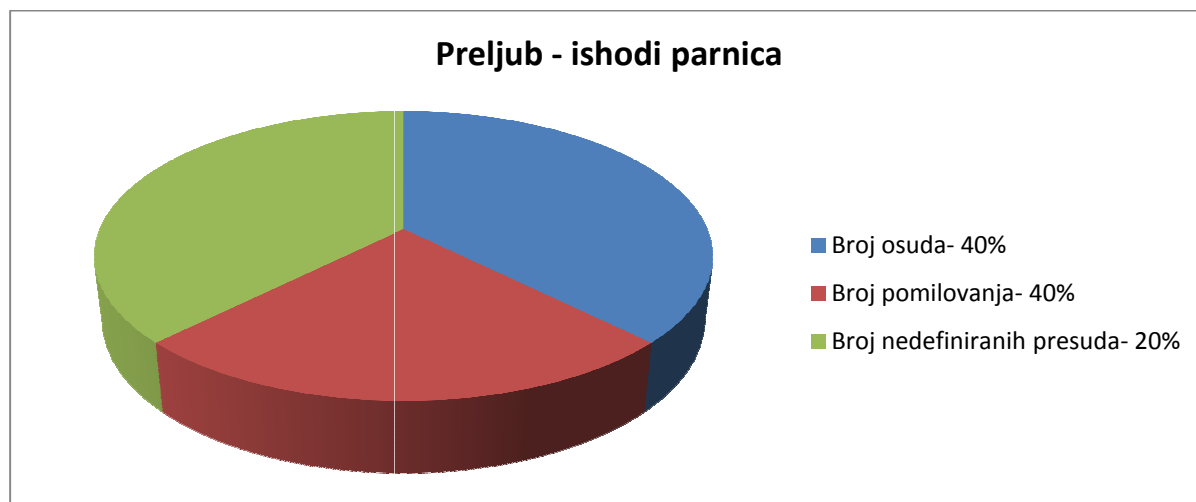
⁴¹⁰ MCZ VII., 73; Klaić, *Zagreb*, 236; Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 52; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 60.

⁴¹¹ Ravančić, „Prilog poznavanju prostitucije u Dubrovniku“, 127.

⁴¹² Karbić, „Illicit Love”, 336.

⁴¹³ Ruggiero, *The Boundaries of Eros*, 45; Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 120; Hanawalt, *Medieval Crime*, 145-146.

krimena nije potrebno dodatno analizirati – uglavnom se radilo o aktima strasti i ljubavi, iako posljednja dva slučaja možemo objasniti i ekonomskim razlozima. Što se sustava kažnjavanja tiče, izvori nam svjedoče da su sramotni izgoni iz grada bili dosuđivani nauštrb predviđenoj smrtnoj kazni i oduzimanju imovine, dok su neki preljubnici bili i u potpunosti pomilovani. Ovo je nesustavno kažnjavanje optuženika možda moguće objasniti činjenicom da isti dotada nisu bili sankcionirani.

5.3.4. Prostitucija

U sudskim je spisima zabilježeno svega nekoliko postupaka vezanih uz prostitutke – uz gore spomenute slučajeve iz 1453. i 1454. godine, ističu se tri (16.67%)⁴¹⁴ dodatna primjera (8 od 27 žena = 29.63%)

Godine 1461. u prostituiranju je nekoliko puta bila uhvaćena Dora *Kwhynachych*, udovica Martina Kranjeca,⁴¹⁵ koja nakon prvotnog kažnjavanja zabranom ulaska u grad biva pomilovana na molbu mnogih ljudi.⁴¹⁶ Međutim, ista je zbog bludničenja, zajedno sa šepavom Barbarom, Elizabetom Matejčić,⁴¹⁷ Jalžicom Tančec, Jelenom Mezonošić i Margaretom, udovicom Jurja Zvonara, bila ponovno uhićena 1465. godine – spomenute su tada, pod prijetnjom smrću, uistinu bile protjerane s gradskog teritorija.⁴¹⁸ Godine 1467. u prostituiranju

⁴¹⁴ Napomena: 3 slučaja prostitucije od ukupno 18 kaznenih djela protiv ćudoređa i morala = 16.67%.

⁴¹⁵ Vidi podatke na str. 37.

⁴¹⁶ MCZ VII., 208, 212; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 60.

⁴¹⁷ Vidi podatke na str. 58.

⁴¹⁸ MCZ VII., 270; Apostolova Maršavelski, „Iz pravne prošlosti Zagreba“, 52.

je bila uhvaćena i kradljivica Granda,⁴¹⁹ kojoj je za seksualne usluge plaćao svećenik Martin iz Ivanića – iako je tada bila kažnjena izgonom iz grada, pomilovana je već 1469. godine.⁴²⁰

Konačno, uz nekoliko navrata spomenutu prostitutku Anu, kojoj je bilo suđeno zbog krađe i paleža,⁴²¹ valja upozoriti i na prostitutku Jelku, koja se u zapisu iz 1462. godine također ne spominje zbog bavljenja prostitucijom, već zbog izjave da će se udati za zvonara Pavla, optuženoga za krađu, čime je isposlovala njegovo pomilovanje.⁴²²

Dakle, iako su se prostitucijom uglavnom bavile žene marginaliziranoga položaja, izvori nam svjedoče i o slučajevima prostituiranja pripadnica srednjega sloja društva, ne nužno neudatoga statusa. Bavljenje je ovom kriminalnom aktivnošću najčešće bilo uvjetovano postojećom ili novonastalom imovinskom situacijom, koja je prijestupnice prisiljavala na nemoralne pokušaje povećanja prihoda;⁴²³ uz nezanemarivu mogućnost postojanja graničnog poremećaja osobnosti, obilježenoga, između ostalog, i promiskuitetnim ponašanjem. Što se pak sustava kažnjavanja tiče, valja napomenuti da u Iločkom statutu nisu zabilježene nikakve odredbe usmjerene protiv samih prostitutki; stroge su sankcije bile predviđene isključivo za osobe koje su poticale ove kriminalne radnje. Međutim, sačuvani nam sudski zapisi svjedoče da je uobičajena kazna za bavljenje prostitucijom bila izgon iz grada; primjenjivana uglavnom u slučaju ponovljenih prijestupa.⁴²⁴ Naime, iako je prostitucija bila smatrana velikim zlom, gradske su je i crkvene vlasti ipak nastojale tolerirati kako bi smanjile broj napada na žene u gradu i njegovoj okolini.⁴²⁵ S druge strane, usporedimo li gradečke prostitutke s onima u Dubrovniku, koje se u sudskim spisima uglavnom javljaju samo kao svjedokinje zločina,⁴²⁶ dolazimo do zaključka da je kriminalna aktivnost ove vrste u dubrovačkoj komuni očito bila strože kontrolirana. Konačno, valja napomenuti da su značajniji progoni prostitutki u europskim zemljama započeli tek u 16. stoljeću.⁴²⁷

⁴¹⁹ Vidi podatke na str. 49.

⁴²⁰ MCZ VII., 325-326, 358; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 63.

⁴²¹ Vidi podatke na str. 48 i 52.

⁴²² MCZ VII., 224-225; Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 83-84.

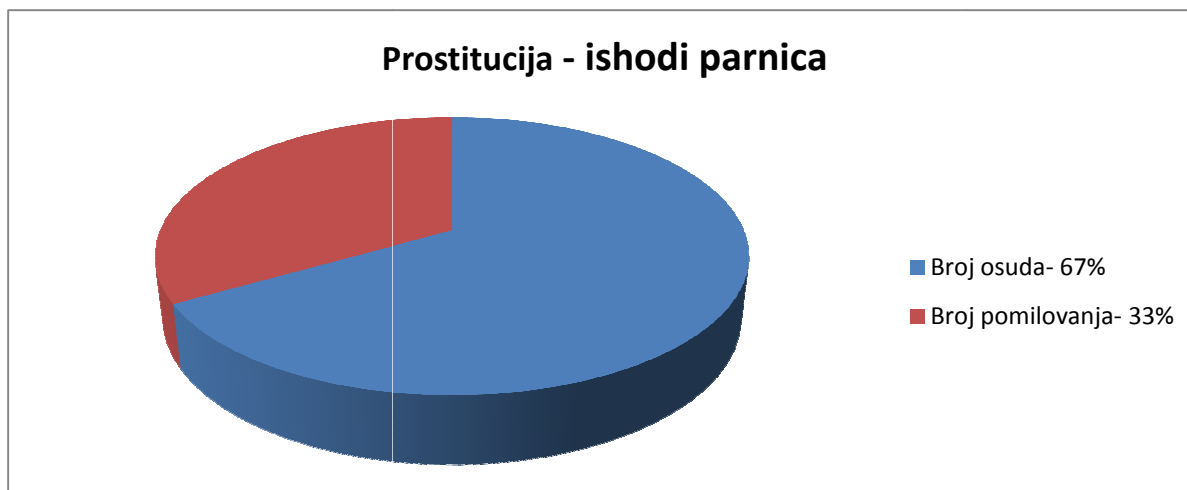
⁴²³ Dean, *Crime in Medieval Europe*, 86.

⁴²⁴ Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 58-61.

⁴²⁵ Hanawalt, *Medieval Crime*, 189; Ravančić, „Prilog poznavanju prostitucije u Dubrovniku“, 127; Dean, *Crime in Medieval Europe*, 88-89; Ravančić, „Prostitucija“, 99; Dean, *Crime and Justice*, 151-152; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 58.

⁴²⁶ Đivanović, „Ritam zločina“, 43-44.

⁴²⁷ Jones, *Gender and Petty Crime*, 132.

5.3.5. Svodništvo

Osim žena koje su se same prostituirale, u dvama (11.11%)⁴²⁸ se sudskim spisima spominju i dvije (7.41%)⁴²⁹ svodnice.

Uz Agatu, kojoj je zbog svodništva suđeno 1453. godine,⁴³⁰ u izvorima je zabilježena i svodnica Margareta. U ožujku 1454. godine biva otkriveno da je potonja, konkubina pokojnoga Jurja, službenika pokojnoga stupničkog kaštelana Ivana *Kostybola*, navela mnoge djevojke i djevice na prostituciju i konkubinat, zbog čega ju je sud kaznio izgonom iz grada, bez šibanja. Međutim, ista je samo dva mjeseca kasnije bila ponovno uhvaćena u podvođenju djevojaka crkvenim i svjetovnim ljudima, zbog čega je po drugi puta bila protjerana s gradskog područja.⁴³¹

Svodnice su, vidjeli smo, bile žene srednjega društvenog statusa, koje su počinjene krimene također mogle pravdati ekonomskim razlozima – pogoršanjem imovinskoga položaja i tako uvjetovane nužnosti pronalaženja dodatnog, a unosnog izvora zarade. Iako je Iločki statut za zločine ove vrste predviđao stroge kazne – pogubljenje spaljivanjem ili utapanjem – sačuvani nam izvori svjedoče da su i u ovome kontekstu postojala odstupanja u praksi.⁴³² Tako je sudačku odluku o pomilovanju prijestupnice iz prvoga slučaja možda moguće objasniti njezinim bračnim statusom.

⁴²⁸ Napomena: 2 slučaja svodništva od ukupno 18 kaznenih djela protiv čudoređa i morala = 11.11%.

⁴²⁹ Napomena: 2 optužene svodnice od ukupno 27 žena optuženih za činjenje kaznenih djela protiv čudoređa i morala = 7.41%.

⁴³⁰ Vidi podatke na str. 58.

⁴³¹ MCZ VII., 72; Klaić, *Zagreb*, 236; Karbić, „Nezakonita djeca i konkubine“, 86; Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 72; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 61.

⁴³² Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 58, 61.

5.4. Kazneno djelo čaranja (*maleficia, sortilegia*)

U sudskim se spisima spominju i žene optužene za vraćanje ili čaranja, koje su za navedena kaznena djela bile različito sankcionirane – od banalnih prijetnji u obliku stvarnog kažnjavanja u slučaju ponovljenih optužnica (tri slučaja – 37.50%), utamničenja (jedan slučaj – 12.50%) i izгона iz grada (jedan slučaj – 12.50%), do primjena istražnih tortura (dva slučaja – 25%) i samih pogubljenja osuđenih osoba (jedan slučaj – 12.50%).⁴³³ U promatranome je razdoblju zabilježeno osam (4.65%)⁴³⁴ slučajeva krimena ove vrste, u kojima je ulogu odigralo ukupno petnaest (6.15%)⁴³⁵ žena.

Početkom 1452. godine Agata, žena starog seljaka Andrije, morala se zakleti da nije vraćala Stjepanu *Zayku* i njegovoj ženi, nakon čega biva oslobođena svih optužaba.⁴³⁶ Zbog nedostatka je svjedoka oslobađajuću presudu sredinom godine dobila i Elizabeta, Kuzmina supruga, koja se morala zakleti da nije vraćala Nikoli *Chehku*.⁴³⁷ Godine 1475., pod optužbom činjenja magijskih djela, a sa svrhom dokazivanja vlastite nevinosti, morale su se zakleti i Jelka Miličinić, otprije poznata sudu Katarina zvana Beda,⁴³⁸ Agneza, supruga Pavla *Fwdricheycza*, i Doroteja, supruga Pavla *Cisthimestera*. Budući da od spomenutih žena jedino Jelka Miličinić nije položila dosuđenu zakletvu, sud ju je odlučio kazniti momentalnim izgonom iz grada ukoliko joj se dokaže bilo kakva buduća krivnja.⁴³⁹

Nasuprot tome, djevojke Margareta i Doroteja, optužene za proricanje sudbine od strane trgovca Pavla,⁴⁴⁰ bivaju puštene iz tamnice 1457. godine (nije poznat datum utamničenja!), pod prijetnjom strogoga kažnjavanja ukoliko ne budu apstinirale od vraćanja i drugih zlih usluga.⁴⁴¹

Godine 1475. torturi biva podvrgnuta Margareta, kod koje su bile pronađene različite čarolije i napitci, dječje glave i zlo korijenje – priznavši optužbe, ista je, pod prijetnjom smrću, bila išibana iz grada.⁴⁴² Zbog vještičarenja je iste godine bila mučena i Jelena Rogačić – nakon što je priznala da je čarala u korist žene svoga rođaka Luke (kupala ju je na zdencu u zlom korijenju kako bi je muž prestao zlostavljati), biva optužena da je „u više navrata

⁴³³ MCZ VII., xx.; Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 54-55.

⁴³⁴ Napomena: 8 slučajeva kaznenih djela čaranja od ukupno 172 obrađene kaznene parnice = 4.65%.

⁴³⁵ Napomena: 15 optuženih žena za kazneno djelo čaranja od ukupno 244 okrivljenice = 6.15%.

⁴³⁶ MCZ VII., 28-30.

⁴³⁷ MCZ VII., 41, 43.

⁴³⁸ Vidi podatke na str. 39.

⁴³⁹ MCZ VII., 446, 448.

⁴⁴⁰ Vidi podatke na str. 32.

⁴⁴¹ MCZ VII., 116.

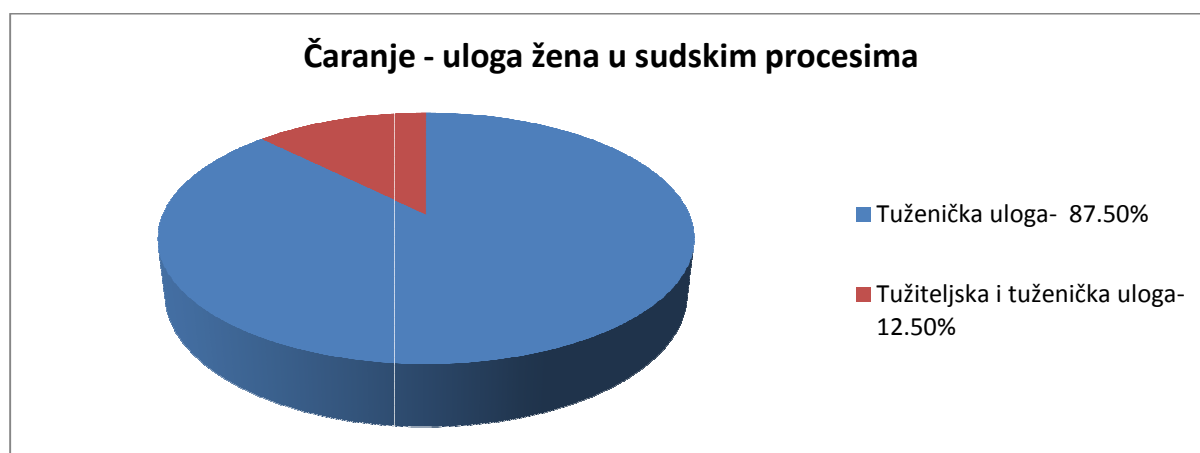
⁴⁴² MCZ VII., 443; Bayer, *Ugovor s đavlom*, 519.

primala neke štićenike u svoju kuću, gdje su neki od njih bili ubijeni“.⁴⁴³ Za potonji je zločin trebala biti kažnjena smrtnom kaznom, no budući da je umrla u zatvoru, bila je pokopana na *Zredišću*, mjestu gdje se zakapaju vještice.⁴⁴⁴

Potkraj iste je godine u činu čaranja bila uhvaćena i Elizabeta *Wolawchicz*, žena gričkoga glasnika, koja je, priznavši pokušaj ubojstva vlastitoga muža trovanjem, bila osuđena na smrt spaljivanjem. Okrivljenica, međutim, u konačnici biva kažnjena samo protjerivanjem s gradskog teritorija, pod prijetnjom rečene kazne ukoliko se ikada vrati.⁴⁴⁵

S druge strane, na istome su ročištu, zbog dokazanog vještičarenja na brdu Griču, na lomaču uistinu bile osuđene Doroteja, majka spomenute Elizabete, Jelena *longa* i Margareta Mitkolenić.⁴⁴⁶

Prema tome, u ulozi su se optuženika za kazneno djelo čaranja našle isključivo ženske osobe, izgleda pripadnice nižega sloja društva. Motive ovih uglavnom individualno počinjenih krimena moguće je interpretirati na različite načine – ovisno o ekonomskome položaju tuženica, s obzirom da je bavljenje ovim uslugama znatno pridonosilo povećanju njihovih prihoda; empatijom i moralnim uvjerenjima; odnosnim vezama sa žrtvama (ljubavna magija, zlostavljanje) i slično. Sustav kažnjavanja ovih okrivljenica također se razlikovao od slučaja do slučaja, s time da je smrtna kazna uvijek podrazumijevala lomaču. Navedena je praksa sankcioniranja bila uobičajena i u dalmatinskim komunalnim društvima,⁴⁴⁷ ali i inim europskim državama.⁴⁴⁸

⁴⁴³ MCZ VII., 443; Bayer, *Ugovor s đavlom*, 519-520.

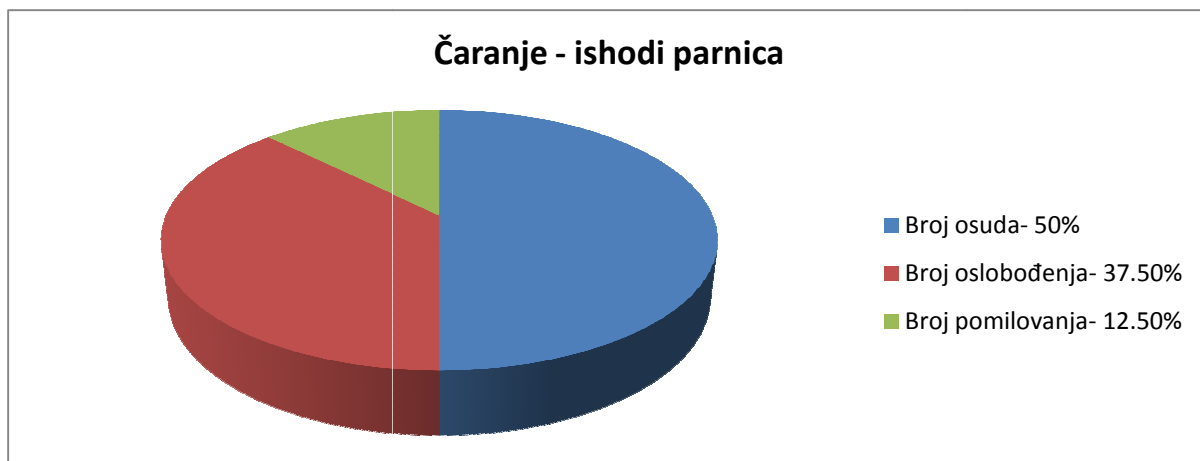
⁴⁴⁴ MCZ VII., xx. Moguće je pretpostaviti da se navedeni lokalitet nalazio na području današnjega Novog Zagreba.

⁴⁴⁵ MCZ VII., 446.

⁴⁴⁶ MCZ VII., 446.

⁴⁴⁷ Braica, „Tretman žene“, 13, 15, 20.

⁴⁴⁸ Roberts, *Violence against Women*, 218-223.

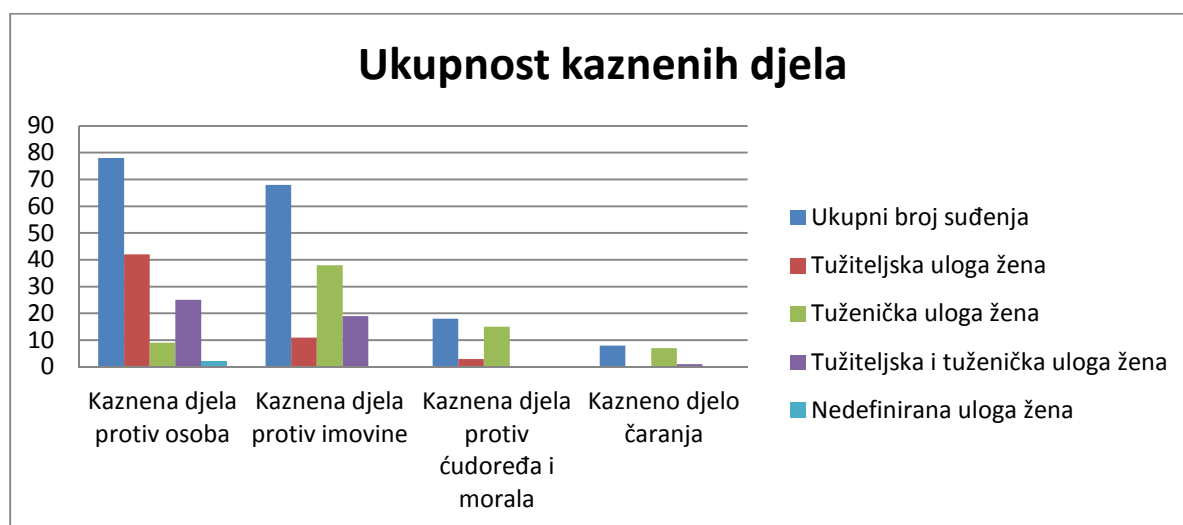
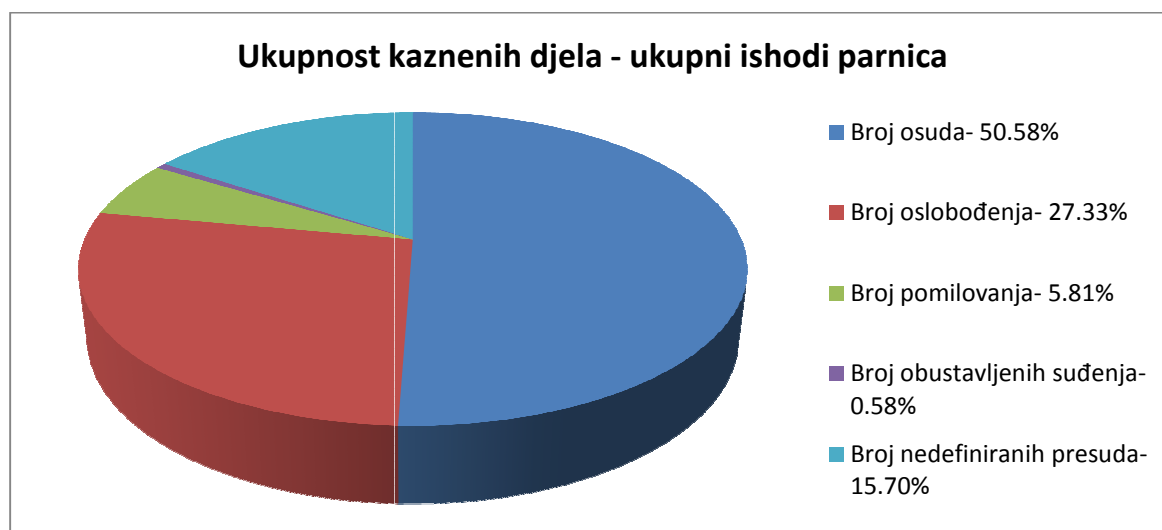
Prema tome, u razdoblju od 1450. do 1480. godine, 244 pripadnice drugoga spola spominju se u ukupno 172 kaznene parnice; od čega 56 puta (32.56%) u tužiteljskoj, 69 puta (40.12%) u tuženičkoj, 45 puta (26.16%) u objema spomenutim ulogama i dva puta (1.16%) s nedefiniranim položajima u procesima.⁴⁴⁹

Osudama je rezultiralo 87 (50.58%) suđenja, njih 47 (27.33%) okončano je oslobođenjem tuženih stranaka, dok za 27 (15.70%) slučajeva ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima parnica. Uz to, deset (5.81%) postupaka u konačnici je

⁴⁴⁹ Napomena: u izračune nisu uključena kaznena djela drugih materijalnih oštećenja!

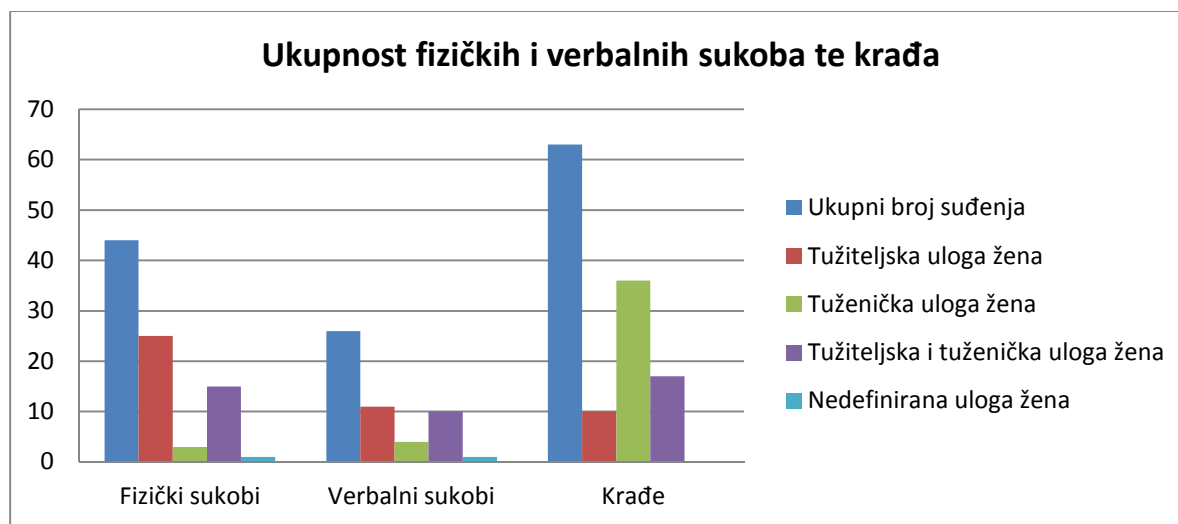
rezultiralo pomilovanjem, a jedno (0.58%) je suđenje bilo i obustavljeno zbog nedostatka dokaza.⁴⁵⁰

Žene su kao akteri dominirale u ekonomskim zločinima, manje u nasilnima; što je u principu bilo i za očekivati. Najčešće su bile žrtvama kaznenih djela protiv osoba – fizičkih i verbalnih obračuna, ubojstava – dok su se u ulozi optuženica najviše javljale zbog vršenja kaznenih djela protiv imovine, ponajprije krađa. Uz to, zanimljivo je primijetiti da je isključivo ženama bilo suđeno za krimene čaranja, čime su djelomično potvrđeni određeni stereotipi o pripadnicama drugoga spola. Ipak, realno je za pretpostaviti da je stvarnost bila

⁴⁵⁰ Napomena: u izračune nisu uključena kaznena djela drugih materijalnih oštećenja!

drugačija. Što se pak istospolnih zločina tiče, izvori nam svjedoče da su se žene – uspoređujući ukupnu vrijednost njihove zastupljenosti u pojedinim kategorijama zločina – najviše sukobljavale materijalno (u smislu međusobnoga potkradanja), potom fizički, a tek onda verbalno. Predrasude o većem učešću žena u usmenim deliktima ostaju pritom nepotvrđenima.

Konačno, iako svakoj od navedenih (pot)kategorija kaznenih djela valja pristupati odvojeno, neupitno je da su određene sličnosti između istih postojale. Radilo se većinom o samostalno počinjenim krimenima, čiji akteri nisu nužno bile osobe s dna društvene ljestvice, poput, primjerice, dubrovačkih sluškinja.⁴⁵¹ Naime, gradečki nam sudski zapisi svjedoče da su se u objema ulogama procesa javljale žene iz svih društvenih slojeva i s različitim položajima u istima, tako da one „bez muške zaštite“ (udovice, služavke i slično) u principu nisu bile ugroženije od ostalih pripadnica drugoga spola. Ovu je pojavnost možda moguće objasniti manje hijerarhiziranim gradečkim društvom u odnosu na ono dubrovačko. Nadalje, motivi su ovih zločina uglavnom bili ekonomske naravi, potaknuti postojećom ili novonastalom imovinskom situacijom; a zabilježeni su i zločini iz mržnje i strasti. Što se pak sustava kažnjavanja tiče, isti je ovisio o težini počinjenih kaznenih djela, bez obzira na spol te društveni i imovinski položaj stranaka. Kazne su se primjenjivale međusobno (ne)ovisno i na različite načine – prevladavale su one novčanoga tipa, a nerijetko su bili dosuđivani i (sramotni) izgoni iz grada, tjelesne kazne pa i sama pogubljenja – a do zaoštavanja je istih posebice dolazilo u slučajevima recidivista. Iako su slučajevi pomilovanja u promatranome

⁴⁵¹ Đivanović, „Ritam zločina“, 42, 46.

periodu bili vrlo rijetkima, valja napomenuti da su iskazivanja milosti ove vrste općenito bila dijelom uobičajene prakse gradečkoga suda.⁴⁵²

⁴⁵² Karbić, „Žene s druge strane zakona“, 60-61.

6. Dinamika zločina

6.1. Prvo razdoblje (1450. – 1460. godine)⁴⁵³

Godine 1450. zabilježena su svega tri sudska postupka u kojima su sudjelovale pripadnice drugoga spola; od čega se u dvama iste javljaju u ulozi žrtava (ubojstvo, navodna krađa),⁴⁵⁴ dok se u jednome žena spominje kao počiniteljica zločina (navodna krađa).⁴⁵⁵ Od navedenih je samo jedno suđenje rezultiralo osudom (slučaj ubojstva), dok su se u dvama preostalima tuženici morali zakleti da su nedužni.

Godinu se dana kasnije, 1451., sedam žena spominje u trima sudskim zapisima, i to u objema ulogama procesa (svađa, navodna prijevarena, navodna krađa).⁴⁵⁶ Samo je slučaj svađe rezultirao osudom, dok je u dvama preostalima bilo dosuđeno polaganje prisege.

Godine 1452., u ukupno šest sudskih spisa, spominje se sedam ženskih osoba; od čega jednom u ulozi žrtve zločina (prijevarena),⁴⁵⁷ četiri puta u ulozi počiniteljica krimena (tri krađe, navodno vraćanje)⁴⁵⁸ i jednom u objema ulogama procesa (navodno vraćanje).⁴⁵⁹ Tri su navedene parnice rezultirale osudama (slučajevi triju krađa), u dvjema su se žene morale zakleti da su nepravedno optužene (slučajevi vraćanja), dok za slučaj prijevare ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjem ishodu suđenja.

U ukupno dvanaest zabilježenih parnica iz 1453. godine spominje se dvadeset žena; od čega se iste dva puta javljaju kao tužiteljice (dva slučaja fizičkog zlostavljanja),⁴⁶⁰ šest puta kao tuženice (krađa, nagovor na krađu, navodna krađa, grupna krađa, preljub, svodništvo)⁴⁶¹ i četiri puta u objema ulogama procesa (fizički obračun, navodna prijevarena, dvije navodne krađe).⁴⁶² Četiri su navedena slučaja rezultirala osudama (slučajevi fizičkog obračuna, krađe, nagovora na krađu, grupne krađe), u četirima je bilo dosuđeno polaganje prisege (tri slučaja navodnih krađa, slučaj navodne prijevare), u dvama su optuženice u konačnici bile

⁴⁵³ Napomena: u izračune nisu uključena kaznena djela drugih materijalnih oštećenja!

⁴⁵⁴ Vidi podatke na str. 41 i 45.

⁴⁵⁵ Vidi podatke na str. 45.

⁴⁵⁶ Vidi podatke na str. 31, 44, 45.

⁴⁵⁷ Vidi podatke na str. 44.

⁴⁵⁸ Vidi podatke na str. 45, 45-46, 62.

⁴⁵⁹ Vidi podatke na str. 62.

⁴⁶⁰ Vidi podatke na str. 36.

⁴⁶¹ Vidi podatke na str. 46 i 58.

⁴⁶² Vidi podatke na str. 36, 44, 46.

pomilovane (slučajevi preljuba i svodništva), dok za dvije preostale parnice (dva slučaja fizičkog zlostavljanja) ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima istih.

Godinu dana kasnije, 1454., 21 ženska osoba javlja se u trinaest sudskih zapisa – četiri puta u ulozi žrtava (dva slučaja vrijeđanja, premlaćivanje, navodna krađa),⁴⁶³ u njih osam u ulozi počiniteljica zlodjela (kleveta, tri navodne krađe, grupna krađa, krađa, grupna prostitucija i preljub, svodništvo)⁴⁶⁴ i u jednome u objema ulogama procesa (krađa).⁴⁶⁵ Osam je slučajeva rezultiralo osudama (dva slučaja vrijeđanja, slučaj premlaćivanja, grupne prostitucije i preljuba, svodništva, triju krađa), u četirima je bilo dosuđeno polaganje zakletve, dok je ženi optuženoj za zločin klevete bilo dodijeljeno pomilovanje.

Godine 1455., žene se spominju u samo dva zapisa; od čega oba puta kao počiniteljice krimena (moguća prijevara, krađa).⁴⁶⁶ Slučaj krađe rezultirao je osudom, dok za slučaj prijevare ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjem ishodu suđenja.

Godinu dana kasnije, 1456., tri se pripadnice drugoga spola također spominju u svega dva zapisa; u jednome u ulozi žrtve (premlaćivanje),⁴⁶⁷ a u drugome u objema ulogama postupka (navodna krađa).⁴⁶⁸ Prvi je slučaj rezultirao osudom, a drugi polaganjem prisege.

U ukupno jedanaest parnica iz 1457. godine spominje se osamnaest žena – tri puta u ulozi žrtava (uvreda, kleveta, navodna krađa),⁴⁶⁹ četiri puta u ulozi okrivljenica (ranjavanje, grupno sudioništvo u krađi, krađa, proricanje sudbine)⁴⁷⁰ i četiri puta u objema ulogama procesa (prijetnja, krađa, dvije navodne krađe).⁴⁷¹ Pet je navedenih postupaka rezultiralo osudama (slučajevi uvrede, klevete, prijetnje, grupnog sudioništva u krađi, krađe), u trima su stranke morale prisegnuti da su nedužne (slučajevi krađa), slučaj proricanja sudbine rezultirao je pomilovanjem, dok za dvije preostale parnice (slučajevi ranjavanja i krađe) ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima suđenja.

Godinu dana kasnije, 1458., osam se ženskih osoba spominje u ukupno šest sudskih zapisa; od čega dva puta u ulozi žrtava (ranjavanje, krađa),⁴⁷² tri puta u ulozi optuženica (krađa, dva slučaja preljuba)⁴⁷³ i jednom u objema ulogama procesa (kleveta).⁴⁷⁴ Slučaj

⁴⁶³ Vidi podatke na str. 32, 36, 46.

⁴⁶⁴ Vidi podatke na str. 32, 47, 58, 61.

⁴⁶⁵ Vidi podatke na str. 47.

⁴⁶⁶ Vidi podatke na str. 44 i 47.

⁴⁶⁷ Vidi podatke na str. 36.

⁴⁶⁸ Vidi podatke na str. 47.

⁴⁶⁹ Vidi podatke na str. 32 i 47.

⁴⁷⁰ Vidi podatke na str. 36, 47-48, 48, 62.

⁴⁷¹ Vidi podatke na str. 32, 47, 48.

⁴⁷² Vidi podatke na str. 36 i 48.

⁴⁷³ Vidi podatke na str. 48 i 57.

⁴⁷⁴ Vidi podatke na str. 32.

klevete rezultirao je polaganjem prisege, jedan slučaj preljuba okončan je pomilovanjem, dok za četiri preostala postupka (slučajevi premlaćivanja, dviju krađa, preljuba) ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima suđenja.

Godine 1459. žene se spominju u ukupno osam zapisa; od čega u četirima kao počiniteljice kaznenih djela (kleveta, navodno premlaćivanje, dvije navodne krađe)⁴⁷⁵ i u isto toliko parnica kao žrtve kojekakvih zločina (ranjavanje, premlaćivanje, navodno premlaćivanje, obeščašćenje).⁴⁷⁶ Četiri su navedena postupka rezultirala osudama (slučajevi klevete, ranjavanja, premlaćivanja, obeščašćenja), dok je u preostalima bilo dosuđeno polaganje zakletve.

Godinu dana kasnije, 1460., u sedam se sudskih zapisa spominje devet žena; od čega se iste pet puta javljaju kao okrivljenice (dvije navodne krađe, palež, dva slučaja preljuba)⁴⁷⁷ i dva puta u objema ulogama procesa (navodna krađa, krađa).⁴⁷⁸ Osudama su rezultirala tri suđenja (slučajevi paleža, krađe, preljuba), dok je u trima bilo dosuđeno polaganje prisege. Nasuprot tome, konačna presuda u jednome slučaju preljuba ostaje nepoznatom.

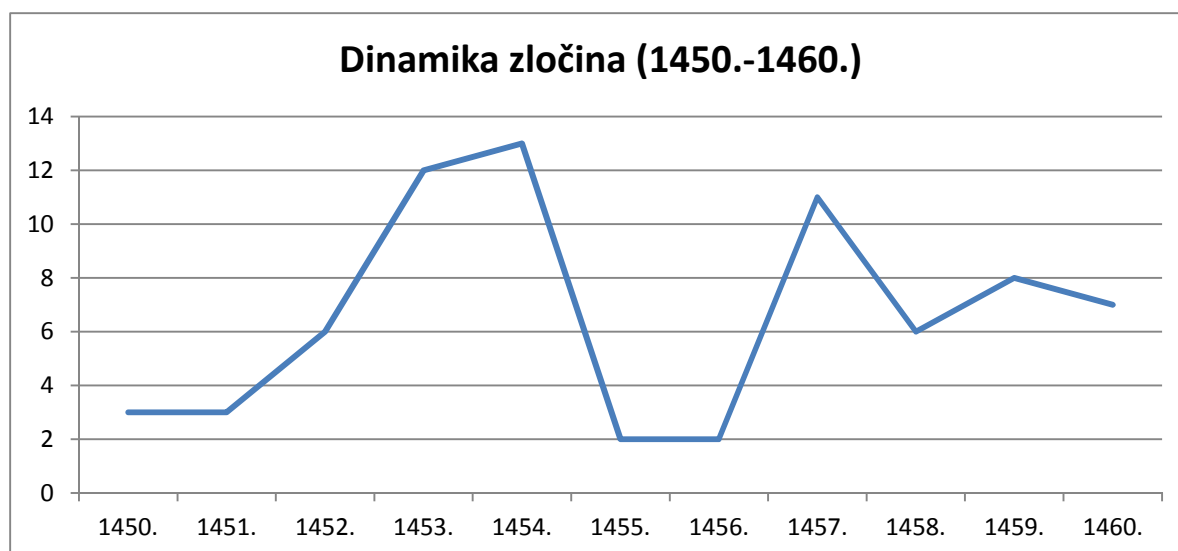
Prema tome, u razdoblju od 1450. do 1460. godine održano je ukupno 73 (42.44%) suđenja u kojima se čak 106 pripadnica drugoga spola javlja u objema ulogama procesa. Najviše je kaznenih djela bilo počinjeno protiv imovine (54.79%), pa protiv osoba (28.77%), zatim protiv ćudoređa i morala (12.33%) i, konačno, čaranja (4.12%). Osudama je rezultirao svega 31 (42.47%) navedeni postupak, njih 26 (35.65%) oslobođenjem, pet (6.85%) ih je okončano pomilovanjem, dok za jedanaest (15.07%) parnica ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima istih. O tendenciji je rasta ovih krimena moguće govoriti samo za razdoblje do 1454. godine, kada je ujedno zabilježen i najveći broj suđenja – ukupno trinaest. Nasuprot tome, izvori nam sugeriraju da je sljedećih godina broj počinjenih kaznenih djela uglavnom opadao.

⁴⁷⁵ Vidi podatke na str. 32, 36, 48.

⁴⁷⁶ Vidi podatke na str. 36 i 56.

⁴⁷⁷ Vidi podatke na str. 48, 52, 57.

⁴⁷⁸ Vidi podatke na str. 48.

6.2. Drugo razdoblje (1461. – 1470. godine)⁴⁷⁹

Godine 1461. u šest se sudskih zapisa spominje osam ženskih osoba; od čega tri puta u ulozi žrtava (ranjavanje, premlaćivanje, navodno obeščašćenje),⁴⁸⁰ dva puta u ulozi optuženica (krađa, prostitucija)⁴⁸¹ i jednom u objema ulogama postupka (premlaćivanje).⁴⁸² Od spomenutih su slučajeva dva rezultirala osudama (slučajevi krađe i navodnog obeščašćenja – u konačnici osuđene tužiteljice zbog (navodno) lažnih optužaba!), slučaj prostitucije rezultirao je pomilovanjem, dok za preostale tri parnice (slučaj ranjavanja i dva slučaja premlaćivanja) ne posjedujemo dovoljno informacija o krajnjim ishodima suđenja.

Nasuprot tome, pripadnice se drugoga spola 1462. godine spominju u svega tri sudska zapisa – u ulozi okrivljenice (sudioništvo u krađi),⁴⁸³ u ulozi žrtve (premlaćivanje)⁴⁸⁴ i u objema ulogama procesa (premlaćivanje).⁴⁸⁵ Posljednja su dva suđenja rezultirala osudama, dok je slučaj sudioništva u krađi u konačnici rezultirao pomilovanjem.

Sljedeće se godine, 1463., šest žena spominje u četiri sudska procesa – jednom u ulozi tužiteljice (premlaćivanje),⁴⁸⁶ jednom u ulozi tuženice (navodno sudioništvo u krađi)⁴⁸⁷ i dva

⁴⁷⁹ Napomena: u izračune nisu uključena kaznena djela drugih materijalnih oštećenja!

⁴⁸⁰ Vidi podatke na str. 36, 37, 56.

⁴⁸¹ Vidi podatke na str. 48 i 59.

⁴⁸² Vidi podatke na str. 36-37.

⁴⁸³ Vidi podatke na str. 48-49.

⁴⁸⁴ Vidi podatke na str. 37.

⁴⁸⁵ Vidi podatke na str. 37.

⁴⁸⁶ Vidi podatke na str. 37.

⁴⁸⁷ Vidi podatke na str. 49.

puta u objema ulogama procesa (dva slučaja premlaćivanja).⁴⁸⁸ Samo slučaj navodnoga sudioništva u krađi nije rezultirao osudom.

Godine 1464. osam se pripadnica drugoga spola spominje u pet sudskih zapisa – dva puta u ulozi žrtava (dvije krađe)⁴⁸⁹ i tri puta u objema ulogama postupka (dva slučaja premlaćivanja, slučaj krađe).⁴⁹⁰ Četiri su suđenja rezultirala osudama, dok za jedan slučaj krađe ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjem ishodu istog.

Godinu dana kasnije, 1465., u ukupno se pet parnica šest ženskih osoba spominju kao počiniteljice krimena (grupna prostitucija),⁴⁹¹ a njih četiri kao žrtve kojekakvih zločina (vrijeđanje, dva slučaja premlaćivanja, navodno ubojstvo).⁴⁹² Dva su navedena procesa rezultirala osudama (slučajevi grupne prostitucije i premlaćivanja), u dvama je bilo dosuđeno polaganje prisega, dok za drugi slučaj premlaćivanja ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjem ishodu suđenja.

Godine 1466. pripadnice se drugoga spola, od ukupno devet sudskih procesa, u četirima javljaju u ulozi žrtava (omalovažavanje, vrijeđanje, premlaćivanje, krađa),⁴⁹³ a u njih pet u ulozi okrivljenica (čedomorstvo, navodna krađa, izvanbračna trudnoća, nezakonito rođeno dijete, preljub).⁴⁹⁴ Osudama su rezultirala dva postupka (slučajevi premlaćivanja i čedomorstva), u jednome je bilo dosuđeno polaganje zakletve (navodna krađa), a dvije su parnice rezultirale pomilovanjem (slučajevi izvanbračne trudnoće i nezakonito rođenog djeteta). Uz to, jedno je suđenje (slučaj omalovažavanja) bilo obustavljeno zbog nedostatka dokaza, dok za tri preostala postupka (slučajevi vrijeđanja, krađe, preljuba) ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima istih.

Iduće se godine, 1467., žene spominju u četiri zapisa – dva puta u ulozi optuženica (krađa, prostitucija),⁴⁹⁵ u ulozi žrtve (navodno ubojstvo)⁴⁹⁶ i u objema ulogama procesa (premlaćivanje).⁴⁹⁷ Osudom nije rezultirao slučaj ubojstva žene, dok za slučaj premlaćivanja ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjem ishodu suđenja.

Godine 1468. pripadnice se drugoga spola ponovno javljaju u četiri zapisa – dva puta u ulozi tuženica (abortus, preljub),⁴⁹⁸ jednom u ulozi tužiteljice (navodno obeščaćenje)⁴⁹⁹ i

⁴⁸⁸ Vidi podatke na str. 37.

⁴⁸⁹ Vidi podatke na str. 49.

⁴⁹⁰ Vidi podatke na str. 37 i 49.

⁴⁹¹ Vidi podatke na str. 59.

⁴⁹² Vidi podatke na str. 33, 37, 37-38, 41.

⁴⁹³ Vidi podatke na str. 33, 34, 38, 49.

⁴⁹⁴ Vidi podatke na str. 42, 49, 55, 58.

⁴⁹⁵ Vidi podatke na str. 49 i 59-60.

⁴⁹⁶ Vidi podatke na str. 41.

⁴⁹⁷ Vidi podatke na str. 38.

⁴⁹⁸ Vidi podatke na str. 43 i 58.

jednom u objema ulogama procesa (navodni fizički sukob).⁵⁰⁰ Osudama su rezultirala tri postupka (slučajevi abortusa, preljuba, navodnog obeščašćenja – u konačnici osuđena tužiteljica zbog (navodno) lažnih optužbi!), dok je u slučaju navodnoga fizičkog sukoba bilo dosuđeno polaganje prisege.

Godinu dana kasnije, 1469., dvanaest se ženskih osoba spominje u devet sudskih zapisa; od čega tri puta u ulozi žrtava (vrijeđanje, ubojstvo, krađa),⁵⁰¹ dva puta u ulozi okrivljenica (dvije krađe),⁵⁰² tri puta u objema ulogama procesa (navodna prijetnja, vrijeđanje, ranjavanje)⁵⁰³ i jednom u pomalo nejasnoj parnici, s nedefiniranom ulogom u istoj (vrijeđanje).⁵⁰⁴ Osudom nije rezultiralo samo jedno suđenje (slučaj navodne prijetnje), dok za još jedan slučaj (vrijeđanje) ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjem ishodu postupka.

Godine 1470. sedam se žena spominje u pet sudskih spisa; od čega dva puta u ulozi tužiteljica (vrijeđanje, premlaćivanje),⁵⁰⁵ jednom u ulozi tuženica (krađa)⁵⁰⁶ i dva puta u objema ulogama procesa (fizički obračun, navodna krađa).⁵⁰⁷ Samo jedno suđenje nije rezultiralo osudom (slučaj navodne krađe).

Prema tome, u razdoblju od 1461. do 1470. godine održano je ukupno 54 (31.40%) suđenja u kojima se 74 ženske osobe javljaju u objema ulogama procesa. Za razliku od prethodno analiziranog perioda, ovoga je puta najviše kaznenih djela bilo počinjeno protiv osoba (57.41%), tek onda protiv imovine (25.93%) i, konačno, protiv ćudoređa i morala (16.67%). Osim toga, valja naglasiti da u promatranome razdoblju nije zabilježeno nijedno suđenje vođeno zbog krimena čaranja. Osudama je rezultirala ukupno 31 (57.41%) navedena parnica, njih osam (14.81%) je okončano oslobodjenjem, a četiri (7.41%) pomilovanjem. Uz to, za deset (18.52%) postupaka ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima istih, a jedno (1.85%) je suđenje bilo i obustavljeno zbog nedostatka dokaza. Tendencija neznatnoga rasta ovih zločina primjetna je samo za razdoblje od 1462. do 1466. godine, nakon čega broj počinjenih kaznenih djela počinje varirati. Najveći je broj suđenja zabilježen 1466. i 1469. godine – svake godine po devet.

⁴⁹⁹ Vidi podatke na str. 56.

⁵⁰⁰ Vidi podatke na str. 38.

⁵⁰¹ Vidi podatke na str. 34, 41, 49.

⁵⁰² Vidi podatke na str. 49 i 49-50.

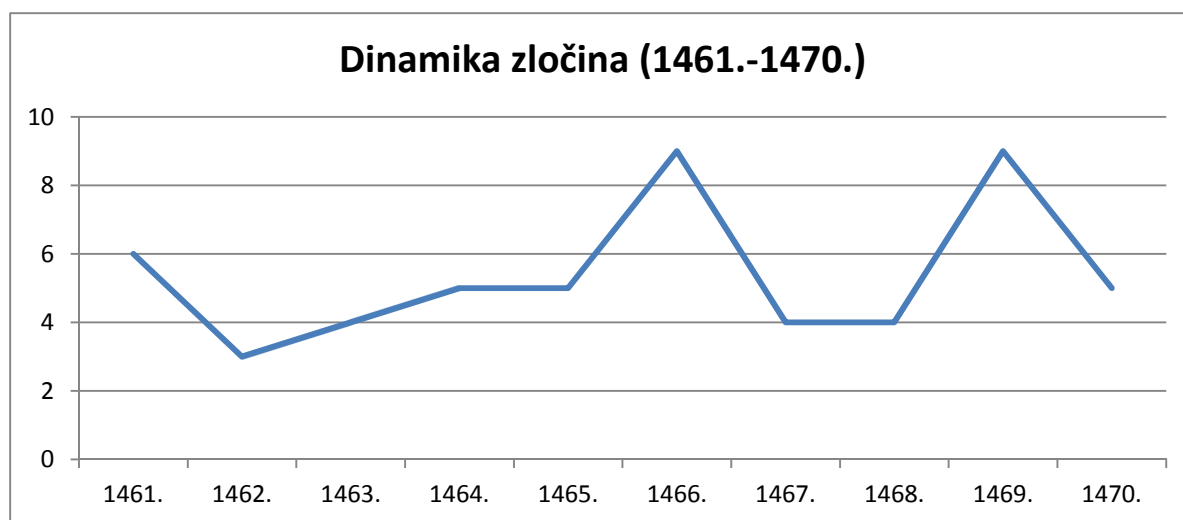
⁵⁰³ Vidi podatke na str. 33 i 38.

⁵⁰⁴ Vidi podatke na str. 33.

⁵⁰⁵ Vidi podatke na str. 34 i 38.

⁵⁰⁶ Vidi podatke na str. 50.

⁵⁰⁷ Vidi podatke na str. 38 i 50.

6.3. Treće razdoblje (1471. – 1480. godine)⁵⁰⁸

Godinu dana kasnije, 1471., vođena su svega tri kaznena postupka u kojima su akteri bile pripadnice drugoga spola – u jednome u ulozi okrivljenice (prijetnja),⁵⁰⁹ a u dvama u ulozi žrtava (kleveta, premlaćivanje).⁵¹⁰ Svi su navedeni slučajevi rezultirali osudama.

U četrnaest se sudskih zapisa spominje devetnaest žena 1472. godine; od čega šest puta u ulozi žrtava (navodna kleveta, četiri slučaja premlaćivanja, slučaj krađe),⁵¹¹ dva puta u ulozi okrivljenica (navodna prijetnja, ranjavanje),⁵¹² pet puta u objema ulogama procesa (kleveta, dvije navodne klevete, premlaćivanje, krađa),⁵¹³ i jednom u pomalo nejasnoj parnici, s nedefiniranom ulogom u istoj (fizički obračun).⁵¹⁴ Osudama je rezultiralo pet postupaka (slučajevi klevete, četiri slučaja premlaćivanja), u isto toliko procesa bilo je dosuđeno polaganje prisege (navodna prijetnja, tri navodne klevete, navodna krađa), jedan je slučaj (ranjavanje) rezultirao pomilovanjem, dok za tri slučaja (premlaćivanje, krađa, fizički obračun) ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima suđenja.

Godine 1473. pet se žena spominje u tri sudska zapisa; od čega jednom u ulozi žrtve (krađa)⁵¹⁵ i dva puta u objema ulogama procesa (vrijeđanje, premlaćivanje).⁵¹⁶ Svaka je od navedenih parnica rezultirala osudama.

⁵⁰⁸ Napomena: u izračune nisu uključena kaznena djela drugih materijalnih oštećenja!

⁵⁰⁹ Vidi podatke na str. 33.

⁵¹⁰ Vidi podatke na str. 33 i 38.

⁵¹¹ Vidi podatke na str. 33, 38, 38-39, 39, 50.

⁵¹² Vidi podatke na str. 33 i 38.

⁵¹³ Vidi podatke na str. 33, 34, 39, 50.

⁵¹⁴ Vidi podatke na str. 39.

⁵¹⁵ Vidi podatke na str. 50.

⁵¹⁶ Vidi podatke na str. 33 i 39.

Godinu dana kasnije, 1474., zabilježen je samo jedan kazneni postupak u kojemu je ženska osoba odigrala tužiteljsku ulogu (navodni napad).⁵¹⁷ Isti nije rezultirao osudom.

Godine 1475. dvanaest se žena spominje u sedam sudskih zapisa; od čega šest puta u ulozi počiniteljica (krađa, tri slučaja individualnog vještičarenja, dva slučaja grupnog vještičarenja)⁵¹⁸ i jednom u ulozi žrtve zločina (navodno ubojstvo).⁵¹⁹ Osudama nisu rezultirali slučajevi ubojstva i jednoga grupnog vještičarenja.

Godinu dana kasnije, 1476., vođena su svega dva kaznena postupka u kojima su akteri bile pripadnice drugoga spola – u jednome u tužiteljskoj ulozi (premlaćivanje),⁵²⁰ u drugome u tuženičkoj ulozi (navodna krađa).⁵²¹ Potonji slučaj nije rezultirao osudom.

Godine 1477. žene se spominju u trima sudskim zapisima – u ulozi žrtve (navodno ubojstvo),⁵²² u ulozi okrivljenice (krađa)⁵²³ i u objema ulogama procesa (vrijeđanje).⁵²⁴ Slučaj krađe rezultirao je osudom, suđenje za navodno ubojstvo biva okončano polaganjem prisege optuženog, dok presuda u slučaju vrijeđanja ostaje nepoznatom.

Godinu dana kasnije, 1478., deset se pripadnica drugoga spola javlja u sedam sudskih zapisa; od čega dva puta u ulozi žrtava (premlaćivanje, krađa),⁵²⁵ dva puta u ulozi okrivljenica (nenamjerna krađa, krađa),⁵²⁶ i tri puta u objema ulogama postupka (navodni napad, premlaćivanje, navodna krađa).⁵²⁷ Samo dva suđenja nisu rezultirala osudama (slučajevi navodnog napada i navodne krađe).

Godine 1479. zabilježena su četiri slučaja krađe u kojima su akteri bile žene, njih ukupno sedam – jednom u tuženičkoj ulozi⁵²⁸ i tri puta u objema ulogama procesa.⁵²⁹ Dvije su parnice rezultirale osudama, dok za isto toliko slučajeva ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima suđenja.

Godine 1480. zabilježen je samo jedan kazneni postupak u kojemu je ženska osoba odigrala tuženičku ulogu (navodna krađa).⁵³⁰ Isti nije rezultirao osudom.

⁵¹⁷ Vidi podatke na str. 39.

⁵¹⁸ Vidi podatke na str. 50, 62, 62-63, 63.

⁵¹⁹ Vidi podatke na str. 41-42.

⁵²⁰ Vidi podatke na str. 39.

⁵²¹ Vidi podatke na str. 50.

⁵²² Vidi podatke na str. 42.

⁵²³ Vidi podatke na str. 50.

⁵²⁴ Vidi podatke na str. 34.

⁵²⁵ Vidi podatke na str. 39 i 51.

⁵²⁶ Vidi podatke na str. 50 i 50-51.

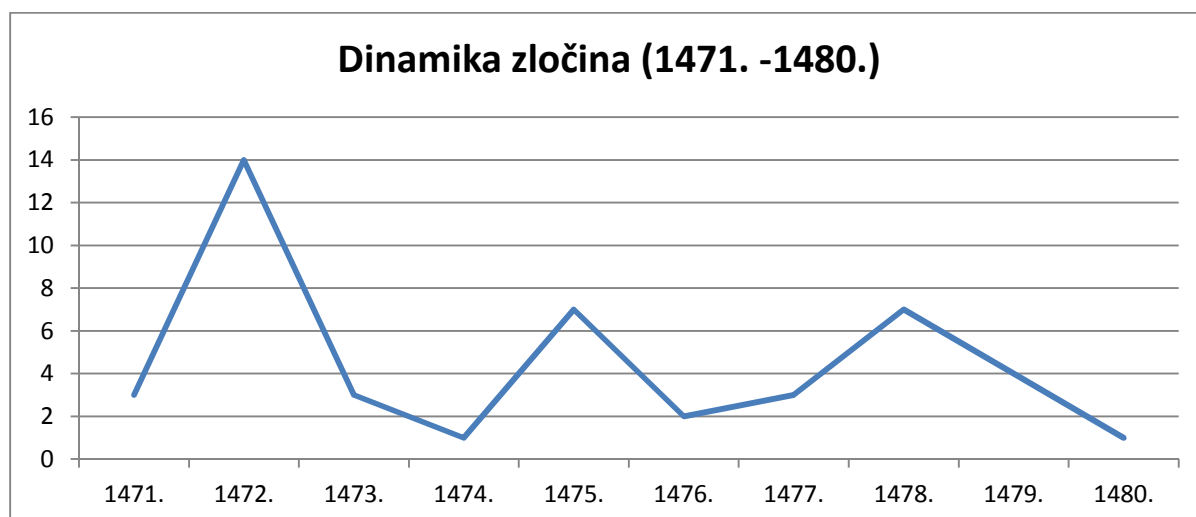
⁵²⁷ Vidi podatke na str. 39 i 50.

⁵²⁸ Vidi podatke na str. 51.

⁵²⁹ Vidi podatke na str. 51.

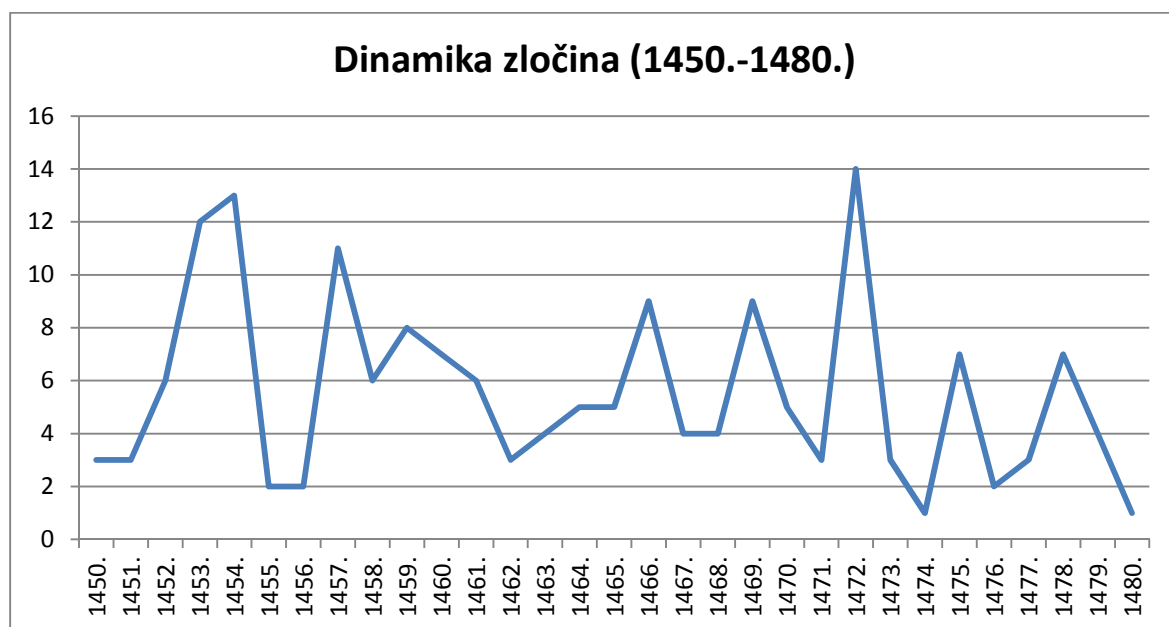
⁵³⁰ Vidi podatke na str. 51.

Prema tome, u razdoblju od 1471. do 1480. godine održano je ukupno 45 (26.16%) suđenja u kojima se 64 žene javljaju u objema ulogama procesa. I u ovome je periodu najviše kaznenih djela bilo počinjeno protiv osoba (57.78%), tek onda protiv imovine (31.11%) i, konačno, čaranja (11.11%). S druge strane, valja naglasiti da nije zabilježeno nijedno suđenje vođeno zbog kaznenih djela protiv ćudoređa i morala, što predstavlja iznimku u odnosu na prethodno promatrana razdoblja. Osudama je rezultiralo ukupno 25 (55.56%) navedenih postupaka, njih trinaest (28.89%) oslobođenjem, jedna (2.22%) je parnica okončana pomilovanjem, dok za njih šest (13.33%) ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima suđenja. Tendenciju učestalosti krimena u ovome je periodu teško razabrati – broj je suđenja uglavnom varirao kroz godine, s time da je najveći udio istih, ukupno četrnaest, zabilježen na samome početku desetljeća, godine 1472.

Vidjeli smo, dakle, da je najviše parnica, u kojima se žene javljaju u objema ulogama procesa, ukupno 73 (42.44%), zabilježeno u razdoblju od 1450. do 1460. godine; potom njih 54 (31.40%) u razdoblju od 1461. do 1470. godine; i najmanje, 45 (26.16%), u razdoblju od 1471. do 1480. godine. Iako su pojedine kategorije zločina bile različito (ne)zastupljene u određenim razdobljima, ukupno je gledajući najviše kaznenih djela bilo upereno protiv osoba, potom protiv imovine, pa protiv ćudoređa i morala i, konačno, čaranja. Broj je počinjenih krimena u promatranim periodima konstantno varirao, s tendencijom opadanja. Što se ishoda suđenja tiče, optužnice su uglavnom rezultirale osudama, no zabilježeno je i podosta oslobađajućih presuda, prije svega između 1450. i 1460. godine. Uz to, nije nedostajalo ni pomilovanja osuđenih stranaka.

U usporedbi s drugim europskim državama, u Gradecu su se žene izgleda češće pojavljivale u sudnicama. Primjerice, u 40.12% slučajeva⁵³¹ pripadnice su drugoga spola odigrale tuženičku ulogu, što je u usporedbi sa zapadnoeuropskim prosjekom (10 – 20% od ukupnoga broja zločina)⁵³² ili onim dubrovačke komune (7 – 9% od ukupnoga broja zločina u 14. st.)⁵³³ bilo mnogo više.⁵³⁴ Međutim, teško je reći jesu li natprosječno sudjelovale u određenim oblicima krimena u odnosu na delinkventice u europskim i mediteranskim gradovima. Nadalje, žene su se manje javljale u tužiteljskoj ulozi, što bismo mogli objasniti percepcijom istih kao manje ozbiljnih u odnosu na muškarce i zbog toga onemogućenih u podizanju kojekakvih tužbi.⁵³⁵ Uz to, valja imati na umu da su muškarci, i kao optuženici i kao osuđenici, općenito bili daleko više zastupljeniji na sudovima od pripadnica drugoga spola.⁵³⁶

⁵³¹ Napomena: izračun se odnosi na udio kaznenih parnica u kojima se žene javljaju u tuženičkoj ulozi od ukupnoga broja parnica u kojima se spominju žene. Također, u izračun nisu uključene parnice u kojima se žene javljaju u objema ulogama procesa (26.16%)!

⁵³² Dean, *Crime in Medieval Europe*, 77.

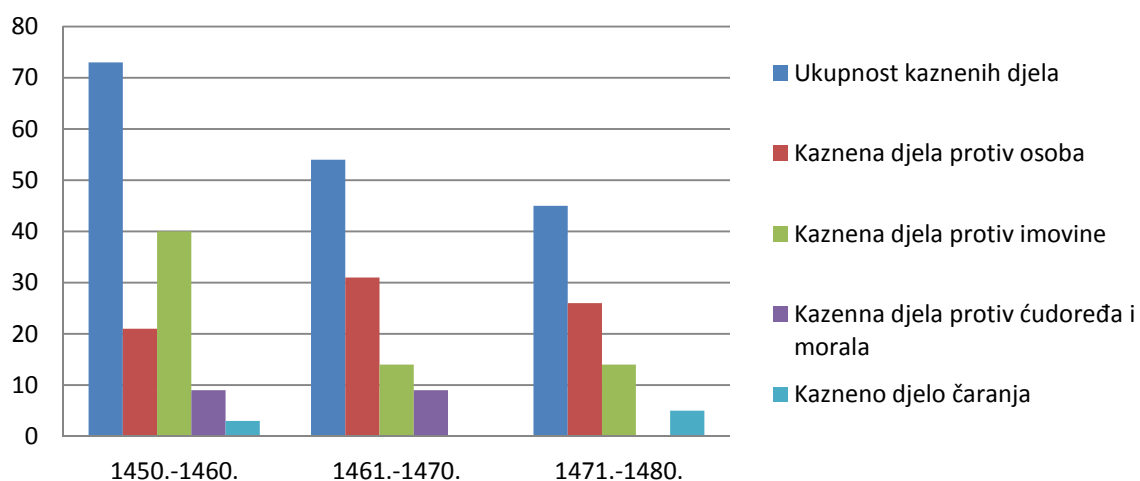
⁵³³ Đivanović, „Ritam zločina“, 60.

⁵³⁴ Vidi više u: Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 64.

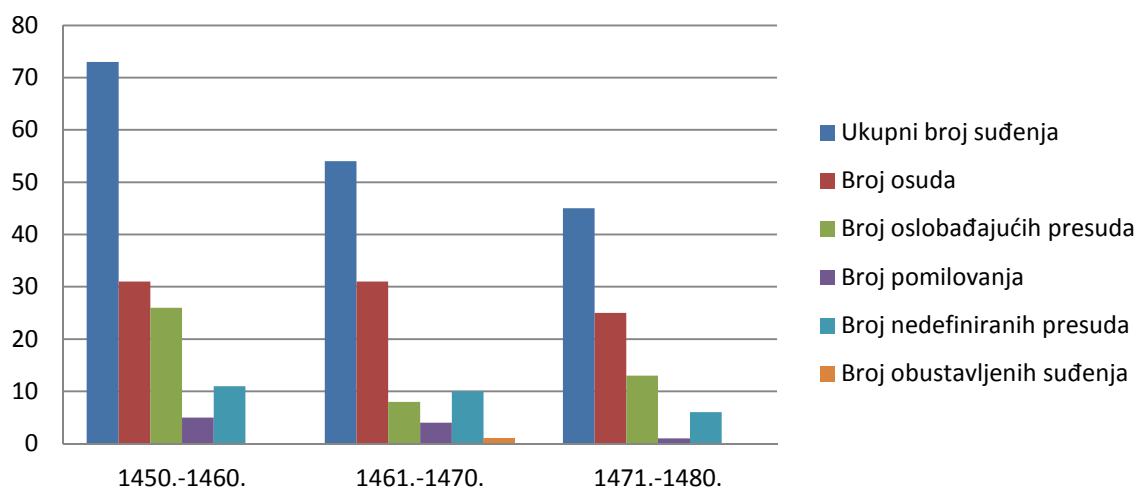
⁵³⁵ Dean, *Crime in Medieval Europe*, 78.

⁵³⁶ Filipović, „Zločin u kasnom srednjem vijeku“, 64.

Ukupnost vrsta zločina (1450.-1480.)

Ukupni ishodi parnica (1450.-1480.)

7. Zaključak

Opsegom, vrstom i uglavnom očuvanim kontinuitetom tijekom gotovo dvije stotine godina, vrela zagrebačkog Gradeca pružaju nam dragocjen relevantni materijal i izravnu mogućnost uvida i rekonstrukcije pojedinih pravnih sfera;⁵³⁷ krucijalnih i za proučavanje položaja žena u srednjovjekovnome društvu. Analiza je sudskih zapisa iz razdoblja od 1450. do 1480. godine urodila tako zanimljivim podacima o ženskome udjelu u sveprisutnim kriminalnim radnjama.

Naime, u promatranome se razdoblju spominju 244 ženske osobe u ukupno 172 kaznene parnice; od čega 56 puta (32.56%) u tužiteljskoj, 69 puta (40.12%) u tuženičkoj, 45 puta (26.16%) u objema spomenutim ulogama i dva puta (1.16%) s nedefiniranim položajima u procesima.⁵³⁸ Akteri ovih većinom samostalno počinjenih zločina nisu nužno bile osobe s dna društvene ljestvice – u objema su se ulogama procesa javljali tako i muškarci i žene iz svih društvenih slojeva, s različitim položajima u istima. Motivi su delinkvenata bili uglavnom ekonomske naravi, potaknuti postojećom ili novonastalom imovinskom situacijom, a zabilježeni su i zločini iz mržnje i strasti. Pripadnice su drugoga spola kao akteri dominirale u ekonomskim krimenima, a manje u nasilnima. Najčešće su bile žrtvama kaznenih djela protiv osoba – fizičkih i verbalnih obračuna, ubojstava – dok su se u ulozi optuženica najviše javljale zbog vršenja kaznenih djela protiv imovine, ponajprije krađa. Osim toga, isključivo je ženama bilo suđeno za krimen čaranja. Što se pak istospolnih zločina tiče, možemo reći da su stereotipi o većem učešću ženskih osoba u usmenim deliktima ostali nepotvrđenima – naime, žene su se međusobno najviše materijalno sukobljavale, potom fizički, a tek onda verbalno. U usporedbi s drugim europskim državama, gradečke su se stanovnice izgleda češće pojavljivale u sudnicama.

Nadalje, valja naglasiti da su sudske stranke bile tretirane u skladu s razlozima dolaženja na sud; bez obzira na spolnu, imovinsku i statusnu pripadnost – znatnija diskriminacija žena i njihovih prava nije zabilježena! Presude su uglavnom ovisile o vrstama počinjenih krimena, a odgovarajućim vrstama međusobno (ne)ovisno primjenjivanih kazni, posebice zaošttrvanih u slučajevima recidivista, grad je učinkovito eliminirao sve one delinkvente, bilo muškoga, bilo ženskog roda, koji su se ogriješili o pravila zajednice ili se u istu nisu uspjeli uklopiti. Osudama je tako rezultiralo 87 (50.58%) suđenja, njih 47 (27.33%)

⁵³⁷ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba*, 9.

⁵³⁸ Napomena: u izračune nisu uključena kaznena djela drugih materijalnih oštećenja!

okončano je oslobođenjem tuženih stranaka, dok za 27 (15.70%) slučajeva ne posjedujemo dovoljno podataka o krajnjim ishodima parnica. Uz to, deset (5.81%) postupaka u konačnici je rezultiralo pomilovanjem, a jedno (0.58%) je suđenje bilo i obustavljeno zbog nedostatka svjedoka.⁵³⁹

Broj je počinjenih krimena u promatranim periodima konstantno varirao, s tendencijom opadanja – najviše je istih, ukupno 73 (42.44%), zabilježeno u razdoblju od 1450. do 1460. godine; potom njih 54 (31.40%) u razdoblju od 1461. do 1470. godine; i najmanje, 45 (26.16%), u razdoblju od 1471. do 1480. godine.

Međutim, valja imati na umu da rezultati ove analize ne mogu predstavljati stvarnu sliku kriminala zagrebačkog Gradeca u 15. stoljeću i ženskoga udjela u istome zbog vjerojatnosti nebilježenja svakoga pojedinog zločina, ali i šturosti zapisanih podataka. Dobivene vrijednosti, prema tome, ostaju nepotpunim, prosječnim pokazateljima počinjenih zločina unutar ženske populacije.

⁵³⁹ Napomena: u izračune nisu uključena kaznena djela drugih materijalnih oštećenja!

8. Sažetak

Zahvaljujući trendovima svjetske historiografije, istraživanje povijesti svakodnevnice – u sklopu iste i položaja žena u srednjovjekovnome društvu, izbjegavano i otežano zbog relativno rijetkih spomena pripadnica drugoga spola u vrelima – posljednjih desetljeća biva popularizirano i među hrvatskim povjesničarima. Slične tendencije možemo pratiti i u kontekstu istraživanja povijesti kriminaliteta na tlu hrvatskih zemalja. Na temelju kaznenopravnih zapisa iz 15. stoljeća, objavljenih u sklopu serije *Povjestni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske: Knjige sudbenih poziva i presuda*, u ovome je radu proučavana zastupljenost žena u kriminalu zagrebačkog Gradeca između 1450. i 1480. godine. Riječ je o građi pisanoj srednjovjekovnim latinskim jezikom, opsegom monumentalnoj, ali sadržajno fragmentarnoj i iscjepkanoj, s tipiziranim, ponavljajućim podacima; time zasada još uvijek nedovoljno istraženoj. Polazeći od radova Marije Karbić, a putem kvantitativnoga i komparativnog pristupa, u ovome je radu analizirana distribucija krimena unutar ženske populacije, motivi činjenja ovih kaznenih djela, sudski tretman žena i njihova uloga u različitim vrstama parnica, ishodi suđenja, promjene u količini i vrstama zločina tijekom vremena. Dobiveni su rezultati komparirani sa situacijom u dalmatinskim i istarskim, ali i mediteranskim i zapadnoeuropskim gradovima, pri čemu su uočene određene anomalije spram prosjeka istih. Također, analiza ovih izvora nije samo potvrdila određene stereotipe i predrasude o pripadnicama drugoga spola, već i upravo suprotno. Istraživanje je pokazalo da su žene uglavnom bile ravnopravne muškarcima na sudskome planu.

9. Summary

In the last few decades, thanks to the trends in the world historiography, research into the history of everyday life – and within it, the research into the position of women in medieval society, which has been avoided and made difficult by the relatively scarce references to women in sources – has gained popularity among Croatian historians as well. Similar tendencies can just as well be noted within the context of research into the history of crime on Croatian soil. This paper examines the representation of women in the criminal practices of Zagreb's Gradec between the 1450 and 1480, based on the criminal law records from the 15th century, published as part of the series *Historical records of the free sovereign city of Zagreb, the capital of the Kingdom of Croatia, Slavonia and Dalmatia: The books of subpoenas and verdicts* (*Povjestni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske: Knjige sudbenih poziva i presuda*). The abovementioned source, written in medieval Latin, is of monumental volume but fragmented content, with typified, recurring data, and it has not been fully explored yet. Taking the work of Marija Karbić as the starting point, and applying both a quantitative and a comparative approach, this work represents the analysis of the distribution of crime within the female population, the motives behind those crimes, the judicial treatment of women and their role in different types of lawsuits, the outcomes of trials, the changes in the amount and kinds of crimes during the course of time. The obtained results are compared to the situation in Dalmatian, Istrian, but also in Mediterranean and West European cities, whereby some anomalies from the mean have been noted. In addition, not only that the analysis of these sources failed to confirm specific stereotypes and prejudice against women, but it has actually shown the exact opposite. The research has shown that in most cases women were treated equally as men by the judicial system.

10. Bibliografija

Izvori:

Povjestni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske, sv. IV.-VIII., *Knjige sudbenih poziva i presuda*, prir. Ivan Krstitelj Tkalčić. Zagreb: Brzotiskom K. Albrechta, 1897-1902.

Literatura:

Apostolova Maršavelski, Magdalena. „Kazneno i procesno pravo Zlatne bule“. U *Zagrebački Gradec 1242 – 1850*, ur. Ivan Kampuš, 75-84. Zagreb: Grad Zagreb, 1994.

Apostolova Maršavelski, Magdalena. *Iz pravne prošlosti Zagreba (13. – 16. stoljeće)*. Zagreb: Školska knjiga, 1998.

Bayer, Vladimir. *Ugovor s đavlom: procesi protiv čarobnjaka u Evropi a napose u Hrvatskoj*. Zagreb: Zora, 1953.

Bedenko, Vladimir. „Društvo i prostor srednjovjekovnoga Gradeca“. U *Zagrebački Gradec 1242 – 1850*, ur. Ivan Kampuš, 37-49. Zagreb: Grad Zagreb, 1994.

Braica, Silvio. „Tretman žene u srednjovjekovnim statutima i zakonima“. *Ethnologica Dalmatica* 4-5 (1995-1996.): 5-21.

Budak, Neven. „Gradec u kasnom srednjem vijeku“. U *Zagrebački Gradec 1242 – 1850*, ur. Ivan Kampuš, 85-90. Zagreb: Grad Zagreb, 1994.

Budak, Neven – Tomislav Raukar. *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*. Zagreb: Školska knjiga, 2006.

Dean, Trevor. *Crime in Medieval Europe 1200 – 1550*. Harlow etc.: Longman, 2001.

Dean, Trevor. *Crime and Justice in Late Medieval Italy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

- Đivanović, Tea. *Ritam zločina. Kriminal u Dubrovniku u 14. stoljeću*. Diplomski rad Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.
- Ennen, Edith. *The Medieval Woman*. Oxford: Basil Blackwell Ltd., 1989.
- Feldman, Andrea. „Posljednjih dvije tisuće godina: povijest žena – ženska povijest – kulturna povijest“. U *Žene u Hrvatskoj: Ženska i kulturna povijest*, ur. Andrea Feldman, 9-19. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“ – Ženska infoteka, 2004.
- Filipović, Marija. „Zločin u kasnom srednjem vijeku. Sudski kriminalni spisi Gradeca 1450.-1455.“. U *Lucius. Zbornik radova Društva studenata povijesti „Ivan Lučić - Lucius“*, sv. 8-9., ur. Marko Jerković, 47-88. Zagreb: Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić – Lucius“, 2006.
- Geremek, Bronislaw. „The Marginal Man“. U *Medieval Callings*, ed. Jacques Le Goff, 347-374. Chicago: The University of Chicago Press, 1998.
- Hanawalt, Barbara A. – David Wallace, eds. *Medieval Crime and Social Control*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998.
- Hanawalt, Barbara A. *The Wealth of Wives: Women, Law, and Economy in Late Medieval London*. New York: Oxford University Press, Inc. 2007.
- Herlihy, David. *Women, Family and Society in Medieval Europe: Historical Essays, 1978 – 1991*. Providence – Oxford: Berghahn Books, 1995.
- Janeković Römer, Zdenka. „'Post tertiam campanam' – dubrovački noćni život u srednjem vijeku“. *Otium* 1 (1993.): 6-13.
- Janeković Römer, Zdenka. *Rod i grad: dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*. Dubrovnik – Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1994.
- Janeković Römer, Zdenka. „Na margini ili u središtu društva? Razmišljanja o marginalnosti u srednjem vijeku u nekoliko primjera“. U *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, ur. Tomislav Popić, 21-40. Zagreb: Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić Lucius“, 2004.

- Jones, Karen. *Gender and Petty Crime in Late Medieval England. The Local Courts in Kent, 1460 – 1560*. Woodbridge: The Boydell Press, 2006.
- Karbić, Damir. „Koncept marginalnosti: društvena stvarnost ili sredstvo istraživanja na primjeru srednjovjekovnih komunalnih društava“. U *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, ur. Tomislav Popić, 9-19. Zagreb: Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić Lucius“, 2004.
- Karbić, Marija. „'Illicit Love' in Medieval Slavonian Cities“. U *Love, Marriage, and Family Ties in the Later Middle Ages*, eds. Isabel Davis, Miriam Müller, Sarah Rees Jones, 331-340. Turnhout: Brepols Publishers, 2003.
- Karbić, Marija. „Nezakonita djeca i konkubine u gradskim naseljima srednjovjekovne Slavonije – marginalci ili ne?“. U *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, ur. Tomislav Popić, 75-88. Zagreb: Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić Lucius“, 2004.
- Karbić, Marija. „'Nije, naime, njezina duša drugačija nego kod muškaraca' – položaj žene u gradskim naseljima međurječja Save i Drave u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“. U *Žene u Hrvatskoj: Ženska i kulturna povijest*, ur. Andrea Feldamn, 57-76. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“ – Ženska infoteka, 2004.
- Karbić, Marija. „Položaj plemkinja u Slavoniji tijekom srednjeg vijeka“. *Historijski zbornik* 59 (2006.): 15-31.
- Karbić, Marija. „Žene s druge strane zakona. nekoliko primjera iz srednjovjekovnih gradskih naselja u međurječju Save i Drave“. U *Na rubu zakona: društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest*, ur. Suzana Miljan, 51-64. Zagreb: Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić – Lucius“, 2009.
- Klaić, Nada. *Zagreb u srednjem vijeku*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982.
- Klapisch-Zuber, Christiane. *Women, Family, and Ritual in Renaissance Italy*. Chicago – London: University of Chicago Press, 1985.
- Leyser, Henrietta. *Medieval Women: A Social History of Women in England: 450 – 1500*. London: Phoenix Giant Paperback, 1999.

- Lonza, Nella. „'Dvije izgubljene duše': čedomorstva u Dubrovačkoj Republici (1667-1808)“. *Anali Dubrovnik* 39 (2001.): 261-303.
- Margetić, Lujo. *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*. Zagreb: Narodne novine, 1996.
- Margetić Lujo, Ivan Beuc i Dalibor Čepulo. *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu*. Zagreb: Sveučilišna tiskara d.o.o., 2006.
- Mogorović Crljenko, Marija. *Nepoznati svijet istarskih žena: položaj i uloga žena u istarskim komunalnim društvima – primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću*. Zagreb: Srednja Europa, 2006.
- Nikolić Jakus, Zrinka. „Između vremenitih i vječnih dobara: žene u dalmatinskim gradovima u ranom srednjem vijeku“. U *Žene u Hrvatskoj: Ženska i kulturna povijest*, ur. Andrea Feldamn, 33-56. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“ – Ženska infoteka, 2004.
- Novak, Zrinka. „Neki aspekti pravnog položaja žena u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu“. *Historijski zbornik* 62 (2011.): 315-343.
- Pezelj, Vilma. „Naznake pravnog položaja žene u srednjovjekovnom Zadru“. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 3-4 (2006.): 523-551.
- Povijest grada Zagreba*. Knjiga 1. *Od prethistorije do 1918.*, ur. Slavko i Ivo Goldstein. Zagreb: Novi Liber, 2012.
- Ravančić Gordan. „Prilog poznavanju prostitucije u Dubrovniku u kasnom srednjem vijeku“. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 31 (1998.): 123-130.
- Ravančić Gordan. *Život u krčmama srednjovjekovnog Dubrovnika*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, 2001.
- Ravančić, Gordan. „Izvanbračna ljubav i ženska posluga u vlasteoskim obiteljima kasnosrednjovjekovnog Dubrovnika“. U *Hereditas rerum Croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, ur. Alexander Buczynski, Milan Kruhek i Stjepan Matković, 63-68. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.
- Ravančić, Gordan. „Prostitucija u kasnosrednjovjekovnom i renesansnom Dubrovniku“. U *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, ur.

- Tomislav Popić, 89-105. Zagreb: Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić – Lucius“, 2004.
- Roberts, Anna, ed. *Violence against Women in Medieval Texts*. Gainesville: University Press of Florida, 1998.
- Ruggiero, Guido. *The Boundaries of Eros: Sex Crime and Sexuality in Renaissance Venice*. New York – Oxford: Oxford University Press, 1985.
- Ruggiero, Guido. „Marriage, Love, Sex, and Renaissance Civic Morality“. U *Sexuality and Gender in Early Modern Europe: Institutions, Texts, Images*, ed. James Grantham Turner, 10-30. Cambridge: University Press, 1995.
- Shahar, Shulamith. *The Fourth Estate: A History of Women in the Middle Ages*. Cambridge: University Press, 1983.
- Stojan, Slavica. „Ženomrstvo i obrana žene u Dubrovniku“. *Otium* 7-8 (1999.-2000.): 42-48.
- Szabo, Agneza. „Uređenje uprave na Zagrebačkom Gradecu od sredine 13. do sredine 19. stoljeća“. U *Zlatna bula 1242 - 1992*, ur. Zlatko Stublić, 39-42. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1992.
- Szende, Katalin. „The Other Half of the Town: Women in Private, Professional and Public Life in Two Towns of Late Medieval Western Hungary“. *East Central Europe: Women and Power in East Central Europe – Medieval and Modern* 21-23 (1991-1993.): 171-190.
- Škreblin, Bruno. „Etničke i političke skupine u srednjovjekovnom gradu: primjer gradečkih *lingui*“. *Povijesni prilozi* 35 (2008.): 91-148.